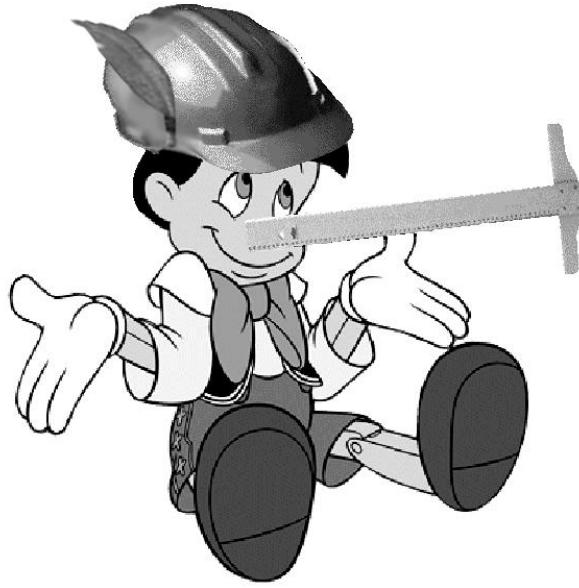

Mühendislik Etiği

Prof. Dr. Cengizhan İpbüker
Y. Doç. Dr. Çiğdem Göksel
Prof. Dr. Rasim Deniz

Bölüm	<i>İçindekiler</i>	Sayfa No.
	<i>Önsöz</i>	
	Etiğe Giriş	
	Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Etiğe Bakış	
	Etik Sözcüğünün Kökeni ve Anlamı	
	Etik Neden Gereklidir?	
	Temel Etik Kuramı Tipleri	
	Etiğin Temel İlkeleri	
	Tutarlılık, Öznel Etik Modeli	
	Sonuçlar, Nesnel Etik Modeli	
	Önemseme, Sorumluluk Etiği	
	İnsanın Davranış Yükümlülükleri	
	Değerler Etiği, Altın Kural, Evrensel Değerler	
	Pratiğin Bilimi olarak Etik	
	İnsan Pratiğinde Etiğin Önemi	
	Etiğin Ampirik Bilimlerle İlişkisi	
	Etiğin Normatif Bilimlerle İlişkisi	
	Eğitim ve Etik	
	Etik Gerekçeleştirme ve Temellendirmeler	
	Somut bir gerçek ve somut bir olguyla ilişkilendirme	
	Duygularla ilişkilendirme	
	Olası Sonuçlarla ilişkilendirme	
	Ahlak Yasalarıyla ilişkilendirme	
	Ahlaki Yetkinlikle ilişkilendirme	
	Vicdanla ilişkilendirme	
	Etik Gerekçeleştirme Yöntemleri	
	Mantıksal Yöntem	
	Söylemsel Yöntem	
	Diyalektik Yöntem	
	Analojik Yöntem	
	Transsendental yöntem	
	Analitik yöntem	
	Yorumsama yöntemi	
	Etiğin Küresel ve Evrensel Boyutu	
	İş ve Meslek Etiği (Uygulamalı Etik)	
	Bir Kurum Olarak "Meslek"	
	Bilimsel Mesleki Etik Standartlar	
	Mühendislik Etiği İlkeleri	
	TMMOB Mesleki Davranış İlkeleri	
	Dünya Mühendisler Birliği'nin Etik Kodları	
	<i>Sonuç ve Düşünceler</i>	
	Örnekolay İncelemeleri	
	Kişiler ve kavramlar	
	Etik üzerine sözler	
	Kaynaklar	

Önsöz

Mühendislik, matematiksel ve doğal bilimlerden, çalışma, deneyim ve uygulama yolları ile kazanılmış bilgileri akıllıca kullanarak, doğanın madde ve kuvvetlerini insanoğlu yararına sunmak üzere ekonomik yöntemler geliştiren bir meslektir.

Geleceğin mühendislerinin bilim ve teknolojinin ve mühendislik etkinliklerinin topluma olan etkilerini, mühendislerin bu etkilerden doğan kişisel sorumluluklarını, kararlarında başvurdukları değerleri ve etik ikilemleri tanımaları gerekmektedir.

Bir etik dersinden pratik olarak beklenen, öğrencilerin kendi durumları hakkında düşünmeleri ve yaşamlarının eski parçalarını daha farklı bir biçimde görmek ve anlamak üzere yeni bir etkinlik modeli oluşturmaları, kendi etik ve ahlaki değerlerinin nereden geldiğinin farkına varmaları, böylece çevrelerindeki etik sorunlara daha özgüvenli ve daha uygun tepki vermeleridir.

Mühendislik Etiği dersi, bu bağlamda, etiğin bireysel ve evrensel özgürlük boyutunun önemi, evrensel etik kurallar ve değerlerin kavranması, mühendislik etiği ilkelerinin ve mesleki sorumluluğun öğrenilmesi ve bunlara dayanarak mesleki ikilemlerin sorgulanması yeteneğinin kazandırılmasını amaçlanmaktadır. Bu amaca koşut olarak, öğrencilerimizin yaşam kültürü düzeyini yükseltmek, bir bilgi ve düşünce zenginliği yaratmak, etik ikilemleri tartışma yeteneğini geliştirmek en büyük arzumuzdur.

Prof.Dr.Rasim Deniz
Doç.Dr.Cengizhan İpbüker Y.Doç.Dr. Çiğdem Göksel
Aralık 2005-İstanbul

İlke

İlkelerin olacak.
Seni satın alamayacaklar.
Aptalların uydurduğu
atasözlerine inanmayacaksın:
"Paranın satın alamayacağı şey yoktur."
"Herkesin fiyatı vardır."
Gibi sözlerle kanmayacaksın.
Onurunla
kimliğinle
ve beyninle

akıllı yaşayacaksın.
Üreteceksin
seveceksin
sevileceksin
inançlarının arkasında duracaksın
sevgilerin karşılıksız,
yardımların gizli olacak.
Seni attan, ottan ayıran özelliğin
farkına varacaksın.
Çünkü sen insansın.
Ve bunu yakaladığın gün
bembeyaz yaşayacaksın.

Müjdat GEZEN

"Şiirim geldi bırakın beni"

1. Etiğe Giriş

Etik sözcüğü, giderek canlanan bir ilgi ile son yılların moda sözcükleri arasında yer almaktadır. Geride bıraktığımız 2003 yılının son günündeki bir gazete haberinde, gelişmiş batı toplumu insanının en belirgin kişilik özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir anketin,

1. Kesin etik değerlere sahip
2. Dürüst
3. Sorumluluk sahibi
4. Kural ve yasalara saygılı
5. Diğer yurttaşların haklarına saygılı
6. Çalışma şevki olan
7. Büyük işler yapma isteği olan
8. Dakik

sıralamasıyla sonuçlandığı açıklanıyordu. Bu sıralamada yer alan ilk beş özellik, hepimizin günlük yaşamımızda eksikliğini sürekli hissettiğimiz ve yakındığımız değerlerdir ve doğrudan **etik** ile ilgilidir.

Firmalar, gazetelerin insan kaynakları eklerine verdikleri iş ilanlarında elemanlarda aradıkları nitelikler arasında, etik değerleri önemsemeyi en başta belirtmektedirler.

Etik değerler, gelişmiş ve modern toplumların en ön planda tuttıkları temel nitelikler olarak belirginleşmektedir. Modern kavramı, aklın bilgiye dayalı kullanımını salt araç-gereç kullanımının ötesinde etkin kılar. Modern olmada, evrensel olanı önemseme, hesap verebilirlik, sorumluluk, bilinçlilik ve farkında oluş egemen öge olarak belirir. Modern olma, yaratıcılık, bilgiye yeni bilgiler ekleme, öngöründe bulunma, geleceği hesaba katma, proaktif olma, sonuçlar hakkında kestirimlerde bulunma, eleştiri yapma özeleştirici sunma niteliklerini ifade eder (TMMOB 2004). Bunlar aklın modern kullanımı yoluyla bilgiyi ve teknolojiyi üreten toplumlarda öne çıkan değerlerdir.

Buna karşın modernist, modernci ya da modernizm yanlıları olarak tanımlanan topluluklar, modern olmayı sadece görünüşte benimseyen, başkaları tarafından üretilen modern araç-gereçleri, işleyişleri ve işlevlerini yeterince kavramadan salt kullanmayı yeğleyen, kör taklitçilerdir. Davranış bakımından ezbere bir tutum içerisinde, hiyerarşik olanı, yerel olanı, geleneksel olanı, kısa erimli olanı tercih ederler (TMMOB 2004). Etik değerleri korumayı isteme konusunda eğitime, aydınlanmaya ihtiyaçları vardır.

Mühendislik, bilimsel çalışmaların, araştırmaların sonuçlarını toplumun somut ihtiyaçlarını karşılamak üzere teknolojiye ve uygulamaya geçiren

çalışmalar bütünüdür. Mühendis, bir özne olarak insanın dünyayla olan ilişkisine aracılık eden ve bilimsel bilgiyi teknolojik bilgiye dönüştüren kişidir. Mühendis olarak insan, başkalarıyla veya doğayla kurduğu ya da oluşturduğu bütün ilişkiler dünyasında farkına varsın ya da varmasın, etik eylemlerin ve aynı zamanda buna bağlı olarak etik ilişkilerin de öznesi ve nesnesidir. (TMMOB 2004)

Mühendisin yaratıcılığı aracılığıyla tümüyle etkilenen insan ilişkileridir, insan-insan, insan-dünya ilişkileridir. Her mühendis bir bakıma yerel, kültürel ilişkilerin bir bileşkesidir. Mühendisin toplumsal çevresini, içinde bizzat yaşadığı toplum dinamikleri oluşturarak, düşünsel çevresini, evrensel bilgi bağlamında ulaştığı entellektüel dinamikler, diyalog kurduğu kendi meslektaşları ya da o alanda yetişmesini sağlayan kişiler oluşturmaktadır. Mühendis, ya gerçekten evrensel nitelikli bilgileri içselleştirecektir, ya da yerel, kültürel normların etkisiyle geleneksel bilgi kalıplarını kullanmaya devam edecektir. (TMMOB 2004)

Din, dil, ırk, her türlü inanç, cinsiyet farklılığı, coğrafi ayırım gözetmeden bir yapının korunması, kültürel zenginliğin geliştirilmesinin ön koşulu; öteki kültürlerde benimsenmiş, saygı gören ve meşrulaştırılmış olarak kabul edilen normların ve değerlerin çok iyi bilinmesi, giderek bunların o kültürlerde gerek pratiğe gerekse eylemleri yönlendirici ve düzenleyici işlevlerini eleştirel bir gözle somutlaştırıp, bunların nereye kadar evrensel ölçekte geçerlilik talebi taşıyacağına yoklanmasıdır.

Ekonominin ve teknolojinin dünyada olup biten herşeyi belirlediği bir çağda, ***Dünya etiği***, etik yaşama dünyasının tek yönlü kaygılarla gerçekleştirilmesine yönelmiş bir yarar hesapçılığının yıkıcı etki ve sonuçlarını eleştirel bir aynadan yansıtan önemli bir görevi yüklenmiştir.

2. Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Etiğe Bakış

"Etik nedir?" sorusunun cevabını verebilmek için tarihsel gelişim sürecini biraz gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Felsefe anlayışları ve kavrayışlarının, felsefi önermelerin ortaya kondukları çağın temel felsefi disiplini olarak kabul edilen bir disipline göre şekillendiği söylenebilir.

Eskiçağın temel felsefi disiplini ontolojidir. Eskiçağın ya da diğer bir deyişle antikçağın filozofları "herşeyin ölçüsü insandır, doğadadır." düşüncesi ile kozmolojik bir temellendirmeye dayalı olarak bir yarar etiğinin, mutlulukçu etiğin savunucusu olmuşlardır.

Ortaçağa egemen olan felsefi disiplin teoloji ve metafiziktir. Ortaçağ filozofları "herşeyin ölçüsü tanrıdır" düşüncesinden yola çıkarak teolojik bir temellendirme üzerinde dinsel etiğin savunucuları olmuşlardır.

Yeniçağda etkili olan felsefi disiplin epistemolojidir. "Herşeyin ölçüsü akıl ve bilgidir" düşüncesi ile ifade edilen empirizm ve rasyonalizm akımlarının etkili olduğu bu çağ insanlık için felsefi anlamda bir aydınlanma çağı olarak da nitelendirilmektedir. Ahlaksal yaşamı insandan yola çıkarak temellendirme yani antropolojik temellendirme bu çağda öne çıkmaktadır.

Aristoteles'ten 20. yüzyılın başına kadar, "*halis problemler*" veya "*felsefenin ölümsüz problemleri*"

1. *Ne bilebiliriz?*
2. *Ne yapmamız gerek?*
3. *Ne umabiliriz?*

sorularıyla ifade ediliyordu. "**Ne bilebiliriz?**" sorusunu *bilgi metafiziği*, "**Ne yapmamız gerek?**" sorusunu *ahlak metafiziği*, "**Ne umabiliriz?**" sorusunu *din metafiziği* araştırıyordu. Immanuel Kant bu sorulara, "**İnsan nedir?**" sorusunu ekledi.

İnsan; başarısı, davranışı, tavır takınması v.b. *yapıp-etmeleri* ile aktif bir varlıktır. Bütün eylemler ve yapıp-etmeler herhangi bir şekilde yönetilmektedir. İnsan dünyasında determine edilmeyen hiçbir eylem ve yapıp-etme yoktur. İşte

*"insanın yapıp-etmelerini özel bir problem alanı olarak araştırarak, bu alanın varlık-niteliklerini ve bu alanı yöneten ilkelerin, değerlerin, insanın yapıp-etmelerinin bağımlı ya da bağımsız olduklarını inceleyen disipline **etik** adı verilmektedir".*

Tarihsel gelişim incelendiğinde, etiğin önceleri felsefenin içinde, felsefenin bir disiplini olarak incelendiği ve dar bir alan içinde kapalı kaldığı görülmektedir.

Bütün dinler, amaçları bakımından etik birer sistemdir ve insanın nasıl olması gerektiğini öğretmeye çalışırlar. Dinler, bunun için insanın *ne yapması*, *ne yapmaması* ve *ne umması* gerektiğini ona öğretmeye çalışırlar. Ancak, dinlerin bütün buyrukları insanlara özet olarak iki şey vaadederler, iyiyi gerçekleştirirlerse mutluluk, ölümsüzlük, kötüyü gerçekleştirirlerse ceza vardır. Dinlerin amaç güden bu etkisi felsefe üzerinde ve dolayısı ile *felsefi etikte* de görülür. Bu çerçevede, felsefi

etiğin gelişimi ve günümüz etiğine geçişinde üç önemli aşama vardır. Bunlar;

- 1.Eski Yunanlıların etiği ve bu etiğin Kant'a kadar aynı yönde işlenişi,
- 2.Kant tarafından etiğin yepyeni bir şekilde yeniden kurulması,
- 3.Çağımızın ürünü olan *değerler etiğine* geçiş ve *materyal değerler etiği*

Felsefi etikle ilk kez eski Yunanlılarda karşılaşmışır. Burada amaç *insan mutluluğudur*. Bu nedenle,

"Mutluluğa erişmek için ne gibi araçlara, yollara başvurmak gerekir?"

sorusu temel sorudur. Ancak, mutluluk anlayışı çok değişiktir ve herkes için farklıdır. Bu ise, eylemlerin ahlaklı olması veya olmamasını da değiştirecektir. Burada esas olan en üstün iyiye ulaşma fikri idi. Kant, en üstün iyi, ideal sözcüğü ile açıklamaktadır:

"İdeal, insanın düşünebileceği, her şeyi ona göre belirleyeceği ve ölçüp biçeceği şeyin azamisiidir."

En üstün iyi ideali geçmişte üç kavram altında sınıflandırılmakta idi:

- Kinik ideali; bu, Diogenes (MÖ.413-327)'in okuludur.
- Epikur ideali; bu, Epikuros (MÖ.341-270)'un okuludur.
- Stoa ideali; bu Zenon (MÖ.336-264)'un okuludur.

Kinik ideali, masumiyet ya da daha doğrusu sadelik idealidir. Diogenes'e göre; *"doğanın bize sağladığı araçlar ve bahsettiği şeyler çoğaldıkça ihtiyaçlarımız da artar. Çünkü ne kadar çok araca sahip olursak, o kadar çok ihtiyaç ortaya çıkar ve insan artık daha azla tatmin olmamaya başlar.Sadelik ahlaka giden en kısa yoldur."*

Epikurculara göre; *"Masumiyet ve sadelik güven altında değildir, doğuştan kötü huylara sahip değilsen de, buna eğilimimiz vardır."* Epikur şöyle der; *"Kendini suçlamayacak ve başkalarından kötü söz duymayacak şekilde davran, işte o zaman mutlu olursun."*

Zenon'a göre; *"mutluluk sadece ahlaklılığın sonuçlarından biridir. Erdemi beğenmeyen yoktur, ama tek başına erdem kimseye zevk vermez, aksi taktirde herkes erdemli olurdu."*

Kant, ahlakın temelini mutluluk gibi kişiden kişiye, durumdan duruma göre değişen bir kavrama bağlamanın doğru olmadığını gösterdi. Kant, herkes için aynı kalan *değişmeyen bir şey*'in ahlakın temelini oluşturması

gerektiğini söyleyerek, *"iyiyi isteme (iyi niyet)"* ve *"ahlak yasası"* kavramlarını geliştirdi.

Kant'a göre

"Öyle hareket et ki, senin hareketlerinin yasası, aynı zamanda başka insanların hareketleri için de bir ilke ve yasa olsun"

ahlak yasasına göre (ölçütüne göre) hareket eden ve iyi niyetli olan herkes ahlaklı hareket etmektedir.

Kant'a göre, ahlaklılık ve ahlak alanındaki bilgi genel zorunluluk taşıyan bilgidir. Yani, ahlaklı davranmak bir zorunluluktur.

Kant'ın etiğinde ele aldığı önemli bir problem de *özgürlük problemi*dir. Özgürlük problemiyle Kant, ahlak felsefesine tarihte örneğine rastlanmayan bir yenilik getirmiştir. Kant'tan önce, özgürlük problemine, ya kadcerciliğe götüren *determinist* veya sınırsız özgürlüğe götüren *indeterminist* yaklaşımla bakılıyordu. Kant, özgürlük problemine yepyeni bir çözüm şekli getirmiştir. Hiçbir etikçi Kant'ın çözüm yolunu göz önünde bulundurmadan özgürlük problemini ele alamaz.

Kant için özgürlük, doğadan, dışarıdan gelmeyen, kendi nedensilliği olan bir determinasyondur. Bu determinasyonu *"saf isteme"*, *"pratik akıl"* veya *"vicdan"* sağlar. Pratik aklın veya vicdanın koyduğu yasaya göre hareket etmek *"özgür olmaktır"*. Tutkular, eğilimler gibi doğal varlık alanı ile ilgili olmayan alanda sadece pratik aklın ,vicdanın yasaları kalır. Kant'a göre, insan mutluluk peşinde koşmakla onu elde edemez. İnsan ancak, mutlu olmayı hak etmeye çalışabilir. Bunun için de, insanın hiçbir dış amaca, hiçbir dış motive bağlı kalmadan ahlak yasasına, kendi vicdanına, pratik aklına göre, iyiyi istemeye dayanarak hareket etmesi yeterlidir.

Temelini Nietzsche ve Kant'ta bulan *"içerikli (materyal) değerler etiği"* etiğin üçüncü basamağıdır. Değerler etiği, Edmund Husserl, Max Scheler Nicolai Hartmann ve Hans Reiner tarafından maddi değerler etiğine dönüştürülmüştür. (Bkz. Kişiler ve Kavramlar) Burada *"maddi"* ifadesi *"biçimsel"* sözcüğünün karşıtı olarak anlaşılmaktadır.

Değer kavramı, Max Scheler tarafından etiğe yerleştirilmiştir. Değer kavramının etiğe *ampirizmi* getireceği düşüncesinin ön yargıdan başka bir şey olmadığını gösteren Scheler'dir.

Değerler etiğinin ilk aşamalarında, insan; *"beden"* ve *"ruh"* veya *"maddi olan"* ve *"maddi olmayan"* biçiminde iki ayrı alan olarak ele alınmıştır. Daha sonraları, antropolojik ve ontolojik temellere dayanan etikte insan

bir bütün olarak (beden ve ruh birliği) ele alınmıştır. Antropoloji ve ontolojide, insanın bütün eylemlerinin değerler tarafından yönetildiği kabul edilir. Bu nedenle, değerler etiğin araştırma alanına girerler. İnsanın eylem ve yapıp-etmeleri, her gerçek varlık alanı gibi bir varlık alanıdır. Bu varlık alanını açıklayan ilkeler "*değer*" olarak adlandırılır.

Günümüze kadar, etik alanında çok sayıda tez, model ve kavram geliştirilmiştir. Bu büyük hacimli etiğin tarihini incelemek önemli ve ilginç olacaktır ancak tarih sistematik bir düzene oturtulmadığında, sadece bir yığın tez, model ve kuram sunar. Bunların konu açısından birbiriyle ilişkisinin kurulması oldukça güçtür. Kronolojik sıralama istenen sonucu vermez. Bu nedenle, mümkün olabildiği kadar günlük hayatın pratiği ve dilindeki mevcut kavramadan yola çıkıp ,tartışılan sorunları önemli etik-pratik argümanları da dikkate alarak sistemleştirmek uygun olacaktır. Herkesin aşına olduğu konuları somutlaştırarak, tarihsel ve sistematik unsurları sınırlandırmak, etik üzerine düşünmenin önemini göstermek daha uygun olacaktır. Bu nedenle, Mühendislik etiği dersi kapsamında genelde "*uygulamalı etik*"ve daha özel olarak "*değerler etiği*" üzerinde yoğunlaşılacaktır.

3. Etik Sözcüğünün Kökeni ve Anlamı

Etik sözcüğü Aristoteles'ten beri kullanılagelen çok eski bir kelimedir. Etimolojik kökeni olarak yunanca "*ethos*" sözcüğünden gelmektedir. Yunanca'da çoğul olarak kullanıldığında genellikle bir kişinin esas yurdu, kaldığı yer, ikamet ettiği ev-bark, memleket demektir. Karşılaşılan diğer anlamları, alışkanlıkları, geçmişten uzanan birikimleri, insan davranışının alışıldık, bildik tarzlarını, hayatın belli alışkanlıkları, töreleri, adetleri vb. kapsar. Sözcüğün üçüncü bir öbekte karşımıza çıkan anlamları ise, töresel-ahlaksal bilinç, töresel ahlaksal inanç ve davranışlar, tutumlar; töresel ahlaksal karakter, töresel-ahlaksal olanın kendisidir (Atayman 2005a).

Yunanca "*syn-ethes*" sözcüğü, hem "birlikte oturma, birlikte yaşama" anlamlarına hem de "birbirine alışmış, birbirini tanıyan", hatta akraba hısımlık olma, ortak yaşama alışkanlıkları ve yaşama tarzı sayesinde "birbirine bağlanmış" anlamlarına da gelmektedir. Ya da "*syn-ethia*" sözcüğü sadece birlikte yaşamak ve oturmak, dostluk ilişkileri kurmak, sosyal insan topluluğu ve akrabalığı anlamlarına gelmeyip alışkanlık edinmek, alışkanlık, adet, çalışma, alıştırma yapma anlamlarını da içerir (Atayman 2005a).

Latin kökenli dillerde "*moral*" sözcüğü, etik ile eşanlamlı olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. Moral sözcüğü kökünü latince *mos* (çoğulu *mores*) kelimesinden almaktadır. Moral karşılığı olarak dilimizde kullandığımız "ahlak" sözcüğü arapça "hulk" kökünden gelmektedir.

"Ethos" da, "mos" da, "hulk" da töre, gelenek, görenek, alışkanlık, yerleşik hale gelmiş duygululuk hali karakter, huy, mizaç anlamlarına gelmektedir. Buna göre "etik", "moral" ve "ahlak" sözcükleri, nüansları gözardı edildiğinde etimolojik olarak her dilde hemen hemen aynı anlama sahip sözcüklerdir. Ancak felsefede kendilerine atfedilen anlamlar dikkate alındığında birbirinden ayrılırlar.

Türkçe'de etik, kişisel ahlak olarak aktöre, toplumsal ahlak olarak töre ve bilim olarak da törebilim kelimeleri ile karşılanmaktadır. Pek çok yerde etik ve ahlak kavramları birbirinin yerine kullanılmakta, günlük yaşamda yaygın karıştırmalara uğramaktadır. Bu bağlamda en başta; bir kavram olarak etik, bir isim olarak etik ve bir sıfat olarak etik tanımlamalarının yapılması yararlı olacaktır.

Etik sözcüğü, dil kullanımı bakımından günümüzde genel olarak üç farklı anlamda ve kategoride kullanılmakta ve tartışılmaktadır.

Etik sözcüğü, bazen ahlak anlamında, yani; belirli bir grupta, belirli bir zamanda, kişilerin birbirleri ile ilişkilerinde değerlendirmelerini ve eylemlerini belirlemeleri beklenen değerlendirme ve davranış normları sistemleri anlamında kullanılmaktadır. Bunlar, belirli bir zamanda, belirli bir kültürde neyin "iyi" neyin "kötü" olduğuna ilişkin, dolayısıyla kişilerin genel olarak "neleri yapmaları", "neleri yapmamaları" gerektiğini dile getiren değişik, değişken ve yazılı olamayan norm sistemleridir. "Ahlak normları" adı verilen ve kültürel değer yargılarından oluşan bu sistemi etik değerlerle karıştırmamak gerekir (Kuçuradi, 2003).

Etik sözcüğü, bir grup insanın belirli amaçlarla oluşturduğu, o amaç için türetilmiş normlardan ve/veya mevcut normlar arasından seçilmiş, konsensüslerle kararlaştırılmış ve "evrensel" olarak geçerli kılınmak istenen norm bütünleri anlamında da kullanılmaktadır. Bir tür "ahlaklılık bildireleri" şeklinde düzenlenen bu normlar insanların başka insanlara nasıl muamele etmeleri ve nasıl muamele görmeleri gerektiğine ilişkin talepler getiren normlardır. Etik sözcüğünün bu ikinci anlamı, en yaygın kullanılan anlamıdır (Kuçuradi 2003). Bu kitap kapsamında, isim olarak etik sözcüğünün bu anlamıyla kullanılması tercih edilmiştir. Sıfat olarak "etik" sözcüğü ise bu bildirelerde öngörülen normları karşılayan kişi veya eylemlere atanmaktadır.

Etik sözcüğü bir de, insansal bir fenomen olan etik fenomeni hakkında doğrulanabilir-yanlışlanabilir bilgi ortaya koyan ya da koyması beklenen felsefe dalını dile getirmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda, etik fenomeni nesne edinen ve bir bütün olarak aydınlatan, insanlar arası ilişkilerde etik değerlerin bilgisini ortaya koyan ve bir kavram olarak etik

sözcüğünü karşılayan bu felsefe dalı, "felsefi etik" olarak isimlendirilecektir.

Etik kavramı, ahlaksal düzlemde içerdiği ve birbirine bağladığı tüm anlamlarının yanında aynı zamanda bir kolektif bilincinin ifadesidir. Kolektif yaşamının, çalışmanın ve ikametinin belli bir tarz ve biçimi, zorunlu olarak bir yasal düzenlilik içinde bulunduğu belirli davranış tarzı ve biçimlerine, alışkanlıklara, töre, adet, gelenek ve göreneklere yol açmakla kalmayıp aynı zamanda belli ahlaksal görüş ve anlayışları, duyguları, kural ve normları da beraberinde getirmektedir (Atayman 2005a). Bu bağlamda etik, toplumsal yaşamın ahlaksal pratiğine yönelik bir "gereklilik" öğretisi, insanların birtakım ortak değerleri koruyarak birlikte yaşama ilişkilerini düzenlemeye yönelik "ahlaki davranış standartları" bilimidir.

4. Etik-Ahlak ilişkisi

Ahlakın kendisi sosyolojik bir konu olmasına karşılık, ahlak ve ahlakilik etiğin konusunu oluşturur. Etiğin yönelttiği sorular, doğrudan tekil eylemlere ilişkin olmadıkları için; yani belirli bir somut, münferit, özel durumla ilgilenmedikleri için ahlak sorularından ayrılır. Ahlak ve etik arasındaki bu kavramsal farklılıktan çıkan sonuç, etik düşüncelerin kendiliğinden ahlaki olmadığı, ahlaka ilişkin belli bir sorunsala duyulan ilgiden de kaynaklanabileceği ya da tersine, ahlaki düşüncelerin sırf ahlaki olmakla etik düşünceler olmadığı ama pekala etik sorunlara dönüştürülebileceğidir.

"Kılavuz gösterdiği yoldan gitmek zorunda değildir!"

Diğer bir deyişle etik ve ahlakın örtüşmesi şart değildir.

"İnsan ahlak sahibi olabilmek için önce etik sahibi olmalıdır (Ricoeur 1992)."

"Erdemlere sahip olma –fakat erdeme benzer şeylere ya da onun suretine değil- içsel iyilere ulaşmak için zorunludur; ama diğer taraftan, zenginlik, ün, güç olarak ifade edilen dışsal iyilere ulaşmayı da kesin bir şekilde engelleyebilir." (MacIntyre 2001b)

5. Etik Neden Gereklidir?

Günümüzde, etiğin önemi ve etikten beklenenler aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

(i-) Din, dil, ırk, her türlü inanç, cinsiyet farklılığı, coğrafi ayrım gözetmeden çok kültürlü bir yapının korunması, kültürel zenginliğin geliştirilmesinin ön koşulu; öteki kültürlerde benimsenmiş, saygı gören ve meşrulaştırılmış olarak kabul edilen normların ve değerlerin çok iyi

bilinmesi, giderek bunların o kültürde gerek pratiğe gerekse genelde eylemleri yönlendirici ve düzenleyici işlevlerini eleştirel bir gözle somutlaştırıp, nereye kadar evrensel ölçekte geçerlilik talebi taşıyacağını yoklanmasıdır. Özellikle de *"Dünya etiği"*, ekonominin ve teknolojinin Dünyada olup biten herşeyi belirlediği bir çağda, etik yaşama dünyasının tek yönlü kaygılarla gerçekleşmesine yönelmiş bir yarar hesapçılığının yıkıcı etki ve sonuçlarını eleştirel bir aynadan yansıtan önemli bir uyarı görevi yüklenmiştir.

Etik bize, salt kazancı en üst düzeye çıkarma endişelerine endekslenmiş nicelikselleştirici düşünce karşısında, nitelikleri pratik aklın ahlaksal yetkinliğiyle doğrulanmış olan amaç ve hedefler sunan bir kaynağın, *"niceliksel değerlendirmelere sığmayan niteliksel değerlerinin de olduğunu anımsatmaktadır"*. Bunlar; özgürlük, eşitlik, adalet, hoşgörü gibi niteliksel değerlerdir ve kolektif sorumluluğun bilincinde, ahlaksal talepleri genel bağlayıcı talepler olarak benimseyip pratiklerinde onları kendilerine maletmiş olan bireylerin kendi kaderlerini tayin etme hakkını bütün hakların en üstüne koyan bir yaşama biçiminin ahlakını kurar.

ii-) İnsan bir toplulukta kurlsız olunamayacağını, buyruklar, yasaklar, normlar v.b. kuralların bulunduğunu erken yaşlarda öğrenir. Ama asıl ahlaki kavrayış, böylesi kuralların dışarıdan dayatılmış kurallar olarak yorumlanmaması gerektiğinin görülmesi, bu kuralların sosyal topluluğun tüm üyelerinin gerçekleştirebilecek en fazla özgürlükten yararlanabilmesini garanti eden unsurlar olduğunun anlaşılmasıyla ortaya çıkar.

iii-) Ergin olamayıp, başkası tarafından yönlendirilmeden kendi aklını kullanamamak durumudur. Ergin olmamış insan, özgürlüğünü elde etmesi gerektiği, ne kadar özgür olacağını kendisine bağlı olduğu ve özgürleşmek için riske girmesi ve karar verebilmesi konusunda aydınlatılmalıdır. Bir insan, iyi olanın kendisine artık dogmatik biçimde emredilmesini istemediği zaman, yani; düşünce açısından olgunlaştığında, hem kendi çıkarlarıyla hem de başkalarının yargılarıyla kendi arasında bir mesafe koyarak bir insan topluluğu ya da tüm insanlar için hangi amaçların iyi diğer bir deyişle elde etmeye değer amaçlar olduğuna kendi karar verdiğinde *ahlakilik boyutlarına* ulaşmış demektir. Bu yaklaşım demokratik bir toplum oluşturulmasının da temel koşuludur.

Günümüzde etik, üzerine yüklenen görevleri yerine getirirken aşağıdaki hususları esas alır:

- Etik ahlak üretmez, ahlak üzerine konuşur,
- Etik, insan eylemlerinde, özgürlük ilkesini temel zemin olarak alır. Böylece etik bir özgürlük öğretisi olur. Özgürlüğü düşünsel

düzeyde sınırsız kullanır. *Etik olmayan düşünce yoktur. Etik olmayan davranış vardır.*

- Özgürlüğün ne olduğunu anlamak demek, özgürlüğü istemek ve fiilen gerçekleştirmek demektir. Pratiğe yönelik sonuçlar üretmeyen bir etik çalışması amacından, yani özgürlüğü pratikte gerçekleştirme amacından sapar.
- Etik, bir anda bir yerde ne yapılabileceği hakkında yargılara varmaz. Daha çok, eylemin ahlaki olarak kabul edilebilmesi için nasıl davranılması gerektiği bilgisini aktarır.
- Etik, kişiyi ahlaki olarak görülen eylemi gerçekten yapmaya zorlamaksızın, sadece eylem yapma iradesini ahlaki açıdan belirlemesinde yardımcı olur. Kişi, uygulamada ahlaki açıdan yapılması gereken davranışı reddedebilir, hatta sonuçta ahlaka aykırı davranabilir, insan özgürlüğü sadece iyi olanı yapma özgürlüğü değildir, kötülük yapma özgürlüğü olarak da oluşabilir.
- Etiğin günlük pratikteki yararı, doğrudan eylem ve yapıp-etmeleri belirleme anlamında değildir. Kişiyi ahlaki pratiğin koşulları ve anlamı konusunda aydınlatarak onu hem geçmişte ve hem de gelecekteki eylemleri açısından aydınlatan, kendisini eleştirel olarak yargılayabilme ve o zamana kadar sorgulamadan izlediği normları, değerleri ahlakilik açısından yoklayabilme becerisine kavuşturacak eylemin yapısını saydamlaştırmaktır.
- Etik, içinde etik kavramların birbiriyle ilişkilendirildiği mantıksal bir şemadır.

Özetlenirse, etiğin hedef ve amaçları;

1. Günlük yaşamda, dil ve eylem alışkanlıklarından hareket ederek, insan eyleminin ahlaki açıdan iyi olarak görüldüğü koşulları araştırır ve ahlaki eylemi diğer olası eylemlere (ahlak dışı, ahlaki olmayan) karşı sınamak,
2. İyi ile kötüyü birbirinden ayırd etmeyi öğrenerek ahlaki yargı verme yeteneği kazanmayı sağlamak,
3. Ahlaki yargılar verme ile birlikte, ahlaki yetkinlik ile toplumsal sorumluluk arasındaki temel ilkesel ilişkinin önemini ve anlamını kavratmak. Ahlaki yetkinlik geliştirmek.
4. Eleştirel-pratik yargılama gücü kazandırmak

Yukarıdaki hedef ve amaçları gerçekleştirmede temel koşul; katılımcılarının her birinin eşit söz hakkına sahip olduğu açık araştırma toplumdur.

6. "Etik Problem" Nedir?

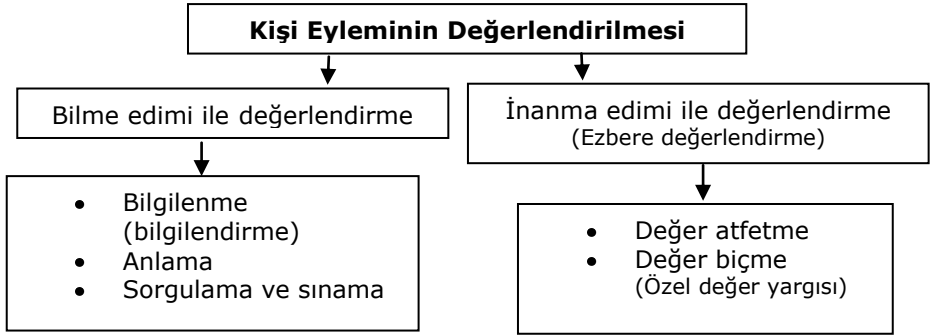
Bu ayrımları yapmak için, burada, 'etik problem' denilen çeşitli problemler arasındaki bazı epistemolojik ve ontolojik farkları göstermeye çalışacağım. Bir anlamdaki "etik problemler", felsefenin başlangıçlarından beri filozofların uğraştığı ana bir soru ya da problem demetini oluşturuyor: "erdem nedir?", "adalet nedir?" ve bunlara benzer birçok soru, Platon'un birçok dialoğunun ve Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'nin merkezindeki konuları oluşturuyor. Başka bir anlamdaki "etik problemler", eylemde bulunmak zorunda olduğumuz günlük yaşamla –farkında olsak da, olmasak da- doğrudan doğruya ilgili olan problemlerdir. Bu demektir ki, sizin, benim, günlük yaşamımızda ve meslek yaşamımızda her an karşılaştığımız ve eylemde bulunmak için şu veya bu şekilde çözmek zorunda olduğumuz etik problemler, bir filozofun ele aldığı ve cevap bulmaya çalıştığı etik problemlerden t ü r c e farklı problemlerdir: ilkleri, gerçek, bir defalık problemlerdir. Böyle bir problemle belirli bir kişi, belirli bir anda, belirli bir durumda karşılaşır; dolayısıyla ona verilen ve kişinin o durumdaki eylemini belirleyen cevap (belirli kişinin bulduğu çözüm), yalnızca o belirli probleme verilen bir cevaptır. Bu sorunları çözmenin reçetesi yoktur; cevabın her durumda bulunması gerekir. Oysa ikinci türden etik problemler genel, teorik problemlerdir. Onlara verilen cevap, felsefî bilgi oluşturur. Örneğin: "Doğru eylem nedir?" sorusu ile "Bu durumda benim ne yapmam doğru olur?" sorusu epistemolojik bakımdan farklı şeyler soruyor. İlk (felsefî) soruya bir cevap, eylemle ilgisinde 'doğru' teriminin kavramsallaştırılmasıdır; oysa ikinci soruya cevap vermek için, kişi, o belirli, gerçek, somut, tek durumda neyi yapması gerektiğini bulmak zorunda. Bunu da, eyleminin değeri için farklı sonuçlar yaratan, farklı şekillerde yapabilir: bir "doğru eylem" kavramına dayanarak yapabilir, kendisi için geçerli bir norma göre yapabilir, ya da sadece amacına nasıl ulaşacağını hesap ederek eylemde bulunabilir. Örneğin "başımı alıp gitmem gerek" diyebilir, ya da "kardeşimden durumu saklamam gerek" diyebilir. Görüldüğü gibi bu iki cevabın felsefeyle ilgisi yoktur. Bu son türden problemlere "ahlâksal problemler" denmektedir (Kuçuradi 2003).

7. Kişi Eyleminin Değerlendirilmesi

Kişinin, yaşarken her yaptığı, bütün arka planıyla birlikte her davranış ve tutumu bir **eylemdir**. Eylem, amaçlı bir yapma ya da yapmamadır. Yapmanın görüntüsü bir **davranış**, yapmamanın görüntüsü ise bir **tutumdur**. Kişi eylemleri, ilişkiyi yaşantılayan kişiler bakımından, ilişkinin yaşandığı gerçek koşullar bakımından, tektir (Kuçuradi 1999).

Etik ilişki, kişinin ister yüzyüze gelsin, ister gelmesin diğer insanlarla, eylemde bulunarak yaşadığı ve değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisidir. İnsanlararası ilişki, insan merkeze alınarak ve toplum merkeze alınarak değerlendirilebilir (Kuçuradi 1999).

Model, toplumsal ve toplumsal olmayan değer sorunları ile ilgili ilkelere dayanarak ortaya konan, işlev ilişkileri ya da toplumsal ilişkiler kurma olanakları bütünüdür.

Değer atfetme, bir eylemin, onu değerlendirenin ilgili sonuçları açısından değerlendirmesidir. Eylemi değerlendirene sağladığı yarar ya da yol açtığı zarar, eylemin değeri olarak eyleme atfedilir (Kuçuradi 1999).

Eyleme değer biçme, değerlendirenin grup üyeliğine bağlı olarak özel değer yargıları ile yalnızca davranışı hesaba katarak değerlendirmesidir (Kuçuradi 1999).

"Meyveyle, armudu toplamak..." (I.K.)

Salt değer yargılarıyla yapılan değerlendirme, ezbere bir değerlendirmedir. hangi değer yargısından hareket ediliyorsa ona göre bir sonuç çıkacaktır. Değerlendirenin işine nasıl geliyorsa ona uygun bir değer atfedecektir. Bir kişinin bir eyleminin, onu değerlendiren için yarattığı sonuçlar bakımından değerlendirilmesi uygun bir çözüm olmayacaktır (Kuçuradi 1999).

Doğru bir değerlendirme yapabilmek için eylemi anlamak, o eylemin ne gibi öğelerden oluştuğunu bilmek gerekir. Eylemi anlamak demek, kişiyi o eyleme sürükleyen koşulları ve nedenleri anlamaya çalışmak demektir. Bu anlama edimi için o eylem hakkında "bilgiye" gereksinim vardır. Bilgiyi kullanmadan salt teoriden hareket ederek bir durumu değerlendirmeye çalışmak ezbere değerlendirme anlamına gelir. Ahlaklar ve normlar bilgi değildir (Kuçuradi 1999).

8. Temel Etik Kuramı Tipleri

Etiğe özgü bilgi oluşturmada kabaca iki yöntemden bahsedilebilir. Bunlar;

1. Betimleyici etik yöntem
2. Normatif etik yöntem

dir. Bu iki yöntem etiği birbirinden bağımsız iki alana ayırır.

Betimleyici yöntem aracılığıyla;belirli bir toplum ya da topluluktaki fiili eylem ve davranış biçimleri, söz konusu toplum ya da topluluk içindeki etkin değerler ve geçerlilik talepleri açısından araştırılır. Araştırılan toplum için,mevcut ve geçerli olan, topluluk içindeki pratiği yönlendiren ve çoğunluğun bağlayıcı olduğunu kabul ettiği ahlak yasaları belirlenir, çözümlenir ve yorumlanır (Pieper 1999).

Etiğin önemli felsefi, teorik sorunlarını ele alan bu yöntemde, ahlakın özünün ve işlevinin, toplumsal ve bireysel bilinç yapısının, toplum ile bireyin kişiliği rasındaki ilişkinin, determinizm- özgürlük ve özgür karar verebilme yeteneğinin, ahlaki değerlerin işlevinin ve yapılarının, olgular ile değer yargılarının incelenmesi gibi sorunlar yer alır. Ayrıca ahlaki kavramların karakteristik özellikleri ve işlevlerinin incelenmesi ve bir bilim olarak etiğin kategorilerinin özgünlükleri de, bu alanın konusuna girer. Ahlakın dili ve benzeri meta-etik (üst-etik) sorunlar da gene etiğin felsefi-teorik bölümünün ilgi alanına ait sorunlardandır (Atayman 2005a).

Betimleyici etik modellerine

- Fenomenolojik anlayış (değerler etiği)
- Dil analizi yaklaşımı (meta etik)
- Evrimci etik,

örnek gösterilebilir.

Dil analizi anlayışı, gündelik ahlak dilini analiz ederek ahlaki eylemin özelliği ve nedenleri hakkında bizi aydınlatmaya çalışır. Etik üzerine düşünmeyi, eleştirel maksatlarla etiğin talepleri ve sınırları açısından inceleyen düşünme, meta-etiktir. Betimleyici etik modellerinde, insanın eline, geçerlilik taleplerinin ahlakiliği hakkında karar verebilmeyi sağlayacak bir ölçü yada ölçüt verme iddiası bulunmamaktadır. Bu modeller daha çok, gündelik yaşam içerisinde olağan bulduğumuz norm ve değer sistemlerini tipik durumlar, davranış biçimleri ve deyişlerle bağlantılı olarak çeşitli bakış açılarından gösterir ve açıklarlar (Pieper 1999).

Normatif yöntemde, ahlaki talep ve normların betimlenmesinden çok gerekçelendirilip temellendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun için, önceden

tanımlanan ve kayıtsız şartsız uyulması istenilen en üst düzeydeki ahlak ilkesine dayanır ya da gerçekleştirilmesi herkesi bağlayan "*en üst iyi*"ye gönderme yapar. Bu yöntem dogmatik bir bakış açısıyla uygulandığında, neyin nasıl yapılacağını önceden tanımladığından kolayca *ideolojiye* dönüşme riski taşır (Pieper 1999).

İnsanların eylem ve davranışlarını, düşünce ve duygularını, kararlarını, tercihlerini, ani tepkilerini, zihinsel tasarımlarının yönünü ve bu tasarımların (projelerin) pratikte gerçekleştirilişini belirleyici normatif içerikler (önergeler), bu alanın konusudur. Yazılı ya da sözlü yoldan aktarılagelmiş, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt eden, görev, yükümlülük, vazife, sorumluluk, onur, vicdan, şeref vb. hakkındaki önermeler, kişiliğin yönelmesi gereken erdemler ya da benimsenmesi gereken karakter özellikleri vb. hakkındaki normlar, ilkeler hep bu ikinci öbeğe girerler (Atayman 2005a).

Etiğin teorik ya da betimleyici (deskriptif) yanı ile norm koyucu yanı birbiriyle ayrılmaz bir bütün oluşturur ve birbirini tamamlar (Atayman 2005a).

Prof. Dr. Nermi Uygur'un, "Ahlaklılığın, ahlaksızlığın anlamı nedir? Ahlaklılığın ayrıları var mıdır?" soruları ile sunduğu tartışma bu anlamda meta-etığe önemli katkılar vermektedir. Prof. Uygur, "*Her ulusun, 'ahlaklı' ve 'ahlaksız' yansıtan kavramların aracılığıyla yürütebildikleri ahlak konuşmaları genişliğince bir ahlak bilincine erişmiş oldukları söylenebilir.*" tezini savunmakta ve ancak ahlak konuşmaları çerçevesinde "ahlaklının" ve "ahlaksızın" anlamından söz edilebileceğini ifade etmektedir. "Ahlaklı" deyince anlaşılan, olumlulukla benimsediğimiz birtakım değer sözcüklerinin kişiler ve eylemlere uygulanabilmesidir. "Ahlaksızın" anlamıysa olumsuz birtakım değer sözcüklerini onaylayarak kullanmaktır. Ahlaklı ve ahlaksız, insan yaratıcıdır. İnsanın olmadığı yerde ahlak diye birşey yoktur. Ahlaklının ahlaksızın yaratıcısı, dolayısıyla da ayrıca insandır. İnsan değerlendiren, yargılayan, karar veren, seçen bir varlık olduğu için ahlaklı-ahlaksız ayrımı ortaya çıkar. Ahlak belirlemeleri insanın ürünüdür (Uygur 2003).

"Ahlak dünyamız ahlak konuşmalarının tümüdür. Ne denli zenginse bu konuşmalar, ahlak dünyamız o kadar zengindir. Hayvanların ne ahlak alanı ne de ahlak dünyası vardır. Ahlak sözcüklerinden yoksundurlar, konuşamazlar çünkü." (Uygur 2003)

Normatif etik modellerine örnek olarak,

- Transsendental felsefi anlayış (irade etiği, konstrüktif etik, dil pragmatik ve genetik etik)
- Varoluşçu anlayış (varlık etiği)

- Eudaimonist anlayış (Hedonist ve utilitarist etik)
- Toplum sözleşmesi anlayışı (adalet etiği)
- Materyalist anlayış (fizyolojik ve Marksist etik)

verilebilir.

9-Etiğin Temel İlkeleri

Herhangi bir eylemin etik açıdan değerlendirilmesinde üç yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlar birbirlerini tamamlarlar ve bir etik karar verme sürecinin temelini oluştururlar. Bu yaklaşımlar;

1. *Tutarlılık,öznel etik modeli,*
2. *Sonuçlar,nesnel etik modeli,*
3. *Önemseme,sorumluluk etiği*

dir. Bu yaklaşımların her biri ayrı ayrı etik kuram olarak geliştirilmiştir ve birçok etik sistemin temellerini oluştururlar. Ancak,bu kuramları birbirlerine karşı olarak değil, sadece ahlakın farklı yönlerini inceleyen kuramlar olarak ele almak daha yararlı olacaktır.

5.1-Tutarlılık, öznel etik modeli

Tutarlılık kuramına göre,kişinin eylemleri kendi yapılandığı ilkeleriyle ne kadar tutarlı olursa,kişi o kadar etiktir. Etik davranış, *ahlaki yargı* ve *ahlaki davranış* olarak ele alınırsa, tutarlılık bu ikisinin bir bütün oluşturduğunu savunur. *İçselleştirilmiş eylem* kavramı, tutarlılığı ifade eden deyimlerden biridir. Bir kişi belli bir durumda ahlaki açıdan ne yapmak zorundaysa, benzer durumlardaki tüm diğer kişiler de onu yapmaya zorunlu olmalıdır. Bu yaklaşım "*diğer insanlara,onların sana nasıl davranmalarını istediğin gibi davran*"altın kuralıyla *evrenselleştirilir*.

İnsanlara saygı göstermek, tüm insanları ahlaki açıdan eşit görmeyi gerektirir. Bu da, tutarlılığın temellerinden biridir. "*Koşullar ne olursa olsun , yalan söylemek her zaman yanlıştır*" kuralı *akılcı tutarlılığın* gereğidir.

Kant'a göre,herhangi bireyin ilkeleriyle tutarsızlığı olanaksızdır ve bu nedenle tutarlılık zorunludur. Çünkü, bu davranış kişiyi fiziksel açıdan rahatsız edicidir, bütünlükten yoksunluğu gösterir ve insanı vicdanı kemirir. Tutarsızlık, herhangi bir bireysel eylemi ahlaki açıdan açıklamayı güçleştirir.

Tutarlılık yaklaşımının zayıf yönü, gerçek ve yaşanmış durumların karmaşıklığı nedeniyle, bir durumdan diğerine genelleme yapmanın

güçlüdür. Durumlar arasında genelleme yaparken, geçmiş yaşantılar temelinde *kemikleşme* olasılığı vardır ve bir tekrara dönüşün tehlikesi her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

5.2-Sonuçlar, Nesnel Etik Modeli

Sonuççu yaklaşımda, başlangıç noktası kurallar değil hedeflerdir. Eylemler, bu hedeflere ne ölçüde ulaştıklarına göre değerlendirilir. Bu yaklaşım *yararcılık* olarak da adlandırılır. Yararcılık, olası tüm yararlı sonuçları çıkarır, bunları olası zararlı sonuçlara karşı tartar ve *"en fazla insan için en büyük mutluluk ya da gönenci sağlayan eylemi gerçekleştirir"*.

Ahlaki yargılama, belirli koşullar altında yararlı sonuçlarına bakmakla başlar. Daha sonra *"ahlaki kurallar"* ve *"ödevlerle"* uyumlu açık davranışa kayar.

Sonuççu yaklaşımda, bir kişinin etik olup olmadığı sorusunun cevabı, ona neden baktığımıza veya neye baktığımıza bağlı olarak değişir. Burada, bir *"benlik gelişim modeli"*ne gereksinim vardır. Benlik yapılandırması, fiziksel gerçeklikten başlayıp kavramsal tutarlılığa ulaşan bir gelişme süreci izler ve insanın çocukluktan erginliğe geçişindeki evreleri içerir. Ahlaki yargılama kişinin benlik gelişim evresine göre farklılık gösterecektir. İlk okuldaki bir öğrenciden beklenen ahlaki davranış ile üniversite mezunundan beklenen ahlaki davranış benlik gelişimine uygun olarak farklı olur.

Etikçilerin çoğunluğu, geleneklerin *ötesine geçebilecek* özerk ve aşkın bir benlik gelişiminin mümkün olduğunu varsayıyor. Postmodernistler ya da davranışçılar, bu benlik yapılandırmasını kabul etmezler.

İnsanların, etik ilkeler gibi biçimsel kavramları, sonuçlarının ne olacağını görmek için fiziksel olarak denemek zorunda kalmadan kullanmalarına olanak sağlayan ve giderek soyutlaşan *"kavramlar modeli"* özerk vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan eğitim-öğretim programlarının da konusudur. Her hangi bir kavramın edinilmesi için, sebep ve sonuç, iyi ve kötü sonuçların olasılığı hakkında belli bir miktar uygulamalı bilgi gereklidir. Diğer insanların duygularını, isteklerini, gereksinimlerini v.b.anlama yeteneği gibi bilgiler zaman içinde çoğalır.

Diyelim ki bir şey yapmak istiyorsunuz ve bunun sonuççu yaklaşıma göre yapılacak doğru şey olup olmadığını merak ediyorsunuz. Bu durum için önerilen sınama evrenselleştirme sınavıdır. Basit bir ifadeyle *"herkes, benim şu anda yapmayı düşündüğüm şeyi yapsaydı ne olurdu?"* diye sorulabilir. *Herkes böyle davranırsa daha iyi olmaz mıydı?, Herkesin*

bunu yapmasının sonuçları, yapmamasının sonuçlarından daha iyi olmaz mıydı? Soruları da benzer evrenselleştirme sorularıdır.

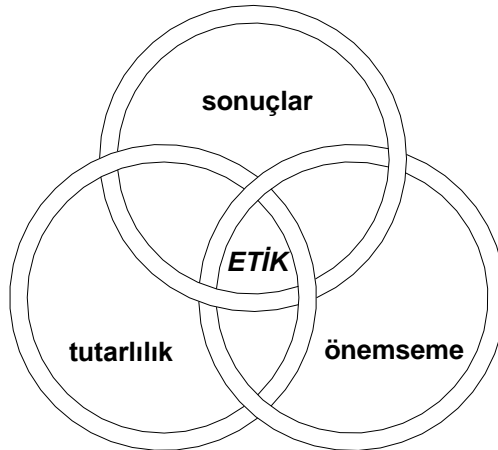
5.3. Önemseme, Sorumluluk Etiği

Önemseme etiği, duruma verilen tepkiye odaklanır. Bu nedenle tutarlılık ya da sonuçlar modelinde gerektiği gibi soyutlanmış biçimde düşünülmesi ya da ölçülmesi yerine durumların algılanış biçimleri üzerine temellenir. Tutarlılık ve sonuçlar yaklaşımları, bilişsel sorumluluk biçimlerine başvururken, önemseme *kişisel olanı* görmeyi de vurgular. *Etik bir topluluğun üyeleri birbirlerini önemsemelidir. Dünyada ve Dünyaya neler olduğunu önemsemek ,herhangi bir ciddi araştırmanın önkoşuludur.*

Alman sosyolog ve düşünür Jürgen Habermas (1929-...) 'a göre önemsemek, yaşam dünyasında düşünmek yerine *farkında olmaktır*.

Önem vermek, mantık ya da adaletle ilgili bir konu değildir. Bir sorumluluk çevresi ya da ağı içinde önem vermeye ilgilidir. Sorumluluk etiği olan kişi, ödev duygusuyla değil, duyarlı bir karşılıklılık duygusuyla başkalarının kaygılarına tepki verir. Komşusuna veya arkadaşına bu duyguyla *nasılsın?* diye soran bir kişi, *seni de benim gibi kabul ediyorum ve soruyorum* demektedir.

Etik yargılamada ve eylemde; tutarlılık, sonuçlar ve önemseme yaklaşımları birlikte düşünülmelidir. Borrom düğümü, bu üç yaklaşımın kenetlenmesini gösterir. Halkalardan birini çözerseniz sistem dağılır. Borrom düğümünün özellikle vurguladığı şey, yaklaşımlardan hiçbirinin ayrıcalığının olmadığıdır. Ancak, diyalektiğin arkasındaki gücün, önem verme bakış açısı olduğu söylenebilir.

Şekil 5.1 Borrom düğümü (Lacan 1975)

6. İnsanın Davranış Yükümlülükleri

İnsan davranışlarında yükümlülük

- **Aktif yükümlülük** (yükümlü olan yükümlülük)
- **Pasif yükümlülük** (yükümlülüğün yükümlülüğü)

olarak iki ana başlık altında incelenebilir. Bu yükümlülükler arasında önemli farklar vardır.

Hayırsever davranışlara ilişkin yükümlülüklerin tümü aktif yükümlülüktür. Başkalarına karşı davranış açısından yükümlülükler taşıyız, ama bu, onlara karşı yükümlü olduğumuz anlamına gelmez. Sadece davranış açısından yükümlü olma, fakat kişinin kendisine karşı bir yükümlülük taşımama, aktif yükümlülük kavramı ile tanımlanır. Pasif yükümlülük, yükümlülüğün yükümlülüğüdür ve akıl yoluyla değil başkaları ile gerçekleştirilmek zorunda bırakılan yükümlülüktür (Kant 2003).

Bir işçi ne kadar çok çalışırsa yükümlük de o kadar artar; ama, ücreti ödenince o yükümlülük sona erer. Bir yükümlülükle sonuçlanan edimin adı eylemsel yükümlülüktür. Her sözleşme bir anlamda bir eylemsel yükümlülük taşır. Yükümlülük için insanın özgürlüğünü kullanması gerekir. Eylemlerin özgür olmadığı, kişiliğin bulunmadığı yerde yükümlülük de yoktur (Kant 2003). Örneğin, insanın yutkunmayı bırakma gibi bir yükümlülüğü olamaz, çünkü bu onun iradesine bağlı değildir.

Yükümlülükler pozitif ve doğal yükümlülükler olarak iki başlık altında da incelenebilir. Pozitif yükümlülük insan iradesine bağlı bir saptamadan, doğal yükümlülük ise eylemin doğasından ortaya çıkar. Belirsiz veya nedeni bir başka kişinin iradesi ile belirlenen yükümlülükler pozitif (ya da diğer bir deyişle dolaylı) yükümlülüklerdir (Kant 2003)..

Temelinde eylemin kendisi bulunan ve doğal yasalardan ortaya çıkan yükümlülük doğal yükümlülüktür.

"Bir şeyi öyle yapmam emredildiği veya bana kişisel yarar sağladığı için yapıyorsam ya da tam tersi yasaklandığı veya bana kişisel olarak zarar getirdiği için yapmıyorsam"

bu, etik bir eylem ve ahlaksal bir düşünce yapısı **değildir** (Pieper 1999).

7. Değerler Etiği, Altın Kural, Evrensel Değerler

Değer veya maddi değer, insan eylemleriyle gerçekleştirilmiş olan bir meta dünyasından bağımsız olarak, a priori özel bir sezgi aracılığıyla,

değer nitelikleri açısından ideal nesneler olarak somutlaştırılabilir ya da duyumsanabilir fenomenlerdir. Buna göre değerler;

- özerk bir varoluşa sahiptir,
- bağımsız olarak var olurlar,
- kendinde varlık niteliği gösterirler,
- duyularla algılanamazlar,
- ancak içsel görü ile duyumsanırlar,
- zihinsel ama objektif niteliğe sahip

olarak tanımlanmaktadır. Değer bir anlam-önem ilişkisidir.

Her türlü insan faaliyetinin en tayin edici özelliği belli bir amaçla belirlenmiş olmasıdır. İnsan önüne bilinçli olarak seçtiği amaç ve hedefleri koyarken, bu amaç ve hedeflerin yöneldiği nesneleri kendi bireysel ihtiyaçlarıyla ya da toplumsal ihtiyaçlarla ilişkilendirir (Atayman 2005a).

Pratik, üretken ve öteki toplumsal faaliyetlerinin oluşturduğu süreçler içinde, insan milyonlarca kez tekrarlanmış ve birikmiş deneyimlerinin temeli üzerinde, doğanın ve toplumun hengî nesnelerinin ve fenomenlerinin ihtiyaç ve çıkarlarının karşılanması bakımından vazgeçilmez önemde olduğunu öğrenir. Değerler hakkındaki düşüncesinin gelişmesini sağlayan süreç de budur. İnsana, doğal nesnelerin ya da toplumsal fenomenlerin, ilişkilerin değeri biçiminde yansıyan şey, özü itibarıyla özne ile nesnenin sosyal ilişkilerinin özgün bir yanı, insanların, belli başlı fenomenlerin gerek toplumsal gerekse bireysel hayat için taşıdığı önem ve anlama ilişkin bilgilerinin ve genellemelerinin belli bir ideolojik biçimdir (Atayman 2005a).

İnsanların belli bir tarihsel-toplumsal pratiği içindeki belli bir tarihsel toplumsal düzenin ürünüdür, değerler. İnsanın kolektif ya da tek özne olarak, gerek doğayla gerekse de toplumla kurduğu ilişkinin yanı sıra bu ilişkilerin hem öznesi hem de nesnesi olarak kendisiyle kurduğu ilişki de değer sorunsalının anlaşılmasında belirleyicidir. İnsanlar, değerleri öğrenerek, onları özümseyerek, mevcut sosyal hayata, sosyal insan topluluklarına ve topluma bilinçli bir şekilde katılır ve sosyal dünyanın içindeki amaç ve hedeflerle, normlar ve yaşama biçimleriyle vb. kişisel olarak özdeşleşirler (Atayman 2005a).

Değeri duyumsama, değeri hem kendinde, nasılsa öyle, hem de diğer değerlerle ilişkili olarak kavramak demektir. Böylece, değerler arasındaki niteliksel farklılıklardan bir *değerler hiyerarşisi* ortaya çıkar. Bu aynı zamanda, hangi değerlere öncelik verileceğini ya da hangilerinin sonraya bırakılacağını bize söyler. Buna göre, belli bir durumda, söz konusu değerler içinden hiyerarşik düzlemdeki en üst değer gerçekleştirildiğinde o eylem ahlaki olur.

Değerlerin nesnel dünyası insanların ahlaki pratiğini düzenler. Ancak, burada "*ahlaki sezginin*"ya da "*ahlaki değeri duyumsamanın*" tüm insanlarda aynı olduğu varsayılmaktadır. Kimde ahlaki sezgi eksikse o insan "*değer körüdür*". Başka bir deyişle ahlaki boyutu eksiktir.

Nasıl gözleri görmeyen birine renkler arasındaki farkları argümanlarla açıklamak zor ise, değer körüne de değeri duyumsaması öğretilemez, olsa olsa onun birdenbire doğruyu göreceğini umut edebiliriz.

Değerler ve ahlaki kurallar, etik davranışların oluşmasında kılavuzluk görevi yaparlar. Ne kadar özele inerlerse, davranışlarda kılavuzluk açısından yararları o kadar artar.

Değerlerin hiyerarşik yapılanmasını, en üstten aşağıya doğru kabaca,

- i. Altın kural ve temel kurallar
- ii. Evrensel değerler
- iii. Üst değerler
- iv. Yerel değerler, mesleki ve iş ahlaki değerleri

olarak sıralayabiliriz.

Altın kural ve temel kurallar, evrensel değerler, hangi kültürde yaşarsak yaşayalım, daha yerel düzeyde işleyen etik kurallardaki çatışmaları saptamamıza yardımcı olacak bir anlayış oluşturabilir. Kuralların çatışması, kişinin belli bir durumda kendi ahlaki ölçülerinin ne olduğunun farkına varmasını sağlar. Yukarıda sıralanan değerlerle uyumlu kuralları uygulamak, her zaman *yargılama*, *yorumlama* ve *sorumluluk* gerektirecektir. Böyle bir yargılama, sonuçlar hakkında bilginin artırılması, özerkliğin çoğaltılması, bütünlük ve genişleyen bir toplumsal yaşantı hakkında farkındalık üzerine kurulu bir gelişim matrisi ile yapılandırılabilir. Bu biçimde oluşturulan etik matris, kendiliğinden, sezgisel ya da mantıksal değil, akılcı olmalı, kanıtlara, iyi nedenler kavramına ve başkalarını önemsemeye dayanmalıdır.

- *Altın kural*, tüm dinlerin ortak kuralı olan "*sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkasına yapma*" veya başka bir ifade ile "*sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de başka insanlara öyle davran*" kuralıdır. Altın kuralın kendisi bizzat bir ahlaki norm değil, ahlaki normlar için ölçü ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, ahlaki ölçü ilkesi olan temel kurallar; "*herkes senin gibi davranırsa ne olacağını düşün*",

- "*kendi iradeni bağladığın ana ilkelerin, her zaman genel bir yasa koyucu ilke olarak geçerli olabileceği şekilde davran*",

- "*toplumdaki herkes yaptığınızı görüyormuş gibi davranmalısınız*",

olarak sıralanabilir.

Evrensel değerler;

Yaşamın kutsallığı	Yaşamın değeri
İnsanlara saygı	Dürüstlük
Adalet	Eşitlik
Sözünde durmak	Özgürlük
Gizlilik	Bağlılık
Mülkiyet hakları	Mahremiyet
Halkın gönenci (refahı)	İşlevsel gönenc

Evrensel özgürlük değerinin ÜST değerleri,

Kötü olmamak	İyi olmak
Zarar vermemek	Zararı önlemek
Zarar verme riskine girmemek	Zararı ortadan kaldırmak
İnsan gönencini arttırmak	

Evrensel özgürlük değerinin ALT değerleri,

Ahlaki özgürlük	Eylem özgürlüğü
Düşünce ve basın özgürlüğü	Toplanma ve seçim özgürlüğü
Din ve vicdan özgürlüğü	Mülk edinme özgürlüğü
Bilimsel araştırma özgürlüğü	Öğrenim özgürlüğü
Seyahat özgürlüğü	

olarak sıralanabilir.

Pek çok iş ve meslek topluluğu, özellikle kendi durumları için geçerli olan değerleri, yukarıda ifade edilen her dereceden değerden özelleştirerek, *"mesleki etik kuralları"* nı hazırlamışlardır. Bazı mesleklerde, özellikle tıpta, kurallar öyle ayrıntılı hale gelmiştir ki neredeyse yasanın yerini almıştır. Ancak bir etik kurallar sistemi, yasalar gibi ayrıntılara inmeye uygun değildir. Bu nedenle etik kurallar sistemi, genel yol gösterici ilkeleri veren bir stratejidir ve yasaların izin vereceğinden çok daha geniş bir yoruma açıktır. Bu kurallar belli bir tarihsel uygulamalardan çıkar ve uygulamalardaki değişikliklere göre değişebilirler.

8.Pratiğin Bilimi Olarak Etik

Etik bir pratik felsefesi ya da pratik bilimidir. Etik bir ahlaki eylem kuramıdır. Pratik, hem etiğin var olma koşulu hemde onun hedefi ve amacıdır. Pratik niyet ve hedeflere yönelik bir kuram olarak etik, siyaset ve hukuk felsefesini de kapsayan pratik felsefenin klasik alanlarından biridir.

Etik insan pratiğinin ahlaki boyutunu, siyaset ise onun siyasi boyutunu yansıtır. Aristoteles için etik ile siyaseti birbiriyle birleştiren şey adalet kavramıdır. Bir pratik siyasal kuram, etik öncüller olmadan bir fayda

sağlayamaz; çünkü ahlaki normların yönelttiği talepler sadece özel eylem alanıyla sınırlı olmayıp kamusal irade oluşturma süreçleri için de bağlayıcıdır. Ahlaki yetkinlik, mesleği gereği devlete ve sosyal yaşama ilişkin sorunları dikkate alması gereken kişiden de hatta özellikle bu kişiden de talep edilir. Dolayısıyla etik, bir temel bilimdir; siyasi felsefe, etik özgürlük ilkesini gerek hukuksal gerekse kurumsal düzlemde güvenceye alarak bu temel bilim üzerine kurulur.

Hukuk düzeninin normları, ahlak normlarından farklı olarak, aykırı eylemler karşısında cezai yaptırımlarla tehdit eden yasalar olarak ortaya konur. Ahlakın normları genellikle yazılmamış yasa anlamına gelirken, hukuk normları yasalara bağlanmış, yazılı olan ve yaptırımlarla birlikte dile getirilmiş kurallardır.

Doğal hukukun savunucuları, bağlayıcı olduğu savunulan hukukun geçerliliğini, insana verilmiş doğanın değer ve anlamlılığından türetirken; pozitivist hukukun yandaşları böyle bir doğanın olmadığını ve hukukun geçerliliğinin yalnızca yasalara bağlanmış olan hukukla, yani insanların karşılıklı ilişkilerini düzenlemek için ortaklaşa kararlaştırdıkları ve yazılı olarak kesinleştirip kağıda döktükleri genel bağlayıcı yasalarla ilişkili olduğunu iddia etmektedir.

Hukuk normlarına uyma zorunluluğunun ille de ahlaki nedenlere dayanması gerekmez; hangi nedenle olursa olsun onları benimsemek ve onlara saygı duymak yeterli olacaktır. Etik sadece siyaset karşısında değil hukuk felsefesi karşısında da temel bilim olarak yerini alır (Pieper 1999).

9. İnsan Pratiğinde Etiğin Önemi

Etik, pratiğin ahlakiliğini inceleyen bir kuram olarak pratiğin de kuramıdır. Etik, ahlak kavramından hareket ederek bir eylem ve davranışın anlamını geliştirir. Bu eylem öznel, keyfi, gelişigüzel bir istemenin eseri olmayıp, eleştirel bir mesafeden kendini özgürce belirleyen ve ötekilerin özgürlüğüne göre kendi özgürlüğüne sınırlar koyabilen bir iradenin eseridir.

Etiğin kendisi, belli bir anda ve yerde ne yapılacağı hakkında ahlaki yargılara varmaz. Daha çok eylemin ahlaki kabul edilebilmesi için nasıl davranılması gerektiğinin bilgisini aktarır, ahlaki açıdan uygun eylemin nasıl belirleneceği hakkında bilgi verir (Pieper 1999).

"Pusula doğrudan yolu göstermez, yolun nasıl belirlenebileceğini gösterir."

9.1. Etiğin Ampirik Bilimlerle İlişkisi

Etik insan eylemlerinin ahlaki olarak nitelenebileceği koşulları bir araya getirir. İnsan pratiği bağlamında ahlak ve ahlakilik ilişkisi üzerinde düşündürür. Bu bakımdan, diğer pratikle ilişkili bilimlerle, başka bir deyişle hayatın pratiğine ait eylemin bilimleriyle yakın ilişki içindedir.

Ampririk bilimler içinde özellikle psikoloji ve sosyoloji somut olarak insan pratiğini konu alır.

Psikoloji, özellikle de psikoterapi, hastanın ruhsal sağlığına (akıl sağlığına) yeniden kavuşabilmesi için hastalıklı davranışları ve davranış bozukluklarını iyileştirme çareleri geliştirir. Burada amaç, hastanın, hastalığına yol açan temel nedenleri kavrayıp, bunalımının çözümüne bizzat katkıda bulunacak konuma getirilmesidir. Tedavinin hedefi hastayı kendi gelişim sürecinin bilincine vardırmasıdır. Buradaki anlama edimi, hastanın kendi üzerine düşünümüdür. Tedavi ancak hastanın, bir özgürlük edimi ile kendisini bağımlı kılan, kısıtlayan herşey ile kendisi arasında bir mesafe koyarak, gerçekten olmak istediği ve olması gereken (kişi) olarak kendisini yeniden tanımlaması ile başarıya ulaşmış sayılır.

Psikanaliz, etik ile bağıni kopartırsa ve sadece iyileştirme unsurunu ön plana çıkartırsa “kötüyü masumlaştırma” riski taşır.

Sosyoloji, insan toplumunun örgütlenmesinin bilimidir. Sosyoloji, sosyal eylemi yorumlamak, anlamak ve onun işleyişinin ve sonuçlarının nedenlerine inerek onu açıklamak isteyen bir bilimdir. Sosyoloji, sosyal eylemi ve kültürel arka planı önemli derecede belirleyen norm ve değerleri araştırma kapsamına alır, fakat bunu normatif-eleştirel değil öncelikle betimleyici-çözümleyici tarzda yapar. İnsan eylemi, olguların olgularla ilişkilendirilmesi modeline göre açıklanır. Birinin öyle ya da böyle davranması olgusu, belli olgusal durumlara dayandırılarak (örneğin erken çocukluk yaşantılarına, sosyal ilişkilerine, genetik faktörlere, siyasal, iktisadi koşullara vb) yorumlanır ve kavranır (Pieper 1999)..

9.2. Etiğin Normatif Bilimlerle İlişkisi

Normatif bilimler, insan eylemlerini betimlemekten çok, belli eylem biçimlerini emreden, bunlara izin veren ya da bunları yasaklayan ve böylesi yasaklar için bir açıklama getiren ilkeleri geliştiren bilimlerdir. İnsanın pratik eylemlerini inceleyen normatif bilimlerin başında hukuk ve teoloji gelir.

Teoloji, tanrısal bir etiği savunur, diğer bir deyişle tüm bağlayıcı eylem nomlarını sonuçta tanrının iradesinden türetir. Bu bağlamda din olgusu üzerine temellendirilmiş bir etikteki “yapmalısın” ya da “yapmamalısın” biçimindeki ahlaki gereklilik buyruğunda Tanrı insana hitap etmektedir. Bu

nedenle ahlaki teolojide, kişinin ahlaki sorumluluğu Tanrı'ya bir tür cevap niteliği taşır.

Teolojiden farklı olarak etik, tüm ahlaki normların kaynağını tanrısal bir irade yerine, diğer insanlarla birlikte özgür iradesiyle kendisi olmaya yönelen insanın akılcı iradesinde bulur.

Hukuk bilimi de insan eylemlerini konu alır, ama incelemelerini ahlakilik açısından değil, yasalara uygunluk açısından yapar. Sosyal eylemin sadece hukuksal çerçevede taşıdığı önemle ilgilenir. Hukuk normları, ahlaki normlar değildir, ama bağlayıcı olmayı ahlaki normlarla sağlamaya çalışır. Hukuk normları, ahlakla doğrudan doğruya hiçbir ilişkisi olmayan ahlakiliğin dolaylı bir ifadesidir. Kişi hukuksal açıdan tümüyle doğru, ama yine de ahlaksız davranabilir. Hukuk biliminde, kişinin yalnızca hukuku çiğnediği zaman cezalandırılması öngörülür, yoksa ahlaki normların çiğnemesine ceza verilmesi söz konusu değildir (Pieper 1999).

Hukuk biliminde temel adalet ilkeleri şöyle açıklanmaktadır:

1.İlke: Herkes, herkesin yararlanabileceği aynı temel özgürlükleri kapsayan genel bir sistemin içinde aynı haklara sahiptir.

2.İlke: Sosyal ve ekonomik eşitsizliklere şöyle müdahale edilmelidir:

a) Adil kesinti ilkesi, durumu en elverişsiz, kazancı en az olana en büyük faydayı getirecek şekilde düzenlenmelidir.

b) Dürüstçe bir fırsat eşitliği ilkesince, herkese açık memuriyetler ve iş olanakları yaratılmalıdır.

9.3. Eğitim ve Etik

İnsan doğası gereği ahlaki bir varlık değildir. Ahlaki olarak eğitilmesi gerekir. Doğal insan davranışları benmerkezcidir ve bencilcedir.. Bu bakış açısının karşısına, diğer insanların ihtiyaçlarının da aynı ölçüde haklı bencillikler olarak kabul edilmesi talebi konmazsa, en güçlünün ve hileleri en iyi bilen iktidarı ele geçirmeye uğraştığı, herkesin herkesle savaştığı doğal durum ortaya çıkar.

Kant için eğitimin görevi insanı insan yapmaktır:

"İnsan yalnızca eğitim yoluyla insan olur. Eğitim onu nasıl şekillendirdiyse o sadece odur."

İnsan doğasını “kurallara bağlayan” eğitim ve yetiştirme süreci Kant’a göre, disiplin altına alma, sosyalleştirme, uygarlaştırma ve ahlakileştirme sürecidir.

Bireylerin amaçlarına ulaşmak için etik dışı yollara başvurmalarının nedenleri arasında yer alan önemli etmenlerden birisi bilgisizliktir. İyi düzenlenmiş eğitim çalışmaları ile bireylerin etik değerler ve ilkeler konusunda bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır (Aydın 2002).

Ahlakilik ve eğitim birbirlerini karşılıklı olarak tanımlayan kavramlardır. Doğada ahlak kavramı yoktur ve insan doğası gereği ahlaki bir varlık değildir. Dolayısıyla ahlaki olarak eğitilmesi, yetiştirilmesi gerekir. Doğal insan davranışı benmerkezcidir. Bu durum, salt ihtiyaçların giderilmesi, kişinin kendi yararı ya da çıkarı için eylem yapması anlamındaki bir bencilliktir. Bu bakış açısının karşısına, diğer insanların ihtiyaçlarının da aynı ölçüde haklı bencillikler olarak kabul edilmesi talebi ortaya konmazsa, en güçlünün ve hileleri en iyi bilen iktidarı ele geçirip herkesin herkesle çatıştığı doğal durum ortaya çıkar (Pieper 1999).

Etik eğitimi genel olarak aşağıdaki amacın gerçekleşmesini sağlar (Kirrane 1990) (Catron ve Denhardt 1994):

- Etik eğitimi, insanların verecekleri kararlarda, davranışlarında, mesleki faaliyetlerinde etik bir boyut olduğunu kavramalarına yardım eder.
- Etik eğitimi, bireylerin kişisel, örgütsel ve başkalarına ait değerleri anlamalarını sağlar, meslek alanında yaşanan etik sorunlara ilişkin duyarlılıklarını geliştirir.
- Etik eğitimi insanların, değerlerin mesleki yaşamdaki farklı davranış seçenekleri üzerindeki etkilerini tartmalarına, verecekleri kararın sonuçlarını hesaba katarak sorgulamalarına yardım eder.
- Bireyler arasındaki görüş ve anlayış farklılıklarına karşı hoşgörü geliştirir, çıkar çatışmaları, örgütsel normlar, etik ilkeler ve standartlar hakkında bilgilendirir.
- Mesleki örgütsel kültürü besler, etik davranışlar sergilemenin önemi ve etik sorunların çözümü konusunda beceri kazandırır, özellikle kamu hizmetlerinde görev alacak bireyleri, kişisel sorumluluk ve ve ahlaki yükümlülüklerin üstlenilmesi konusunda aydınlatır.
- Etik eğitimi, insanlara özgür yaşamayı öğretir.

Bütün mesleklerdeki eğitimciler, bireylerin çalışacakları alanla ilgili görev ve sorumlulukları öğrenmelerini sağlayacak programları geliştirmekle yükümlüdürler. Görev ve sorumluluklar, mesleğe ilişkin kuramsal ve teknolojik bilgi kadar değer yaratan ve normatif gelenekleri de içerir. Bir mesleğin etik değerlerinin öğretilmesi, meslek eğitiminin ayrılmaz bir parçasıdır.

İyi öğretmen, etik özgürlük fikrini gerçekleştirmekle yükümlü olduğunu bilir. Bu düşünce, öğrenciyi aydın, ergin, özerk, kendi hakkında karar veren ve kendi eylemine sahip çıkan bir yurttaş yapacak olan eğitim ve yetiştirme faaliyetinin amacıdır.

Öğretmen, öğrencinin gelişmekte olan özgürlüğünü, özgürleşim sürecini kendini bu sürecin aracına dönüştürerek desteklemek durumundadır. Diğer bir deyişle öğretmen, öğrencinin kişiliğinde, gelecekte erginliğe ulaşmış, ilkesel olarak kendisiyle boy ölçüşecek insanı dikkate almalıdır.

Yüksek öğretimde bilimsel temelli bir etik eğitiminin amaçları şöyle sıralanabilir (Haynes 2002):

a) **Toplumsal deneyim:** öğrenciye, kendi aile çevresinden ve yüksek okuldakinden farklı bir sistemde sosyal deneyim kazandırılmaya çalışılmalıdır.

b) **Bilgi:** öğrencinin felsefi etiğin sorunlarını, insan bilimlerinin temel sorunlarını, tarihsel ve sistematik olarak temellendirilmiş bir zeminden kavraması gerekir.

c) **Sorun bilinci:** öğrenci, etik sorunların ortaya konuş biçimlerini, tartışabilirliğini görebilmeli ve aktarabilmelidir.

d) **Karar verebilme yeteneği:** öğrenci, kişisel, toplumsal ve yaşama ilişkin sorunları etik açıdan yargılama yeteneği kazanmalıdır.

e) **Sorunu ortaya koyabilme:** öğrenci derslerde sorunları somut olarak ve genel bir bakış açısı ile yansıtabilmeli ve etik tartışma bağlamında değerlendirebilmelidir.

f) **Metin yorumları:** öğrenci etik kavramları ve dile getirilen sorunları kavrayabilmeli ve bunu yansıtabilmelidir.

g) **Öğrenim sonrası eğitim:** öğrenci, öğrenimini tamamladıktan sonra sosyal ve felsefi konulardaki gelişmeleri izleyebilme ve kişisel gelişiminde onlardan yararlanabilme konumuna gelmelidir.

Başarı değerlendirmesinde uygulanacak not yöntemi konusunda ölçütler şunlar olmalıdır:

İnançlara not vermekten özellikle kaçınılmalıdır. Önemli olan öğrencinin bilgilenme ve davranışlarını ayarlama konusundaki rüşüdüdür.

Öğrenciye not verirken, bilgiyi edinip saklaması, uygulaması, önyargılara teslim olmaması, kararlarında erginliğe ulaşması, başka bakış açılarını anlaması, çok yönlü düşünebilmesi, incelikler koyabilmesi, gerekçeli açıklama yapabilmesi, yargılarını etik ilkeler üzerine temellendirmesi, neyin mümkün ve uygun olduğunu hissedebilmesi dikkate alınmalıdır.

Ahlaki yetkinliğin kazanılması, elbette sadece kuramsal bilgi aktarımıyla mümkün olacak birşey değildir. Bu yetkinlik, kişinin iradesini, kuramsal yoldan edindiği iyi kavrayışına uygun şekilde geliştirdiğini pratikte kanıtlamasıyla ve bu iradeye uygun eylemleri yapabildiğini göstermesiyle kendini belli eder ve ispatlar (Haynes 2002).

10. Etik Gerekçelendirme ve Temellendirmeler

Ahlaki eylem ve yargılar üzerinde etik tezleri açıklayıp temellendiren farklı yöntemler bulunmaktadır. Gerek bir eylemin ahlakiliğinin tartışıldığı durumlarda gerekse ahlaki bir yargıya ulaşmak için kişinin kendisinin ya da bir başkasının geçmişte ya da gelecekteki eylemleri hakkında fikir yürüttüğü durumlarda, hem eylemi hem de eylemde ifadesini bulan ahlaki yargıyı haklı kılacak “iyi” gerekçeler öne sürülmesi gerekir. Bu gerekçeler, çeşitli ilişkilendirme yöntemleri kullanılarak sunulabilir (Pieper 1999).

1. Somut bir gerçek ve somut bir olguyla ilişkilendirme
2. Duygularla ilişkilendirme
3. Olası sonuçlarla ilişkilendirme
4. Ahlak yasalarıyla ilişkilendirme
5. Ahlaki yetkinlikle ilişkilendirme
6. Vicdanla ilişkilendirme

10.1. Somut bir gerçek ve somut bir olguyla ilişkilendirme

Tanıdığı veya tanımadığı bir insana neden yardım ettiği sorusuna kişi şu şekilde yanıtlar verebilir:

- *Kadının gözleri görmüyordu*
- *O kadar çaresizdi ki*
- *Benim çok yakın arkadaşımdır*
- *Bana yardım etmem için yalvardı*

Bu, en sık rastlanan ve en tipik olan ahlaki temellendirme biçimidir. Söz konusu davranışın, tutum ve eylemin kurallara uygunluğunu, nesnelliği sayesinde garanti edecek bir olguyu kullanma yöntemidir.

Salt yardım etme kurallarını benimsetecek bir sosyal uzlaşma durumunda eylemde bulunma zorunluluğu doğar ve eylem artık ahlakiliği açısından sorgulanmaz, olsa olsa etkisi ya da başarısı sorgulanabilir.

Ahlaki yargıların hayatın içinden olgulara dayanarak temellendirilmesi, diğer bir deyişle ahlaki bir yargıyı ya da davranışı olgulara dayanarak meşru kılmaya çalışılması ilkece itirazlara neden olabilir. Olgulardan normların türetilmeyeceği, çünkü olgunun zaten olan durum, bir vaka anlamına geldiği, buradan olması gerekenin çıkarılamayacağı ileri sürülebilir (Pieper 1999).

10.2. Duygularla ilişkilendirme

Bir eylem ya da davranışın ve bunlar hakkındaki bir yargının kurallara uygunluğu gösterilmek istenirken çoğunlukla bir duyguya işaret edilir. Niçin sorusuna şu şekilde yanıtlar verilir;

- *Başka türlü yapamazdım, yardım etmek zorundaydım.*
- *Hırsızlık yapmasını tüyler ürpertici bulduğum için*
- *Birine zarar vereceğinden korktum ve kendimi kötü hissettim*
- *Çok hoşuma gittiği için*
- *Ona teşekkürü borç bildiğim için*
- *Onu iğrenç bulduğum için*

Kendimizde ve diğer insanlarda var olduğunu ima ettiğimiz duygu ve duyarlıklar belli bir eylem biçiminin gerekçesi olarak gösterildiğinde, eylem bir dereceye kadar açıklanır ve anlaşılır kılınır, fakat onun ahlaki açıdan haklılığı ortaya konmuş olmaz. Zira istediği kadar yoğun olsun hiçbir duygu (sevgi, nefret, beğenme, iğrenme vb.) ahlaki bir norm gibi bağlayıcı bir ölçüt olmaz.

Duygu yüklü ahlaki argümantasyonların ahlakiliği yine duygulara dayanarak açıklanamaz. Aksi halde bu argüman ikna etmekten çok kandıran bir argüman olur (Pieper 1999).

10.3. Olası sonuçlarla ilişkilendirme

Davranışının nedeni sorulduğunda kişi eyleminin yol açabileceği olası sonuçlarına dikkat çekerek yanıt verebilir;

- *Yoksa çocuklar üzülecek acı çekeceklerdi*
- *Tüm geleceğim mahvolacaktı*
- *Ailem hayal kırıklığına uğrayacaktı*
- *Böylelikle birçok acı önlenebilir*
- *Çoğu insan mutluluk duyacaktı*

Bir eylemin neden yapılması ya da yapılmaması gerektiğinin gerekçesi olarak onu olumlu ya da olumsuz sonuçlarla ilişkilendirme yolu, yararcılığı biricik açıklama ve gerekçelendirme anlayışı olarak benimsenmiş argüman sunma biçimidir.

Bir eylemi olası sonuçları ile ilişkilendirerek, o eylemin haklılığının gösterilip gösterilemeyeceğini ya da ne kadar gösterilebileceğini anlamak için sonuçlar yalnızca beklenen fayda açısından değerlendirmekle kalmamalı, hedeflenen faydanın ve ona ulaşmak için kullanılacak araçların ahlaki olup olmadıklarına da bakılmalıdır. Ayrıca, bir eylem ya da davranışın ahlakilik düzeyinin yeterli ölçütü bu eylemden beklenen ya da onun gerçekte sağladığı fayda değildir. Aynı şekilde, bir eylemin yol açabileceği ya da gerçekten yol açtığı zarar, onun ahlaki olmadığını kendiliğinden göstermez (Pieper 1999).

10.4. Ahlak yasalarıyla ilişkilendirme

Bir eylemin ya da bir eylem hakkındaki bir yargının ahlaki olduğuna ileri sürebilmenin bir başka yolu da, söz konusu eylemi, çoğunlukla yazılı olmayan ve öylece benimsenmiş norm ya da kural kataloğu gibi anlaşılan ahlak yasalarıyla ilişkilendirmektir. Bu gerekçelendirme tipinde şu cevaplar verilir;

- *Dinimiz yasakladığı için*
- *İnsanın sözünü tutması gerektiği için*
- *Dürüstlük bir erdem olduğu için*
- *Anayasal olarak güvence altına alınmış bir temel hak olduğu için*

Bu tarz gerekçelendirmeler, söz konusu yasaların tartışmasız benimsendiği grup üyeleri tarafından yeterli görülür. Fakat eylemin ahlaki açıdan haklılığını sürdürebilmesi için bu yasaların geçerliliğinin sürekli kontrol edilmesi şarttır. Herhangi bir ahlak yasası normu, üyelerinin o normu otorite kıldığı bir toplumda her zaman ve ebediyete kadar geçerli kalmaz. İhtiyaçlar ve dolayısıyla doğal bakış değiştiğinde, sık sık karşılaştığımız gibi normlar eskiyebilir, hatta çağdışı kalabilir ve bu durum öncelikle ciddi değişim dönemlerinde çelişkilere yol açar (Pieper 1999).

10.5. Ahlaki yetkinlikle ilişkilendirme

Bir eylemi ahlaki olarak temellendirebilmek için bazen belli bir kabul görmüş kişi ya da kurumların otoritesine de başvurduğumuz olur;

- *Babam (öğretmen, patron vd.) böyle söylediği için*
- *Yüksek mahkeme bu hükmü verdiği için*

Ahlaki konularda hiç kimse eylemlerini temellendirme yükümlülüğünü başkasına devrederek kişisel sorumluluğundan kurtulamaz. Aynı şekilde

bir kimse kendi ahlaki yetkinliğini şaşmaz bir ahlaki kurum olarak göremez ve kendi taleplerini temellendirmeden başkalarına ne yapmaları gerektiğini dikte edemez (Pieper 1999).

10.6. Vicdanla ilişkilendirme

En son ahlaki merci olarak vicdana dayanmak , eylem ve davranışlarımızı meşru kılmanın en yaygın ve benimsenmiş yoludur. Bu kategoriye giren anlayışta, bir davranışı açıklayabilmek için şu gerekçeler kullanılır:

- *Vicdanımla çelişiyordu*
- *Vicdanımın sesini dinledim*

Vicdan, değerler hakkındaki a priori bilincimizin bizzat kendisidir, içimizdeki yargıdır (Özlem 2004). Kant'ın ödev etiğinde tanımladığı vicdan, kendi kendimize koyduğumuz ahlak ilkeleri ile eylemlerimiz arasındaki tutarlılığı akılcı ölçütlere göre denetleyen, bir tutarsızlık halinde bu tutarsızlığı bize bir çeşit acı olarak yaşatan bir üst duygudur.

Vicdan da şaşmaz değildir, dolayısıyla vicdanın buyurduğunu ve yasakladığını eleştirel bir değerlendirmeden geçirmemiz gerekir. Burada sorgulanması gereken husus, vicdanımız olarak, aldığımız eğitim süreci boyunca buyruk ve yasaklamalarını kendimize mal edip farkında olmadan içselleştirdiğimiz otoritelerin sesi mi konuşuyor, yoksa vicdan dediğimiz şeyin içinde kendini özgürce belirleyen bireyin ahlaki yetkinliği mi dile geliyor, buna bakılmalıdır.

Günlük yaşamdaki ahlaki tartışmalarda karşımızdakini, tutum, tavır, davranış ya da eylemimizin sorumluluğunu kişisel olarak üstlendiğimize, eleştirel itirazlara karşı "iyi" gerekçelerle savunmaya hazır olduğumuza, eylemimizin temelinde ahlaki bir amaç olduğuna, gerekçelerimizin sahiciliği ve dürüstlüğüne ikna etmek, en azından onun bu amaçlarımızı bize teslim etmesini sağlamak durumundayız (Pieper 1999).

11. Etik Gerekçelendirme Yöntemleri

Etik gerekçelendirme, kimsenin hiçbir zaman başkasının yerine yapamayacağı, herkesin bizzat yerine getireceği bir edim ve davranıştır. Kişinin yaptığı hiçbirşeyde başkasının vesayeti altına girmemesi, başkalarına karşı her zaman eyleminin gerekçelerini açıklayabilmeye, yani sorumluluğunu üstlenmeye hazır bir şekilde kendi kararlarını bizzat kendi vermesi istenir. Etik gerekçelendirme yöntemleri aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir:

1. Mantıksal yöntem
2. Söylemsel yöntem

3. Diyalektik yöntem
4. Analogik yöntem
5. Transsendental yöntem
6. Analitik yöntem
7. Yorumsama yöntemi

İlk beş yöntem, ahlakilik talebini karşılayan eylem normlarının kazanılması ve kontrolü için kurallar geliştiren normatif yöntemlerdir. Son iki yöntem ise; eylem ve davranış alışkanlıklarını ve değer-ufkunu içten aydınlatmaya çalışan betimleyici yöntemlerdir (Pieper 1999).

11.1. Mantıksal yöntem

Bilimsel sonuçlara varmamızı sağlamaları gerektiği ölçüde etik yöntemlerin hepsi biçimsel mantık ölçülerine uygun olmak zorundadır. Bu anlamda her etik yöntem aynı zamanda mantıksal bir yöntemdir.

Bir etik yöntemi olarak deontik mantık (önergeler mantığı) biçimsel mantığın mümkün, imkansız ve zorunlu kavramlarının yerine, izin verilen, yasaklanan ve buyurulan kavramlarını koyar ve ahlaki kavrayış ve bilgilerin eğitim, akılcı düşünme, danışma vb. yoluyla kazanıldıktan sonra biçimselleştiren bir bilimsel araçtır (Pieper 1999).

11.2. Söylemsel yöntem

Söylemsel (diskürsif) düşünme yöntemi, bir problemi kavramsal argümanlarla eni-konu işleme ve bir konuşma biçiminde birlikte irdeleme yöntemidir. Normları meşrulaştırma ve haklı kılma sorununa yönelir. Diskürsif yöntem, gündelik yaşamdaki uyumsuzluk durumlarında, açmazlarda ve çıkar çatışmalarında ilgili herkese yönelik bağlayıcı çözüme ulaşmak için nasıl bir yol izlenebileceğini gösteren pratik bir yöntemdir.

Jürgen Habermas, "iletişimsel etik" kavramını öne sürmekte ve "demokratik" rasyonaliteyi genişletmeye çalışmaktadır (Habermas 2003).

Kanaat her türlü iletişimin asli malzemesidir (Badiou 2003)

"Hakikat Etiği" Yaşadıklarını asla unutma- çıkar gözetmeyen çıkar=etik tutarlılık

Diskürsif yöntem üç ilkesel etik öncül üzerine kuruludur:

1. Uyumsuzluklar şiddet yoluyla değil, ilgili herkesin ya da onları temsil edenlerin aralarında görüşülerek çözümlenmelidir.
2. Böyle bir görüşmeye katılan herkesin, çıkarlarını ve ilgilerini herhangi bir engelle karşılaşmadan savunmaya hakkı vardır.

3. Böyle bir görüşmeye katılan herkes, ikna yöntemleriyle kendi çıkarlarını savunmamaya çıkarlarını yeniden gözden geçirmeye hazır olmalıdır.

Bu danışma-fikir alışverişi modelinde, geçerlilik taleplerinin kurallara uygunluğu, meşruluğu ve yasallığı, eylem ve davranış normlarının doğruluğu konusunda uzlaşma kuramı (konsensus kuramı) bağlamında pratik bir tartışma mantığı geliştirilir. Fakat insanlar arasındaki tüm uzlaşmazlıkların bu yoldan çözülüp çözülemeyeceği sorusu her zaman gündemdedir (Pieper 1999).

11.3. Diyalektik yöntem

Diyalektik yöntem de diskürsif yöntem gibi konuşma ilkesi üzerine kurulu yöntemlerdir. Bu yöntemler, konuşma ve karşı konuşma biçiminde, ne yapılması gerektiği ya da hangi normların genel geçerlilik talep edebilecekleri hakkında görüş birliğine varmayı amaçlar.

Konuşma ilkesi üzerine kurulu yöntemler insanların başvurduğu en eski ve bu nedenle en deneyimli oldukları varsayılan yöntemlerdir. Aynı zamanda bir praksis olmayan hiçbir gerçek söz yoktur. Eyleme dönüşmeyen laf lafazanlıktır. Gerçek sözü söylemek her insanın hakkıdır.

- Diyalog, insanlar arasındaki yüzleşmedir.
- Diyalog, insanların insan olarak taşıdıkları anlamın hakkını verme tarzıdır.
- Diyalog, varoluşsal bir gerekliliktir.
- Diyalog bir yaratma edimidir.
- Diyalog, insanın kendini, diğer insanları ve dünyayı adlandırmasıdır.
- Hiçbir diyalog alçakgönüllülük olmaksızın sürdürülemez.
- Kendinden menkul haklılık diyalogla bağdaşmaz.
- Hiçbir diyalog derin bir dünya ve insan sevgisi olmadan varolamaz.
- Diğer insanlara düşüncelerini açıklama hakkı tanımayanlarla, düşüncelerini açıklama özgürlüğünü ellerinde bulundurmamaları arasında diyalog olmaz.

İnsana inanç, diyalogun a priori bir gereğidir, fakat güven diyalogla kurulur. Sahte sevgi, sahte alçakgönüllülük, insana zayıf inancın olduğu yerde, ortağın sözlerinin eylemleriyle uyuşmadığı yerde güven olmaz . (Freire 2003)

Diyalektik yöntem, -kuramsal ya da pratik- her insan faaliyetini, en üst normatif kurum olarak gördüğü "iyi" düşüncesi ile ilişkilendiren etik bir temellendirme kuramıdır. Bu kurama göre;

Bir eylem, yalnızca mutlak koşulsuz geçerli olan bir şeyle ilişkilendirilerek etik açıdan temellendirilebilir. Diğer bir deyişle, mutlak iyi davrandığını ileri süren kişi, bununla bağlantılı olan herkesin bu eylemi, ilkesel anlamda yapılması gereken eylem olarak görmesi gerektiğini öne sürmüş olur (Pieper 1999).

11.4. Analojik yöntem

Etikte, belli bir mevcut durumda hangi eylemin ahlaksal olarak gerçekleştirilmek istenilen eylem olduğunu bağlayıcı bir şekilde belirlemek için genel tarafından benimsenmiş normları ve değerleri, o belli, tek durumla ilişkilendirmek gerektiğinde analoji yöntemi kullanılır. Norm ile mevcut durumun birbiriyle ilintilendirilmesi, karşılaştırılabilirlik ve oranlanabilirlik esasına göre gerçekleştirilir. Belli bir durumda norm ile durumu birbirine uygun bir şekilde bağlayacak tutum ve davranışın hangisi olduğuna karar verilmeden önce benzer durumlar gene benzer eylemlerle karşılaştırma yapabilmek için gözönünde tutulur (Pieper 1999).

Analojik yöntem, *"doğru ortayı bulma akıllılığı"* olarak tanımlanır.

11.5. Transsendental yöntem

Transsendental yöntem, ahlakilik kavramının kökenine inerek, ahlaki eylemin imkanlarını oluşturan mutlak, kurucu koşulları araştırır, ahlaki gerekliliğin argümanlarını sunmaya çalışır. İnsan neden ahlaka uygun davranmalıdır? Ya da, insan niçin ahlaki olmayan davranışlarda bulunmamalıdır? (Pieper 1999).

Kant, özgürlük ilkesi olarak tanımladığı felsefesinde, ahlaki gerekliliğin nedenini, bizzat özgürlükten kaynaklanan ve özgürlük adına kendine yasa koyan ve ona uyan serbest, bağımsız irade olarak tanımlar. Kant, bu ilkeyi şöyle formüle etmiştir:

"Kendi iradeni bağladığın ana ilkelerin, her zaman genel bir yasa koyucu ilke olarak geçerli olabileceği şekilde davran."

11.6. Analitik yöntem

Her yöntemsel çalışmanın biçimsel olarak mantığın gerekliliklerini yerine getirmesi gibi, her etik yöntemin de, karmaşık bir nesnenin unsurlarını ancak kavramsal düzeyde ayırıştırarak göstermesi şart olduğuna göre, bir analiz (çözümleme) yapmadan işe yaraması olanaksızdır. Bu nedenle etik, ahlak dilinin mantıksal incelemesini, bir dil analizini gerekli kılar. İnsanların kendi eylem ve davranışlarını açıklamak, gerekçelendirmek, bağışlatmak, haklı kılmak için nasıl konuştukları

araştırılır. Bu dil çözümlemesinin nesnesi; içinde ahlaki sözcüklerin, örneğin iyi, kötü, gönüllü, pişmanlık, suç, vicdan, arzu, ödev, haz, yasak vb.'nin yer aldığı cümlelerdir (Pieper 1999).

11.7. Yorumsama yöntemi

Eylem yapan, belli bir davranışta bulunan birinin kendini, kendi eylemi içinde anlayıp kavrayabilmesi için, başkalarının eylemlerini kendini onların yerine koyarak anlayıp kavraması gerekir. Başkalarının eylemlerindeki ahlaki anlamı aramaya yönelik çabada yorumsama (hermeneutik) yöntem önem kazanır. Yorumsama, insanın kendini ahlaki bir varlık olarak kavramasına yardımcı olur, onun ahlaki önyargılarını eleştirel olarak gözden geçirip haklılıkları yönünden değerlendirmesine, böylelikle ahlaki anlayışının aydınlatılmasına yardımcı olur (Pieper 1999).

12. Etiğin Küresel ve Evrensel Boyutu

“Etik”le ilgili gördüğümüz yeni bir gelişme de, bütün kültürlerle saygı talebinin ve postmodernizmin norm sorunlarına relativist yaklaşımının -”her şey olur” (*anything goes*) ilkesinin- yarattığı kargaşa karşısında, bazı çevrelerde “evrensel bir etik” veya “evrenselleştirilebilir bir etik” ya da “global bir etik” geliştirme girişimleridir.

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi bu tür temel etik normlar getirme niyetiyle oluşturulmuştur, bu bakımdan da bir evrensel ahlâklılık bildirgesi -ya da “evrensel etik”- sayılabilir (Kucuradi 2003). “Evrensel bir etik” veya “global bir etik” oluşturmaya çalışanlar da normlar peşindedirler. Aradıkları davranış normları da, üzerlerinde bir konsensüsün olabileceği normlardır. Ama aradıkları ya da öne sürdükleri bu normların epistemolojik özelliklerine hiç mi hiç dikkat etmiyorlar.

“Evrensel gereksinimler, evrensel kurumlar ve kurallar ister.” Prof. Dr. Leslie Lipson (Lipson 2000)

Dünyadaki gelir bölüşümü konusunda yapılan bir bilimsel araştırmaya göre, yeryüzündeki doğal kaynaklardan ve yaşam olanaklarından pay alma dengesi kuzey yarımküre için %85, güney yarımküre için %15 olarak belirlenmiştir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma örgütünün verilerine göre 2000 yılında ÇUŞ'lar yani Çok Uluslu Şirketler tarafından gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımlarından Batı Avrupa 700 milyar dolar pay alırken Afrika'nın payına 10 milyar dolar düşmüştür.

Dünya Bankası verilerine göre dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan düşük gelirli ülkelerin milli gelirleri toplamı dünya toplamının %6'sında kalırken dünya nüfusunun 1/6'sını oluşturan gelişmiş ülkelerin payı %80'e ulaşmaktadır. Dünyanın en zengin 200 kişinin sahip

olduğu toplam servet yeryüzündeki yoksul 2.5 milyar insanın toplam gelirinden fazladır. (Bu en zengin kişinin 112'si ABD'lidir.) Her yıl açlık yüzünden dünyada 38 milyon insan ölmektedir. UNICEF'in 1989 tarihli yıllık raporuna göre, temel sağlık hizmetlerinden yoksun oldukları için hergün 40000 çocuk ölmektedir. Bu ölümleri önlemek için gerekli olan miktar 2.5 milyar dolardır. 1988 yılında dünyanın askeri amaçlarla harcadığı para yaklaşık 900 milyar dolardır.

Indira Gandhi, "tek bir kıtalararası füze fiyatına, 200 milyon ağaç dikmek, 1 milyon hektar alana sulama sistemi sağlamak, 50 milyon kötü beslenen çocuğu beslemek, 65000 sağlık merkezi 340000 okul açmak mümkündür" demıştır.

(Dedeoğlu 2004)

13. İş ve Meslek Etiği (Uygulamalı Etik)

Son yıllarda, iş ve mesleki alanda mesleki etikten beklentiler dramatik biçimde artmıştır. İşverenler, çalışanlar ve müşteriler bilinçli olarak temel etik kuralları tanımlayanları aramaktadırlar. Bunun nedenleri, Giriş Bölümündeki gerekçelere ilave olarak,

- Kabul edilmiş/edilebilir davranışları belirlemek,
- uygulamanın standartlarını yükseltmek,
- öz eleştiri yapmak için yol göstericilik sağlamak,
- mesleki davranış ve sorumluluklar için bir çerçeve oluşturmak,
- bir mesleki kimlik (statü) aracı
- bir mesleki olgunluk standardı

sayılabilir.

Etik, doğru kararlara varmak için bireylerin geliştirdiği çerçeve kuralların bütünüdür. Etik, topluluğun ortak isteklerini bireylere benimsetme girişimidir. Bu bağlamda, etik kuralların açık ve belirli bir alana ilişkin yazılı kuralları içermesi beklenir. Bu ilkeler, uyması beklenen bireylerin özelliklerine göre değil evrensel kabul gören kavramlara dayalı olarak geliştirilirler. Etik ilkeler, kendisini bağlayan topluluğun genel değerler sistemi ve amaçlarını tanımlayan, verilen kararların bu ilkelere uygunluğu için rehberlik eden mekanizmayı oluşturular (Bilgi ve İpbüker 2005).

Etik, bir davranış standartları bilimidir. Etik sadece kuramsal ve bu anlamda özerk bir bilim olarak değil, uygulamalı bir bilim olarak da yapılabilir. Yani, genel etik ilkeler genel etik ilkeler, etik temellendirme yöntemleri kullanılarak belirli yaşam ve eylem alanlarına uygulanabilir. Bu durumda etik; ahlakiliğin mutlaklık ve koşulsuzluk talebini, ahlakla bir

bağlam içinde ya da bir eylem bilimi ethosuyla bağlantılı olarak yorumlayan özel ve somut bir etik olur. Ait olduğu eylem alanını açıklayan kavramın adını ön isim olarak alır, o kavramın etiği olur: Tıbbi etik, Biyoetik, Sosyal etik, İktisat etiği, Bilim etiği, Ekoloji etiği, Barış etiği, Basın etiği ve benzeri gibi... Bu etikler uygulamada, o eylem alanında faaliyet gösteren insan gruplarının davranış ilkeleri şeklinde düzenlendiğinde ya da diğer bir deyişle sadece o kavramın altında toplanan uğraşı alanlarını ilgilendirecek şekilde özelleştirildiğinde iş veya meslek etiği olarak anılır (Pieper, 1999).

Meslek ya da zümre onuru, meslek etiğinin alanlarına özgü kurallarla sıkı sıkıya bağlıdır ve bunları çiğneyen yalnızca kendi prestijine değil mesleğe de zarar verir. Genelleştirme ilkesine göre bir eylem, genelde kabul edilemez sonuçlara yol açtığında ahlak dışı sayılır. Günlük konuşma dilinde bu durum **"herkes senin gibi davransa ne olur?"** sorusu ile sorgulanır.

Özel etik ilkelere olan gereksinim, genel olarak tüm toplumun etik gereksinimi ile aynıdır. Etik ilkeler, karşılıklı olarak ilişkinin kurulması ve muafakatin sürdürülmesine yardımcı olur.

Burada yalnız gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır. Kişiler, normlara uygun davranmaya zorlanabilirler ama etik değer korumayı istemeye ve koruyarak eylemde bulunmaya zorlanamazlar (Kuçuradi 2003). Ancak bazıları, böyle bir istemeyi içselleştirebilecek düzeyde eğitilebilir ve yaşamlarında değer koruyarak eylemde bulunabilmek için gerekli değer bilgilerle donatılabilir.

Mesleki davranış kuralları ya da İngilizce konuşulan ülkelerde daha çok kullanılan deyişle "mesleki etik kodlar", evrensel etik ilkeler çerçevesinde özel olarak bir mesleğin uygulama alanındaki hizmetlerle sınırlı olarak düzenlenmiş yazılı dizgelerdir. Kaynağı evrensel etik değerlere dayalı olması nedeniyle, mesleki etik kodların en önemli özelliğinden biri, dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmalarının gerekli olmasıdır (Aydın 2002, Kuçuradi 1988).

Davranış ilkeleri, genellikle kişinin yapılıp-yapılmaz, etmeli-etmemeli konusunda yani bazı gereklilikler konusunda düşünceleri, bu konuda genel kabulleridir.

Bir davranış ilkesi bir bilgi değil, bir düşüncedir: yapılması-yapılmaması gereken ya da yapılmasına izin verilen-verilmeyen konusunda bir düşüncüyü dile getirir. Dolayısıyla her düşünce gibi bir çıkarım ürünüdür ya da çıkarılan bir sonuçtur.

Davranış ilkeleri bir genellemedirler, ama genel (evrensel) değildirler. Bilgi olmadıkları için doğrulukları-yanlışlıkları sınınamazlar. Ancak geçerlilikleri ölçülebilirler. Bir davranış ilkesinin yararlılığına inanma ne kadar fazla genele yayılırsa bu ilkenin genel geçer (evrensel) bir değer yargısına dönüşmesi olgusuyla karşılaşma olasılığı artar. Bu durum ancak akıl sahibi her insan için geçerli olması talebinde bulunulabilecek nitelikli ilkeler için söz konusu olabilir.

Çıkarımların yani davranış ilkelerinin üç farklı türünden söz edilebilir:

Sonuçların yarar-zarar bakımından değerlendirilmesinden yapılan indüktif görgü çıkarımları

İnsanlararası ilişkilerde eylemleri belirleme istemleri olarak karşımıza çıkan ve insanın değerinin bilgisine dayanarak yapılan çıkarımlar

Değer yargıları üzerindeki meta yargılardan yapılan mantıksal çıkarımlar

(Kuçuradi 1999)

Etik kodlar, bir mesleğin ve toplumun üyeleri arasındaki *inandırıcılığın* aracıdır ve ortak değerlere ve misyona sahip üyeler arasında aidiyet duygusunu artırır, topluma karşı görevlerinin olduğu bilincini canlı tutar. Mesleki etik kodların ve mesleki davranış ilkelerinin belirlenmesindeki temel amaç, o mesleğin insanlara daha iyi hizmet etmesi için kılavuzluk görevini sağlamak olmalıdır. Bu ilkelerin ortaya konması ile, kişilerin damgalanması, "ahlaklı-ahlaksız" olarak nitelendirilmesi veya bu kuralların siyasal-kişisel-yönetimsel vb. kaygılarla dayatılması amaçlanmamalıdır. Mesleki davranış ilkeleri ile **"nasıl davranırsak daha iyi hizmet verimiz?"** sorusuna yanıt aranmalıdır.

13.1. Bir Kurum Olarak "Meslek"

Bir uğraşın, "meslek" olarak sayılabilmesi için taşıması gereken özellikler aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Bilgi ve İpbüker 2005):

- Meslekler, genellikle insanların toplumca değer verilen hedeflere, yararları ve hizmetlere ulaşmalarına olanak sağlar. Bir meslek dalı toplumun kaçınılmaz olan bir gereksinimini karşılar (Aydın, 2002).
- Mesleklerin, mesleki faaliyetleri yöneten gizli veya açık yeterlik ve davranış standartları vardır (Bayles, 1988). Bu anlamda meslek, kişinin salt kendi doyumunu için değil aynı zamanda başkalarının yararı için de yaptığı bir uğraştır.

- Profesyoneller, bir mesleğe kabul edilmeden önce, resmi ve gayri resmi uzun bir eğitimden geçerler (Fuchs, 1992). Sistemli bir eğitimle kazandırılan özel bilgi ve becerilerle donatılmış olan meslek elemanı toplum tarafından "uzman" olarak görülür ve o hizmette kişiye tam bir güven duyulur.
- Meslek dalları, araştırma ve deneylerle, mesleki deneyimlerle geliştirilir ve zamanla kendilerine özgü tekniklere sahip olurlar. Meslektaşlar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan bu mesleki birikim süreç içerisinde yeni tekniklerin keşfedilmesine de olanak sağlar (Aydın, 2002).
- Mesleklerin, meslek standartlarına uyulmasını garantileyen yönetim birimleri vardır. Bunlar meslek odaları, mesleki birlikler, dernekler vb. kurumlar şeklinde organize olurlar.
- Meslekler kariyerdir ve iştir. Mesleki rolleri üstlenen insanlar yaptıkları işlerden para kazanırlar ve kariyerleri kendilerine saygı duyulmasını sağlar. Meslek elemanları yaşamlarını, mesleklerinden elde ettikleri yasal maddi kazanç ile sürdürürler (Resnik, 2004, Aydın, 2002).
- Profesyonellerin topluma sağlayacakları yararları ve hizmetlere ilişkin olarak ayrıcalıkları vardır. Halk, onların bu hizmetleri toplumsal sorumlulukla ve etiğe uygun bir biçimde sunacaklarına inanır.
- Profesyoneller, kendi uzmanlık alanları içinde entellektüel otoriteler olarak görülürler (Bayles, 1988). Meslek elemanlarının, kendi konuları üzerinde özel bir bilgiye, yargıya ve uzmanlığa sahip oldukları düşünülür (Resnik, 2004).

Aynı mesleği çok sayıda kişinin yapması, bu kişilerin bir arayagelmelerine ve bir meslek birliği etrafında toplanmaları olgusunu gerekli kılar. Bu şekilde bir birlik ve dayanışma, hem mesleğin saygınlığının yükseltilmesi hem de topluma daha iyi hizmet sunulması hedefine yöneliktir (Aydın, 2002). Meslek Odaları böyle bir özgeve taşırlar. Bir meslek birliğinin temel kaygısı, mesleği geliştirmek, üyeleri arasında birlik ve beraberliği sağlamak, aynı ilke ve değerler etrafında toplamak, meslek grubunu toplum için onurlu ve saygın bir konuma getirmek ve sonuçta herkes için yararlı bir meslek ortamı sağlamaktır (Aydın, 2002).

13.2. Bilimsel Mesleki Etik Standartlar

Bilim, gözlem yoluyla, gözleme dayanan düşünce yoluyla, evrendeki tek tek olguları, bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulmaya, böylece gelecekteki olayların da önceden bilinlerini sağlamaya çalışmaktır. Bilimin bu kuramsal yönünden başka bir yönü de, bilimsel düşüncelerden yararlanarak, bilim öncesi çağlarda elde edilemeyen, ya da çok daha

pahalıya malolan yaşama kolaylıklarını, çok üstün yaşama olanaklarını sağlayan bilimsel tekniktir. Bu ikinci yönüyle bilim, bilim adamı olmayanlar için bile büyük önem taşır (Russell 2005).

Kendini gelişen bilim ve teknolojiye uygun olarak sürekli yeniden tanımlamak ve geliştirmek durumunda olan meslekler bilimsel meslekler olarak tanımlanırlar. Mühendislik mesleği bu tanıma uygun olarak bilimsel bir meslektir.

Bir mesleğin bilimsel bir meslek olarak nitelendirilebilmesi için gereken etik standartlar aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir ((Resnik 2004, Aydın 2002, Bilgi ve İpbüker 2005):

a) Dürüstlük

Profesyoneller, bilgiyi veya sonuçları saptırmamalı, yalanlara dayandırmamalı ve yanlış sunmamalıdır. Bilgilerin analizi, üretimi ve sunumunda, her açıdan nesnel, tarafsız ve dürüst olmaları gerekir. Yanlış ve uydurma bilgi sunma veya sonuçların doğru ve nesnel olarak bildirilmemesinden oluşan tahrifat, hilekarlık anlamında en ciddi etik ihlaller olarak kabul edilir. Öngörülerini desteklemeyen sonuçları gizleme şeklinde tanımlanan kırpma, sonuçları olduklarından daha farklı gösterme şeklinde tanımlanan bulandırma ve sahte sonuçlar yayınlama olarak tanımlanan uydurma, başvurulan tahrifat biçimleridir.

b) Dikkat

Profesyoneller, sistem tasarımı ve özellikle sonuçlarını sunarken hatalardan kaçınmalıdırlar. Yöntemsel hataları ve insan hatalarını asgari düzeye indirmeli ve kendi kendini kandırmaktan, tarafsızlıktan ve menfaat çatışmalarından uzak durmalıdırlar. Çünkü profesyoneller, başka bir uzmanın çalışmasına bel bağladıklarında, ondan yararlandıklarında, referans aldıklarında sonuçlarının doğru olduğunu varsayarlar. Ayrıca tekrarlanan hatalar bir ihmali biçimi olarak değerlendirilebilir. Hataların tesbit edilmesi durumunda geliştirilecek en iyi tavır, hatayı kabul etmek, hatayı belirtmek, düzeltme yayınlamak veya ürünü geri çekmektir.

c) Açıklık

Profesyoneller, verileri, sonuçları, yöntemleri, fikirleri, etkinlikleri ve araçları paylaşmalıdırlar. Başka uzmanların kendi çalışmalarını değerlendirmelerine izin vermeli, eleştiriye, yeni fikirlere açık olmalıdırlar.

d) Onur payı

Profesyoneller, fikri mülkiyet haklarına ve bu hakları ellerinde bulunduranların önceliklerine saygılı olmalıdırlar. Patentli, lisanslı ürünleri bedellerini ödeyerek kullanmalıdırlar. Kullandıkları verilerin, başkalarının

ürettikleri sonuçların telif haklarını ödemelidirler. Maddi bedellerin dışında, hak edilen yerde, hak eden kişiye mutlaka onur payı vermelidirler.

e) Toplumsal sorumluluk

Profesyoneller, topluma faydalı olmaya çalışmalıdırlar. Toplumsal sorumluluk, halkın güvenini sarsmamayı ve bu güvene saygı göstermeyi gerektirir.

f) Yasallık

Profesyoneller, çalışmaları ile ilgili olan yasa, yönetmelik ve mevzuata uymalı, uyulması konusunda duyarlı olmalıdır. Bu yasa ve yönetmeliklerin hazırlanmasında katkıda bulunmalıdır. Yasalara uymak tüm insanların ahlaki görevidir.

g) Karşılıklı saygı

Profesyoneller, meslektaşlarına karşı saygılı bir tutum içerisinde olmalıdırlar. Çünkü, özellikle bilimsel mesleklerde işbirliği ve güven son derece önemlidir. Meslektaşların birbirlerine fiziksel veya psikolojik olarak zarar vermeleri, kişisel sırlarına saygı göstermemeleri, birbirlerinin çalışmalarını müdahale anlamında haksız eleştirmeleri güven ve işbirliğini zedeler.

h) Verimlilik

Profesyoneller, kaynaklardan verimli olarak faydalanmayı bilmelidirler. Ekonomik, insani, doğal ve teknolojik kaynakları amaçlarına ulaşmak için akıllıca kullanmalıdırlar. Kaynak israfı etik dışı bir tavır olarak görülür.

14. Mühendislik Etiği İlkeleri

Etik sorumluluklar, etik kurallar etrafında örgütlü, kurumsal bir yapıyı gerektirir. Uluslararası meslek örgütleri, bazı ulusal birlikler evrensel mesleki etik değerler çerçevesinde kendi mesleki etik kodlarını uzun yıllar önce yayınlamışlardır. Kendini topluma bir meslek grubu olarak kabul ettirerek ortaya çıkan her grup öncelikli olarak mesleki etik kodlarını meslektaşlarına ve kamuoyuna açıklamaktadır.

Etik kodlar, bir mesleğin ve toplumun üyeleri arasındaki inandırıcılığın aracıdır. Ortak değerlere ve misyona sahip üyeler arasında aidiyet duygusunu artırır, topluma karşı görevlerinin olduğu bilincini canlı tutar. Etik kodlar, mühendislerin, mesleğine, meslektaşlarına, kendi çalışanlarına, işverenlerine, müşterilerine ve onların çalışanlarına, topluma, çevreye ve doğaya karşı sorumluluklarını vurgular (Bilgi ve İpbüker 2005).

Mühendislik mesleğinin etik kodları anlamında uluslararası nitelikte sayılabilecek ilk yazılı dizge Mesleki Gelişme için Mühendisler Birliği

tarafından 5 Ekim 1977’de yayınlanmıştır. Ülkemizde ise Türkiye Mühendis Mimar Odaları Birliği-TMMOB’nin yayınladığı “Mesleki Davranış İlkeleri” mühendislik mesleği etik kodları anlamında ilk ulusal belge niteliğindedir.

14.1. TMMOB Mesleki Davranış İlkeleri

Mühendis ve mimarların mesleki sorumlulukları, mühendislik ve mimarlık hizmetlerinin topluma, doğaya, çağımıza ve geleceğimize olan etkileriyle doğrudan bağlantılıdır. Aşağıda yer alan TMMOB Mesleki Davranış İlkeleri, mühendislerin ve mimarların mesleki etkinliklerinde göz önünde bulundurmaları gereken değerleri, kararlarına kılavuzluk edecek bir toplumsal sözleşmenin öğelerini vermek için hazırlanmış ve kabul edilmiştir.

Mesleki Davranış İlkeleri Hakkında TMMOB Kurultay Kararları:

A)Mühendislerin ve Mimarların, birey olarak kendilerine karşı sorumlulukları;

A-1.Mühendis ve Mimarlar; Bilim ve teknolojiyi insanlık yararına ve doğal dengeyi koruyacak biçimde kullanmayı mesleğinin temel ilkesi kabul eder.

A-2.Bilgi ve yeteneklerini sürekli geliştirme düşüncesi ve çabasıyla hareket etmenin sorumluluğunu duyarlar.

A-3.Meslek alanı içerisindeki en iyi tasarım ve uygulama hizmetini vermekte sorumluluk duyarlar.

A-4.Hizmet üretimi ve yaşam boyunca ulusal ve uluslararası boyutlardaki adalet, eşitlik, özgürlük, dürüstlük, güvenilirlik, saygı ve hukuk alanlarındaki gelişim ve değişikliklerde sorumlu olduğu bilinciyle hareket eder.

A-5.İş sözleşmelerinde yer alan, kurallara uyarlar ve karşı taraftan da aynı anlayışı beklerler.

A-6.Yeterli oldukları alanlarda mesleki hizmet üretmeyi hedef ve ilke kabul ederler. Çok disiplinli çalışmalarda birlikte üretmeyi amaçlar ve diğer meslek mensuplarına gereken saygıyı gösterirler. Mühendis ve Mimarlar sadece hak ettiği ünvanları kullanmayı uygun bulurlar.

A-7.Mesleki Davranış ilkelerine aykırı tutum davranışlarda, bulunamazlar. Bu ilkelere karşı davrananlara hoşgörölü yaklaşmaz örgötsel tepkinin gelişmesine katkı koyarlar.

B)Örgötsel Davranış Kuralları;

B-1.Örgüt faaliyetleri sırasında oluşturulan, karar altına alınan ilke ve kuralların hayata geçirilmesi, yazılı kurallar ve örgüt gelenek ve költürüne saygılı davranmayı ve bunları geliştirmeyi ilke kabul eder.

B-2.Örgötsel, yönetsel sorumlulukların yerine getirilmesinde en üst düzeyde duyarlılık gösterilir.

B-3.İnsanlığın evrensel değerlerine ve hukukun üstünlüğüne dayalı örgüt yönetimini geliştirerek örgüt içi demokrasisinin düzenlenmesini sağlar.

B-4.Mesleğin ve meslektaşın toplumdaki itibarını yüceltecek mesleki davranış ilkelerinin yaşama geçirmeyi görev kabul eder.

B-5.Meslek ilkelerinin uygulama ve denetiminde etik kurallar geliştirir.

B-6.Mühendis ve Mimarların mesleki, sosyal, költürel,ekonomik gelişmeleri için örgötlü mücadeleyi ön planda tutar.

C)Toplumsal ve Sosyal Sorumluluklar;

C-1.Mühendis ve Mimarlar insan haklarına barışa, demokrasiye, topluma saygılı ön planda tutarak ilişki geliştirirler.

C-2.Mühendis ve Mimarlar din, dil, ırk, her türlü inanç, cinsiyet farklılığı, coğrafi ayırım ile gözetmeden çok költürlü bir yapının korunması, költürel zenginliğin geliştirilmesi yönünde çaba sarf ederek hizmetleri bu anlayış içinde yürütürler.

C-3.Toplumun sağlıklı gelişmesini çevreyi ön planda tutarak geliştirecek davranışları destekler. Bu amaçla doğa ve toplumsal çevrenin sağlıklı gelişmesini ön planda tutar.

D)Doğaya ve Çevreye Karşı Sorumluluklar;

D-1.İnsan merkezli insanın mutluluğu, refah ve yararını ön planda tutan değerlendirme ve davranışlar artan nüfusunda etkisiyle hava toprak ve suyun kirlenmesine neden olmuş başta insan olmak üzere tüm canlıların hayatını tehdit eder boyuta gelmesinde etkili olmuştur. Bu bilgiler ışığında, Mühendis ve Mimarlar, gelecek kuşaklar, diğer

canlılar ve canlı organizmalar ile arzun varlığını sürdürmesini bir hak ve değer olarak kabul ederek davranış geliştirmeyi sorumluluk olarak görürler.

D-2.TMMOB Mesleki Davranış İlkeleri, geleceğin mühendislerinin ve mimarlarının, bilim ve teknolojinin, mühendislik ve mimarlık etkinliklerinin topluma olan etkilerini, meslek mensuplarının bu etkilerden doğan kişisel sorumluluklarını, kararlarında başvurdukları değerleri ve etik ikilemleri tanımalarını gerektirmektedir. Bu amaçla, bilgi ve düşünce zenginliği yaratmak, yaşam kültürü düzeyini yükseltmek, etik ikilemleri tartışma yeteneğini geliştirmek için, mühendislik ve mimarlık lisans eğitiminin "etik" le ilişkili konularla zenginleştirilmesi yönünde çalışmalar yapılması öngörülmüştür.

D-3.Toplumun güvenliğini, sağlığını, refahını ve doğanın dengesini temel alacak ilkeler, ülkemizde uygulanmakta olan sosyal, siyasal ve ekonomik politikaların özændirdiği ya da ödüllendirdiği davranışlarla büyük ölçüde çelişebilecektir. Bu tür durumlar, kimi meslektaşlarımız için geçerli olabileceği gibi, kimi işveren girişimci ve kamu yöneticileri tarafından da kendi çıkarlarına aykırı bulunabilecektir. Bu tür durumlarda, meslek etiğine uygun davranacak üyelerimiz üzerinde işten çıkarılmaya kadar varan yaptırımlar söz konusu olabilecektir. Olağan dışı koşullara ve baskılara karşın bu ilkelerin uygulanmasında kararlı davranan üyelerimizin ödüllendirilmesi ve bu tür uygulamalarda haksızlığa uğrayan üyelerimize sahip çıkılabilmesi için TMMOB bünyesinde özel bir fon oluşturulması karara bağlanmıştır.

D-4.Mühendis ve mimarlar, Mesleki bilgi, beceri ve deneyimlerini, toplumsal çıkarların, evrensel insani kazanımların ve kültürel mirasın korunması için kullanırlar. Toplum yararı için duymuş oldukları sorumluluk ve kaygı her zaman özel çıkarlarının üstünde yer alır.

D-5.Mühendis ve mimarlar, kendilerinden istenen işin, toplum ve çevre için bir tehlike yaratacağı doğrultusunda şüpheleri olduğunda, düşünceleri işveren tarafından dikkate alınmıyorsa ilgili meslek örgütünü bilgilendirirler. Meslek örgütü konuyu takip etmekle yükümlüdür. Üye, meslek örgütüne karşı sorumludur, örgütü duyarsız davrandığı takdirde, kamuoyunu bilgilendirmelidir.

D-6.Mühendis ve mimarlar, işyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği için gerekli önlemlerin alınması amacıyla;

- Meslek örgütlerinin öncülüğünde, mevcut yasa, yönetmelik,tüzük vd. yasal mevzuatta yer alan önlemlerin hayata geçirilmesi için mücadele eder.

- Üretim sistemlerinde ve süreçlerindeki yapılan değişikliklere bağlı olarak, önlemlerin geliştirilmesi amacıyla meslek örgütü ile birlikte çalışır. Karşılaştığı sorunları örgütüne bildirir.

- Meslek örgütünün bu konudaki yükümlülüklerini yerine getirmesini talep eder, takipçisi olur.

D-7.Mühendis ve mimarlar çalışma yaşamında,

- Kamusal çıkarları gözeterek çalışırlar.
- Yaptığı işin gereklerinin dışında, çalışma arkadaşlarına göre ayrıcalıklı bir konum edinmek amacıyla işvereniyle özel ilişkiler geliştirmezler.

D-8.Mühendis ve mimarlar bilime ve mesleğine karşı sorumluluğunun gereği olarak;

- Yalnız, becerileri ve eğitimleri olan konularda mesleki hizmet verirler; görev yetki ve sorumluluklarını sadece zorunlu durumlarda ehil olan meslektaşlarına devrederler.

- Çalıştığı alanda ve genel entelektüel faaliyetinde,işletme verimliliğinin yükseltilmesine, emeğin haklarını koruyup geliştirme;istihdamın daraltı l m aması, ulusal çıkarları gözetme kaydıyla teknolojinin gelişimi ve enerji yoğunluğunun düşürülmesi doğrultusunda katkı koyar, bu doğrultudaki çalışmalarını desteklerler.

D-9.Mühendis ve mimarların topluma, yaşadıkları çağa ve doğaya karşı sorumlulukları hizmetlerinin kapsamıyla aynı oranda artmaktadır. Toplumun refah ve mutluluğuna katkıda bulunmak için mühendis ve mimarların gerçekleştireceği mesleki etkinliklerde uygulanmak üzere; Topluma karşı sorumluluklarının, ürün ve hizmet isteyen ve tüketiciye karşı sorumluluklarının , mesleğe ve meslektaşlarına diğer meslek disiplinlerine karşı sorumluluklarının, kendilerine karşı sorumlulukları ivedilikle "Mesleki Davranış İlkeleri" olarak tanımlanmalı, ödül ve yaptırımlar belirlenmeli ve TMMOB'nin ilk Genel Kurulu'nda işlevsel ve işler bir düzenlemeye dönüştürülmelidir.

TMMOB MESLEKİ DAVRANIŞ İLKELERİ

Giriş

Mühendislik ve mimarlık hizmetleri, gerek tek tek bireylerin, gerekse toplumun günlük yaşamının her noktasını daha çok etkilemekte, bu etki günümüzle sınırlı kalmayıp geleceğimizi ve kaynaklarımızın

kullanımını da kapsamaktadır. Bu nedenle de, mühendislerin ve mimarların topluma, yaşadıkları çağa, doğaya karşı sorumlulukları da hizmetlerinin kapsamıyla aynı oranda artmaktadır. Ayrıca, gelişme sürecinin sıkıntılarını yaşayan ülkemizde bu toplumsal sorumluluk daha da fazladır.

Mühendisler ve mimarlar, ayrılmaz bir parçası oldukları toplumun refah ve mutluluğuna katkıda bulunmak için, mesleki etkinliklerinde aşağıda tanımlanan ilkelere uymayı, uyulması için meslektaşlarını uyarmayı bir görev sayarlar.

Topluma Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1.Mesleki bilgi, beceri ve deneyimlerini, toplumun ortak çıkarları; evrensel insani kazanımların ve kültürel mirasın korunması ve insan refahının gelişimi için kullanırlar. Toplumun sağlığı, güvenliği ve refahı için duymuş oldukları sorumluluk her zaman kendi kişisel çıkarlarının, meslektaşlarının çıkarlarının ya da mimar ve mühendisler topluluğunun çıkarlarının üstünde yer alır.

2.Kendilerinden istenen işin toplum ve çevre için ciddi bir tehlike yaratacağı sonucuna varılırsa ve bu konudaki mesleki yargıları işveren ya da müşteri tarafından dikkate alınmıyorsa, görüşlerini işverene ya da müşterilerine yazılı olarak bildirirler; sonuç alamamaları durumunda meslek örgütlerini ve gerektiğinde yetkili makamları ve kamu oyunu bilgilendirirler.

3. Toplumun ilgi alanı içinde bulunan teknik konulardaki görüşlerini, raporlarını, konuyu yerinde ve tam anlamıyla araştırmış, incelemiş ve yeterli bir bilgi ve verilerle donanmış olarak, ticari ve kişisel kaygıları bir yana bırakarak, doğru, tam ve nesnel bir biçimde açıklarlar.

4.İş yerlerinde işçi sağlığını korumak ve iş güvenliğini sağlamak için gerekli önlemleri alırlar, iş yerlerinde çalışanları bu konularda bilgilendirirler.

5.İşverenleri, müşterileri, meslektaşları da dahil olmak üzere, toplumdaki herkese adil, dürüst ve iyi niyetle davranırlar.

6.Ülkenin teknoloji ve mühendislik yeteneğinin yükselmesi için, teknolojinin, teknolojinin uygun kullanımının ve potansiyel sonuçlarının toplum tarafından anlaşılması için çaba gösterirler.

Doğaya ve Çevreye Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar, doğayı ve çevreyi korumayı, onlara zarar vermemeyi, uygulamalarının doğayla uyumlu olmasını sağlamayı mesleki sorumluluklarının ayrılmaz parçası olarak görürler, doğal kaynakların ve enerjinin tasarrufuna özel önem verirler.

İşverene ve Müşteriye Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1.İşveren/müşteriyle teknik konulardaki mesleki alışverişlerinde her zaman güvenilir bir iş gören ya da vekil ya da danışman olarak ve işveren/müşterinin çıkarları için, toplumun refah ve sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atmaksızın, mesleki beceri ve deneyimlerini sonuna kadar kullanarak, uygun ve düzgün bir iş düzeyi ile çalışırlar.

2.İşverenleri ya da müşterileriyle olan iş ilişkilerini etkileyecek şekilde doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir armağan, para ya da hizmet ya da iş teklifi kabul etmezler; başkalarına teklif etmezler,mesleki ilişkilerini geliştirmek amacıyla siyasal amaçlı bağış yapmazlar.

3.İşverenin/müşterinin ticari ve teknolojik sırlarını izin almadan başkalarına açıklamazlar, kişisel çıkarları için kullanmazlar.

Mesleğe ve Meslektaş Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1.Mesleki etkinliklerini, tüm meslektaşlarının güvenini kazanacak bir biçimde ve mesleğin saygınlığına azami özen göstererek sürdürürler.

2.Tüm meslektaşlarına saygıyla yaklaşırlar; meslektaşlarıyla haksız rekabet içinde olmazlar ve astlarının gelişimi için özel çaba harcarlar, onlara yardımcı olurlar, telif haklarına ve özgün çalışmalara saygı gösterirler, çalışmalara katkıları ve katkıda bulunanları belirtirler.

3.Yalnızca yeterli oldukları alanlarda mesleki hizmet verirler; hizmetlerini etkileyebilecek diğer uzmanlık alanlarındaki yetkililerin görüşlerine başvururlar, disiplinler arası ortak çalışmayı özendirirler.

4. Mesleki görev, yetki ve sorumluluklarını, sadece zorunlu durumlarda ve ehil olan meslektaşlarına devrederler.

5.İşlerini yalnızca kendilerine tanınmış mesleki görev, yetki ve sorumluluk çerçevesinde yaparlar, yalnızca resmi olarak hak kazanmış oldukları sıfat ve unvanları kullanırlar.

6.Bu mesleki davranış ilkelerine aykırı davrananlara yardımcı olmazlar, onların etkinliklerinin içinde yer almazlar, onları uyarırlar, bu konuda meslek örgütleriyle işbirliği yaparlar; bu ilkelere uygun davrananları bütün güçleriyle desteklerler.

7.Meslek örgütlerinin etkinliklerine aktif olarak katılmaya çaba gösterirler, onları desteklerler, mesleğin gelişmesine katkıda bulunurlar.

Kendilerine Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1.Mesleki bilgilerini güncelleştirirler, kültürlerini ve mesleki yeterliliklerini geliştirirler.

2.Mesleki etkinliklerine ilişkin olarak meslektaşlarının dürüst ve nesnel eleştirilerini dikkate alırlar, gerektiğinde kendileri de eleştirmekten kaçınmazlar.

3.Birlikte çalıştığı insanları anlamaya, çok kültürlü çalışma ortamlarına uyum sağlamaya çalışırlar.

14.2. Dünya Mühendisler Birliği'nin Etik Kodları

Temel İlke:

Mühendisler, mühendislik mesleğinin doğruluğunu, onurunu ve değerini

- insanlığın refahının artması için kendi bilgi ve becerilerini kullanarak,
- dürüst ve tarafsız olarak halka, kendi işverenlerine ve müşterilerine sadakatle hizmet ederek,
- mühendislik mesleğinin yeteneğini ve prestijini artırmaya çabalayarak,
- kendi disiplinlerinin mesleki ve teknik birliğini destekleyerek,

yüceltir ve geliştirirler.

1.İlke: *Mühendisler, mesleki görevlerini yerine getirirken, toplumun güvenliğini, sağlığını ve refahını en önde tutacaklardır.*

1-a) Mühendisler; toplum yaşamının, güvenliğinin, sağlığının ve refahının, yapıların, makinelerin üretimlerin, işlemlerin ve donanımların üretilmesindeki mühendislik kurallarına, kararlarına ve uygulamalarına bağlı olduğunu bilmelidir.

1-b) Mühendisler, toplumun sağlığı ve refahının güvenliğini tasarlamayan planlar ve benzerlerini kullanmayacak ve kabul edilen mühendislik standartlarına uygun olanları kullanacaktır.

1-c) Mühendisler toplumun güvenliğini, sağlığını ve refahını tehlikeye sokan mesleki kararların devreden çıktığı durumlarda, müşterilerini veya işverenlerini bilgilendirmeli ve durum hakkında diğer otoritelerin dikkatini çekmelidirler.

1c-1)Mühendisler, sorumlu oldukları sistemlerin tasarımı ve üretiminin kullanılmasına ilişkin güvenlik veya yaşam beklentisini halkın anlamasını sağlayacak yayınlanmış standartları, test kodlarını ve kalite kontrol işlemlerini her durumda gerçekleştirecek ve temin edeceklerdir.

1c-2)Mühendisler, tasarım için planlama onaylarını vermeden önce sorumlu oldukları sistem veya üretimlerinin tasarım güvenilirliğini inceleyecek ve güvenlik eleştirisini yapacaklardır.

1c-3)Mühendisler, halkın güvenliği veya sağlığını tehlikeye düşüreceğine inanılan koşulları gözleyecek ve durum hakkında yetkilileri bilgilendireceklerdir.

1-d) Mühendisler, diğer kişilere veya firmalara tasarım güvenliği ilkelerinin herhangi bir maddesinin ihlalinde olabileceklerin bilgisini veya nedenlerini bildirmek zorundadırlar. Bu gibi bilgiyi özel yetkiliye yazarak sunacaklar ve bu gibi bilginin elde edilmesinde yetkili ile işbirliği yapacak ve gerektiğinde yardımcı olacaklardır.

1d.1)Mühendisler, üretim veya üretim sistemlerinin kontrolü yapılmamış veya güvenilirliği sağlanmamış, ise veya tasarım onu kullanan halka zarar verecekse, bu durumu yetkililere bildireceklerdir.

1d.2) Mühendisler, üretim veya sistemlerin güvenliği ve performansını etkileyecek değişimlerin veya düzenlemelerin onayını vermeyeceklerdir.

1-e) Mühendisler, topluma ilişkin olaylarda yapıcı hizmet olanakları arayacaklar ve kendi toplumlarının güvenliği, sağlığı ve esenliğinin geliştirilmesi için çalışacaklardır.

1-f) Mühendisler, yaşamın kalitesini artırmak için çevreyi iyileştirmelidirler.

2.İlke: Mühendisler, sadece kendi uzmanlık alanlarındaki hizmetleri vermelidirler.

2-a) Mühendisler, mühendisliği içeren bir özel teknik alanda eğitim veya deneyle kazanmış oldukları mühendislik etkinliklerini yerine getirmeyi üstleneceklerdir.

2-b) Mühendisler, kendi ihtisas alanlarının dışında eğitim ve deneyim gerektiren bir etkinliği Kabul edebilirler, ancak hizmetleri projenin kendi uzmanlık sınırına kadar olmalıdır. Projenin aşamalarında uzmanlarla işbirliği, onlara danışma veya onlardan yararlanma sağlanmalıdır.

2-c) Mühendisler, kendi uzmanlık alanları dışında veya kendilerinin doğrudan kontrolü altında hazırlanmamış herhangi bir mühendislik planı, projesi veya belgeyi imzalamayacaklardır.

3.İlke: Mühendisler, yalnızca objektif ve gerçek resmi raporlar yayınlayacaklardır.

3-a) Mühendisler, resmi bilgilerini yaymaya ve mühendislik başarılarının yanlış anlaşılmasını önlemeye gayret edeceklerdir.

3-b) Mühendisler, tüm mesleki raporlarda, beyanatlarda veya şahitliklerde tamamen objektif ve gerçekçi olacaklardır. Raporlar, beyanatlar veya şahitlikler konusunda gerekli ve uygun bilgiye sahip olacaklardır.

3-c) Mühendisler, herhangi bir mahkeme veya komisyonda uzman veya teknik şahit ediyorlarsa görüşlerini; kendilerini ilgilendiren, yeterli, doğru, tam, teknik bilgi sahibi olduklarına inandıkları zaman bildirmelidirler.

3-d) Mühendisler, herhangi bir gruba veya gruplara ilişkin ödeme veya duyumların söz konusu olduğu mühendislik konularında, kesin kanaate ulaşmadıkları sürece, grup veya grupların kimliklerini açıklayarak beyanat, eleştiri veya tartışma konusu yapamazlar.

3-e) Mühendisler, kendi çalışmalarını ve değerlendirmesini ağır başlı ve alçak gönüllülükle yapacaklar ve kendilerinin yükselmeleri karşılığında mesleğini, onurunu, dürüstlüğünü tehlikeye atacak herhangi bir eğilimden kaçınacaklardır.

4.İlke: Mühendisler, mesleki konularda, her işveren veya müşteri için güvenilir vekil olarak davranacaklar ve çıkar çatışmalarından kaçınacaklardır.

4-a) Mühendisler, kendi işverenleri veya müşterileriyle ilgili tüm anlaşmazlıklardan kaçınacaklar ve kendi işlerini veya hizmet kalitelerini etkileyen herhangi bilgi veya durumu işveren müşterilerine vakit geçirmeden bildireceklerdir.

4-b) Mühendisler, kendileri ile işveren veya müşteriler arasında bir potansiyel anlaşmazlık yaratacak herhangi bir anlaşmayı bilerek (kasıtlı olarak) taahhüt etmeyeceklerdir.

4-c) Mühendisler, ne aynı proje hizmetleri için ne de aynı projeyle ilgili farklı hizmetler için, tüm ilgili tarafların açık ve anlaşmaya dayanan şartları dışında ücret, mal veya benzeri şeyleri kabul etmeyeceklerdir.

4-d) Mühendisler, kendi üretimlerini gerçekleştirmek için gerekli malzeme veya donanım dışında, ücretsiz mühendislik hizmetlerini içeren konularda maddi veya diğer değerlendirilebilir şeyler istemeyecekler ve kabul etmeyeceklerdir.

4-e) Mühendisler, üstlerinden, kendi firmalarından veya sorumlu oldukları işle ilgili elemanlardan veya işçilerden doğrudan veya dolaylı olarak hediye (bahşiş) istemeyecek ve kabul etmeyeceklerdir.

4-f) Mühendisler, bir resmi komisyon üyesi, kontrolörü veya hükümet memuru olarak kendisi tarafından sağlanan hizmetlere karşı olan açıklamalara, etkinliklere, organizasyonlara veya mühendislik uygulamalarına katılmayacaklardır.

4-g) Mühendisler, kendi organizasyonlarının bir elemanı olarak, yönetici, memur veya işçi gibi resmi kişilerden bir anlaşma istemeyecekler ve kabul etmeyeceklerdir.

4-h) Mühendisler, kendi çalışmalarının sonucu olarak bir projenin başarılı olamayacağına inandıklarında, işverenlerine veya elamanlarına bilgi vereceklerdir.

4-i) Mühendisler, bir jürinin atanan üyesi olduklarında kendilerine ulaşan bilgileri inceleyecekler ve bu etkinlik kendi elamanlarının, işverenlerinin veya kamunun çıkarına ters düşse bile bu bilgiyi kişisel çıkarları için kullanmayacaklardır.

4i-1) İş ilişkilerine, mevcut teknik işlemlere, önceki işveren, eleman veya değerlendirilen tekliflere ilişkin güvenilir bilgileri, ilgililerin rızaları olmaksızın açıklamayacaklardır.

4i-2) Üyesi bulundukları herhangi bir komisyonun veya heyetin ne bilgilerini ve ne de kararlarını açıklamayacaklardır.

4i-3) Elemanları tarafından kendisine verilen fikirleri (tasarımları) kullandıklarında, bu tasarımları açık izin almaksızın diğer çalışmalarda kullanmayacaklardır.

4i-4) Mühendisler çalışma esnasında, çalışma konusunda gerilimi artırıcı davranışlara ve tartışmalara girmeyecekler veya yönetici olarak diğer işçiler için anlaşmalar yapmayacak veya tüm ilgililerin rızası olmaksızın hususi ve özel bilgileri içeren özel projelere ilişkin uygulamalara girmeyeceklerdir.

4-j) Mühendisler, bir inşaatın (veya diğerlerinin) kontrolünü yaparken tüm taraflara dürüst ve adaletli olarak davranacaklardır.

4-k) Mühendisler, iyileştirmeler, planlar, tasarımlar, icatlar veya telif hakkı veya patent ortaya çıkarabilecek diğer kayıtlar konusunda, bir iş üstlenmeden önce bu sahiplenmeye ilişkin bir pozitif anlaşma sağlayacaklardır.

4-l) Mühendisler, yanlışlarda kendi hatalarını yok edecek ve kendi kararlarını doğrulamak hususunda tahrifattan ve değişikliklerden sakınacaklardır.

4-m) Mühendisler, kendi işverenlerinin bilgisi olmaksızın kendi düzenli işlerinin dışındaki mesleki görevleri kabul etmeyeceklerdir.

4-n) Mühendisler, hile ile veya aldatarak diğer işverenlerden bir eleman elde etme girişiminde bulunmayacaklardır.

4-o) Mühendisler, bitirilmiş bir iş için anlaşma veya kontrat olmaksızın, ilgililerin bilgileri dışında görüş bildiriminde bulunmayacaklardır.

4o-1) Kamudaki, endüstrideki veya eğitim işindeki mühendisler, görüş bildirmeye yetkilidirler ve görevleri gerektirdiğinde diğer mühendislerin işlerini değerlendirirler.

4o-2) Pazarlamada ve endüstride çalışan mühendisler, diğer üretimlerle kendi üretimlerinin karşılaştırmalarını yapmaya yetkilidirler.

o-3) Pazarlamada çalışan mühendisler, kendileri tarafından satılan veya satışa sunulan teçhizat, materyal veya sistemlerin dışındakiler için mühendislik danışma hizmeti sunmayacak ve vermeyeceklerdir.

5. İlke: Mühendisler, hizmetlerinin geçerliliği konusunda mesleki itibarlarını koruyacak ve diğerleriyle haksız rekabete girmeyeceklerdir.

5-a) Mühendisler, işi ele geçirmek amacıyla doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir komisyon, politik destek, hediye veya diğer benzeri şeyleri ödemeyecek, ödeme teklifinde bulunmayacaklardır.

5-b) Mühendisler, sadece istenen mesleki hizmet için belirlenen yetenek ve liyakat esasına göre ve gerekli mesleki hizmetler için anlaşmalar düzenlemelidir.

5-c) Mühendisler, hizmetin amacına uygun ücret miktarında ve yöntemde anlaşmalıdırlar. Anlaşmaya tarafların katılımda karşılıklı güven zorunludur. Genel durum, mühendislik hizmetinin maliyetinin uygun ve kabul edilebilir olmasını gerektirir, ancak bu hizmeti sağlayacak kişilerin veya firmaların seçimindeki kararı kontrol etmeyi gerektirmez.

5c-1) Bu ilkeler diğer mesleklere ait hizmetlerin elde edilmesinde, mühendisler tarafından uygulanacaktır.

5-d) Mühendisler, çalışırken veya çalışmaları kesinleşmişken diğer mühendislerin yerlerini almak (ayağını kaydırmak) için görüşmede bulunmayacaklardır.

5d-1) Aynı iş için kontratlı bulundukları müşterilerinden iş istemeyeceklerdir.

5d-2) Kontratlı bulundukları iş tamamlanmadan veya ödemeler tamamlanmadan veya varsa açılmış davalar tamamlanmadan müşterilerinden iş kabul etmeyeceklerdir.

5-e) Mühendisler, mesleki şereflerini tehlikeye atabilecek bir terfi aracı olarak kullanılacak veya mesleki komisyonu ele geçirmeye yönelecek durumlarda, mesleki komisyon üyeliklerini istemeyecekler, teklif etmeyecekler ve de kabul etmeyecekler.

5-f) Mühendisler, kendi akademik ve mesleki yeteneklerini tahrif etmeyecek ve bunların yanlış olarak temsil edilmesine hizmet etmeyeceklerdir. Tayinlerine ilişkin konularda veya sorumluluklarında yanlış beyanlar veya abartmalar yapmayacaklardır. İş istemeye ilişkin broşür veya diğer gösterimlerde, işleri, üyelikleri, ilişkileri veya çalışmaları ve yeteneklerini artırmak amacı ve niyeti ile geçmişteki başarıları konularında yanlış beyanlarda bulunmayacaklardır.

5-g) Mühendisler, mesleki hizmetlerini aşağıdaki gibi tanımlayabilir ve aşağıdaki koşullarla sınırlandırabilirler.

5g-1)Değerlendirilmiş programlar, listeler ve yayınlar, uygun boyutlarda ve bu gibi mesleki programları ve listeleri düzenli olarak yayınlayan yayının bir parçası olmak koşuluyla yazılan bilgi; firma adı, adresler, telefon numaraları, uygun sembol ve katılanların adları ve değerlendirmede bulunan firmanın uygulama alanı

5g-2)Çalışılan projelerin tarafları, görevler ve donanımlara ilişkin olarak, firma adları, adresleri, telefon numaraları ve hizmetin türü

5g-3)Broşürler, çalışma programları, deneyimlere ilişkin diğer gösterimler, hizmete ilişkin kişisel kapasite ve olanaklar, projeye katılanlara göre yanlış olmayan ifadelerle ve gelişigüzel olmayan düzenlemeler olması koşuluyla

5g-4)Sınırlı ad, adres, telefon numaraları ve çalışılan firmaların özellikleri, özel veya koyu yazı tipine başvurmaksızın...

5-h) Mühendisler, değerlendirilmiş iş ve mesleki yayınların tanıtımında gereksiz gösterişe, methiyeye veya abartıya kaçmadan, söz konusu hizmet ve projenin içeriğine ters düşmeyen gerçek ve sadece mühendisliğe ilişkin görüntüler kullanabilirler.

5-i) Mühendisler, gerçek ve değerlendirilmiş olarak yazılan veya teknik yayınlar için gösterişten uzak ve övgüyü içermeyen yazılar (makale) hazırlayabilirler. Bu gibi yazılar, işin paylaşımı için başkalarına verilen güveni ve itimadı sarsmadan doğrudan kendisinin katkılarını içermelidir.

5-j) Mühendisler, projede veya belirtilen üretimdeki katkılarını alçak gönüllülükle ifade eden, ticari yayınlarda ve bilgilendirme yayınlarında adlarının kullanılmasına izin verebilirler. Bu gibi izin, tescilli üretimlerin genel bir onayı içermeyecektir.

5-k) Mühendisler, kişisel üyeliklerini özel yayınlara ilan edebilirler. Buradaki bilgi, katılım ve katkılarını gerçek olarak ifade eden, çalışma alanını diğer katılanların adlarını, firma adını, adresini ve telefon numaralarını içeren biçimde olmalıdır.

5-l) Mühendisler, özel proje amaçlı yarışmalara, projenin diğer tasarımcılarının onayı olmadan giremez.

5-m) Mühendisler, mesleki itibara, görünüme, uygulamaya veya diğer mühendislerin işlerine kötü niyetle veya yalan yere kötülük etmeyecek ve diğer mühendislerin çalışmalarını fark gözetmeden (tarafsız olarak) irdeleneceklerdir.

5-n) Mühendisler, kar amacı olmayan özel profesyonel birliklerin dışındaki herhangi bir mühendislik kuruluşunu destekleyemezler.

5-o) Mühendisler, çalışanların olanaklarını kendi özel çalışmaları için kullanamayacaktır.

5-p) Mühendisler, öğrenci indirimlerinden yararlanmazlar.

6. İlke: Mühendisler, mesleki doğruluğunu, onurunu ve değerini yüceltmek ve geliştirmek için çalışacaklardır.

6-a) Mühendisler, bilerek adlarının veya firmalarının başka firmalar veya kişiler tarafından kullanılmasına izin vermeyecekler ve hileli veya aldatıcı mesleki uygulamalara veya işlere angaje olmayacaklardır.

6-b) Mühendisler, mühendisliğin dışındaki iş birliklerini, üyeliklerini etik olmayan etkinliklerde paravan olarak kullanmayacaklardır.

7. İlke: Mühendisler, mesleki gelişmelerini kendi kariyerleriyle devam ettirecekler ve kendi kontrolleri altındaki mühendislerin mesleki gelişmeleri için olanaklar sağlayacaklardır.

7-a) Mühendisler, yanlarında çalışan elemanlarının daha da eğitilmesi için çalışacaklardır.

7-b) Mühendisler, etik dışı olaylarda herhangi bir birlik ve beraberliği desteklemeyeceklerdir.

7-c) Mühendisler, yanlarında çalışan elemanları mesleki yazılar yazmak ve teknik toplantılara katılmak konusunda destekleyeceklerdir.

7-d) Mühendisler disiplinlerinin meslek ve teknik birliklerini desteklemelidirler.

7-e) Mühendisler, mühendislik çalışmaları için diğer elemanlara gereken güveni verecekler ve gereken ilgiyi göstereceklerdir. Mümkünse tasarım, icat, yazma veya diğer etkinlikler için sorumlu kişi veya kişiler olarak görevlendirileceklerdir.

7-f) Mühendisler, mühendislik bilgilerinin yayılmasına gayret edecekler, gerçek olmayan abartılmış veya haksız durumları içeren mühendislik etkinliklerine katılmayacaklardır.

7-g) Mühendisler, mühendislik çalışmalarında, uygun ve yeterli ücretler ilkesini onaylayacaklardır.

7-h) Mühendisler, mühendislik mesleğinin mümkün olan tüm eğitim ve deneyiminden yararlanmayı doğal bir görev kabul etmelidirler ve birlikte çalıştıklarına daha az sorumluluk yüklemelidirler.

7-i) Mühendisler, işe alacakları kimselere çalışma koşulları ve çalışmadaki statüleri hakkında tüm bilgiyi verecekler ve sonradan bu konuda herhangi bir değişiklik yapmayacaklardır.

ÖRNEKOLAY İNCELEMELERİ¹

Aşağıdaki sorulara • Evet, • Hayır, • Duruma Bağlı yanıtlarından birisini vermeye çalışınız.

Bu yanıtınızın nelere bağlı olduğunu, yani kararınızı etkileyen şeylerin neler olduğunu irdeleyiniz. Sizce yanıtınızı haklı gösteren ahlaki bir kural var mı? Eğer yoksa; bu yanıtınızı gerekçelendirmek için hangi sezgilere, ilkelere ya da düzenlemelere başvuruyorsunuz? Tüm sorulara vermiş olduğunuz yanıtları tutarlılık açısından tekrar gözden geçiriniz.

1 Altı aylık sözleşmeli bir işe henüz başlamışken, başka bir yerden mükemmel kadrolu bir iş önerisi alıyorsunuz. Öneriyi derhal kabul eder misiniz?

2 Arkadaşınız size ödünç verdiği bir kitabı unutuyor. Bu kitabın sizde bulunmasını istiyor ve bir kopyasını da bulamıyorsunuz. Arkadaşınıza kitabı hatırlatır mısınız?

3 Az rastlanan bir kaynağın ondan iyi yararlanamayacağını düşündüğünüz birinin emrine verilmesine karşı çıkar mısınız?

4 Başarı notları bağlı değerlendirme sistemine göre hesaplanıyor. Kritik bir dersin sınavından önce bir grup öğrenci sınıf ortalamasını düşürmek için aralarında anlaşıyorlar. Gruba katılmanız teklif ediliyor. Kabul eder misiniz?

5 Bilim adamlarının araştırmalarının sonuçlarını, buluşlarını basın toplantısı yoluyla doğrudan kamuoyuna açıklamalarını yerinde bulur musunuz?

6 Bilirkişi olarak atandığınız bir davanın arazi keşfi için şehir dışında bulunuyorsunuz. Davacı tarafın kendi işlettikleri otelde ağırlama teklifini kabul eder misiniz?

7 Bir arkadaşınız sizden, onun için bir referans mektubu yazmanızı istiyor. Arkadaşınızın bu iş için gereken nitelikleri taşımadığına inanıyorsunuz. Mektubu yazmayı kabul eder misiniz?

8 Bir arkadaşınız, bitirme projenizde kullanabileceğiniz pahalı bir bilgisayar programını kopyalayıp şifresini kırarak sizinle değiş-tokuş yapmak istiyor. Kabul eder misiniz?

9 Bir firmada mühendis olarak çalışıyorsunuz. Yeni bir reklam ve pazarlama şirketi kuran samimi bir arkadaşınız ofis bilgisayarınızın adres

---

¹ Felicity Haynes'in "Eğitimde Etik" başlıklı kitabından esinlenerek geliştirilmiştir.

defterinde kayıtlı firmaların elektronik posta adreslerinin listesini rica ediyor, kabul eder misiniz?

10 Bir firmada sorumlu mühendis olarak çalışıyorsunuz. Çok yakın bir arkadaşınız sizden, mezuniyet durumunda olan çocuğunun staj defterinin onaylanması için rica da bulunuyor. Bunu kabul eder misiniz?

11 Bir firmanın insan kaynakları müdürü olarak görev yapmaktasınız. Aynı firmada çalışan çok samimi bir arkadaşınız son personel alımında referansları en iyi olanları kendi birimine atamanızı rica ediyor. Kabul eder misiniz?

12 Bir grup arkadaşınız açtırmak istedikleri bir dersin kontenjan kotasını doldurmak için sizin de kayıt yaptırmanız ve ders açıldıktan sonra çekilmeniz için teklifte bulunuyorlar. Kabul eder misiniz?

13 Bir kamu kurumunda sorumlu mühendis olarak çalışmaktasınız. Kontrollüğünüz altındaki bir müteahhit firmanın kurum bünyesinde dağıttığı yeni yıl paketini kabul eder misiniz?

14 Bir kamu kurumunda yönetici konumunda çalışıyorsunuz. Bir trafik kuralını ihlal etmeniz nedeniyle yapılan çevirme esnasında görevli memura kendinizi tanıtır mısınız?

15 Bir kamu kurumunda yöneticisiniz. Sadece mesai başlangıcı ve bitiminde servis araçları tarafından kullanılan kurumunuza ait arka bahçeyi, komşunuz olan bir süpermarket bağış niteliğinde kira karşılığında gündüz saatleri içerisinde müşterilerine otopark alanı olarak kullanmak istiyor. Kabul eder misiniz?

16 Bir kamu kurumunun açtığı açık eksiltmeli bir ihaleye girdiniz. Eksiltme oranları %60-%70'lere ulaşıyor. Eksiltmeye devam eder misiniz?

17 Bir kurumda mühendis olarak çalışıyorsunuz. Hazırlamakta olduğunuz raporun bir müşterinin lehine yumuşatmanız teklif ediliyor, üstelik raporun yöneticiniz tarafından da onaylanacağı garantisi veriliyor. Bu durum değerlendirmenizi etkiler mi?

18 Bir kurumda sorumlu mühendis olarak çalışıyorsunuz. Emanet usulu yapılacak bir malzeme alımı için gerekli teklif mektuplarının hazırlanmasını kırtasiye işleri yapan eniştenizden istemeniz konusunda amirinizin ricasını kabul eder misiniz?

19 Büyük bir maden ocağının üretim sorumlusu mühendis olarak çalışıyorsunuz. Ocağın havalandırma sisteminde ortaya çıkan arızanın ancak 3 günde giderilebileceğini öğreniyorsunuz. İş tatil eder misiniz?

20 Çalışma arkadaşlarınızdan biri, ayrıntısını sizinle paylaşarak resmi olmayan bir tatil için izin almadan şehirden ayrılıyor. Amiriniz acil bir ileti için kendisini aradığında, ona nasıl ulaşabileceğini söyler misiniz?

21 Davalı konumunda olduğunuz bir mahkeme dosyasında bilirkişilik yapan bir mühendisin kadro ataması ile ilgili jüri üyeliği görevini kabul eder misiniz?

22 Derslere düzenli olarak katılıyor ve not alıyorsunuz. Derslere nadiren gelen bir arkadaş notlarınızın fotokopisini istiyor. Bunu kabul eder misiniz?

23 Ekip çalışması şeklinde yürütülen bir dersin genel başarı notu hesaplanırken, ekip üyelerinin birbirleri için verdikleri notlar ağırlıklı olarak değerlendirmeye alınıyor. Ekipteki tüm arkadaşlarınıza tam not (100) verir misiniz?

24 Fabrikanızın mutfak stokunda yaptığınız son sayımda geçmiş dönemde satın alınmış önemli miktarda un ve margarinin son kullanma tarihinin geçmiş olduğunu tespit ettiniz. Hepsini imha eder misiniz?

25 Firma olarak öldürücü bir virüse etken bir antibiyotiğin patent hakkını elinizde bulunduruyorsunuz. Virüsün dünya çapında bir epidemiye yol açacak şekilde bir yayılma riski ortaya çıktığında patent hakkını diğer ilaç firmaları ile paylaşıyor musunuz?

26 Fiziksel olarak bir hastalığınız yok fakat duygusal açıdan kendinizi tükenmiş hissediyorsunuz. İşyerinde arkadaşınıza telefon açıp hasta olduğunuzu bahane ederek görevlerinizi birkaç gün üstlenmesini rica eder misiniz?

27 İşvereniniz olan belediye yerel seçim takvimini bahane ederek yüklenicisi olduğunuz projeyi yarı sürede bitirmeniz için baskı yapıyor. İş "hızlandırır" mısınız?

28 İşyerinizde bir elemanın HIV pozitif taşıdığını öğreniyorsunuz. Onu işten çıkartmaya çalışır mısınız?

29 Kardeşinizin üniversiteyi kazandığını bildiren sınav sonuç belgesini getiren posta memuruna bahşiş verir misiniz?

30 Kıdeminiz nedeniyle uzmanlık alanınızı ilgilendirmeyen bir birime yönetici olarak aday gösteriliyorsunuz. Kabul eder misiniz?

31 Kök hücre ve klonlama araştırmaları sürdürülmeli mi? İnsanların klonlanması, insan hayatının eşsizliğini, kutsallığını ve onurunu tehdit eder mi?

32 Lisansüstü programına kayıtlı öğrencisiniz. Aynı üniversitenin kadrosunda göreve başladınız. Üniversitenin yemekhanesinin öğrenci indiriminden yararlanmaya devam eder misiniz?

33 Maddi durumunun hiç iyi olmadığı bildiğiniz bir arkadaşınızın pahalı bir cep telefonu ile konuştuğuna şahit oldunuz. Ona bu telefona nasıl sahip olduğunu sorar mısınız?

34 Öğrencilerin derse katılımı önemli bir belirleyici etken olarak alınarak ders içerisinde ve önceden haber verilmeksizin kısa sınav uygulaması yapılıyor. Dersin ortasında sınav yapılacağını öğreniyorsunuz. Derse girmeyen arkadaşınıza sınavı cep mesaj ile haber verir misiniz?

35 Personel alımında bazı işçileri kişisel temizlik sorunları nedeniyle işe kabul etmiyorsunuz. Size niçin işe kabul edilmediklerini sorduklarında dürüst cevap verir misiniz?

36 Projenizin teslim aşamasında sınır değerlerde kabul edilebilecek küçük bir hata farkettiniz. Projeyi teslim eder misiniz?

37 Uzun zamandır okumayı arzu ettiğiniz fakat hayli pahalı olması nedeniyle satın alamadığınız bir kitaba korsan kitap satan bir sergide dörttebir fiyata rast geldiniz. Satın alır mısınız?

38 Ünlü bir firmanın tanınmış bir projede görev vermek üzere sınırlı sayıda stajyer öğrenci aradığını öğrendiniz. Bu haberin tüm arkadaşlarınıza duyurulmasını sağlar mısınız?

39 Yerel seçimlerde ilçenizin Belediye encümen üyesi olarak seçildiniz. Seçimden önceki işiniz olan, belediyenin taşeronluğu işine devam eder misiniz?

40 Yetiştirilemeyeceğinden endişeye kapıldığınız proje için işçilerinizden hafta sonu fazla mesai yapmalarını talep ediyorsunuz. Bir grup bayan işçi aileleri ve çocuklarını, bir grup işçi sendika toplantısını, diğer bir grup sağlık sorunlarını, küçük bir grup işçi ise takımlarının kupa maçını mazeret gösteriyor. Hepsine izin verir misiniz?

41 Bir ihale için teklif verdiniz. Tekliflerin açılmasından önce, ihaleye katılan diğer şirketlerden biri "ihaleden çekilmenizi ve bunun karşılığında da proje için sarfettiğiniz emeğin bedelini ödeyeceğini" açıklıyor. Nasıl davranırsınız?

42 *"O yaşlı bir mühendis. Ne var ki uzun zamandır mesleki bilgisini güncellemek ve artırmak için çaba sarfetmemiş. Eski ve klasik uygulamalara yönelik deneyimleri fazla. Fakat yeni mühendislik kavramları ve uygulamalarına ise yabancı. Genç meslektaşlarının çalışma biçimlerine ve teknolojiye sıcak bakmıyor..."* Bir meslektaş grubu *"yaşlı mühendis"*, gelenekleri koruduğu gerekçesiyle mesleğin *"duayen"* konumunda değerlendirirken, diğer bir grup ise yeni bilgi ve teknolojik gelişmelerden habersiz olduğu ve bu nedenle pahalı hizmet ürettiği gerekçesiyle *"mesleğin imajını bozmakla"* itham ediyor. Siz hangi grupta yer alırsınız?

Kişiler ve Kavramlar

www.felsefetarihi.s5.com

A

Açık toplum: Çağdaş İngiliz bilim ve siyaset felsefecisi Karl Popper'la ünlü Fransız yaşam filozofu ve metafizikçisi Henri Bergson'un Özgür, demokratik, açık sözlü ve sivil topluma verdiği ad.

Adalet: Bir toplumda, değerlerin, ilkelerin, ideallerin, erdemlerin cisimleşmiş, somutlaşmış, hayata geçirilmiş olması durumu. Herkesin hak ettiği ödül ya da ceza ile karşılaşması hali.

Ahlâk: 1- Genel anlamda, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü. İnsanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı.

Akıl: Genel olarak, insanda varolan soyutlama yapma, kavrama, bağıntı kurma, düşünme, benzerliklerin ve farklılıkların bilincine varma kapasitesi, çıkarsama yapabilme yetisi.

Algı: Dış dünyayı duyu yoluyla, iç yaşantıları ise içebakışla kavrama yetisi. İnsan varlığının kendisini çevreleyen dış dünyadan duyu organları aracılığıyla edindiği malumât.

Antik felsefe: Önce Yunan kent devletinin, daha sonra da Roma İmparatorluğunun siyasi gücü ve egemenliği altında, tarih-sel olarak M.Ö. 7. yüzyılın sonundan başlayıp, M. S. 2. yüzyıla dek süren dönemin felsefesine verilen ad.

Antropoloji: İnsanın hayvanlar dünyasındaki kökenini ve yerini, bir birey olarak gelişimini, tarihsel süreç boyunca geçirdiği fiziki ve zihinsel değişimleri konu alan disiplin; bir toplumsal varlık olarak insanı, insanın toplumsal yaşamıyla ilgili fenomenleri, zaman ve mekan sınırlaması olmadan araştıran, farklı yerlerde ve zamanlarda ortaya çıkan ırkları, dilleri ve kültürleri inceleyen bilim.

Aristoteles: Milattan önce 384-322 yılları arasında yaşamış olan ünlü Yunanlı bilim adamı ve filozof. Mantığı, metafiziği, fiziği ve biyolojisiyle, modern çağa kadar tek ve en büyük otorite olmuş olan düşünür.

Aydınlanma: Avrupa'da 17. yüzyılın ikinci yarısıyla, 19. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan ve önde gelen birtakım filozofların akıllı insan

yaşamındaki mutlak yönetici ve yol gösterici yapma ve insan zihniyle bireyin bilincini, bilginin ışığıyla aydınlatma yönündeki çabalarıyla seçkinleşen kültürel dönem, bilimsel keşif ve felsefi eleştiri çağı, felsefi ve toplumsal hareket.

Aydınlanma hareketi içinde yer alan düşünürler., düşünce ve ifade özgürlüğü, dini eleştiri, akıl ve bilimin değerine duyulan inanç, sosyal ilerlemeye bireyciliğe önem verme başta olmak üzere, bir dizi ilerici fikrin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. öyle ki söz konusu temel ve laik fikirlerin modern toplumların ortaya çıkışında büyük bir rolü olmuştur.

B

Bağnazlık: Çoğunluk, dini ve siyasi alanda, belli bir inanç, kanaat ya da ideolojiye tutkuyla bağlanma durumu. Kişiyi, bilgisizliğin, eğitimsizliğin, güçsüzlük, doyumsuzluk ve hoşgörüsüzlüğün bir sonucu olarak, belli bir fikir. inanç, ya da ideolojiye körü körüne bağlanmaya iten tutku.

Bilgi: 1- Genel olarak, öznenin amaçlı – yönelimi sonucunda, özneye nesne arasında kurulan ilişkinin ürünü olan şey. Öğrenilen şey. 2- Bir şeyin ayırdına ya da bilincine varma. Bir şeyle aktüel deney yoluyla kurulan yakınlık ya da tanışıklık. 3- Olgı, doğru ya da ödev olarak görülen bir şeye ilişkin açık algı. 4- Biraz daha teknik bir anlam içinde, temellendirilmiş, haklılandırılmış doğru inanç. 5- doğruluğu mevcut özne ve nesnel koşullarda, gerekli ve yeterli sayılan delillerle temellendirilmiş önermelerle ifade edilen bilinç içeriği.

Bilim: Dış dünyaya, nesnel gerçekliğe ve bu gerçeklikte yer alan olgulara ilişkin, tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı zihinsel etkinliklerin ortak adı. Amacı konu aldığı alanda, genel doğruların ya da temel yasaların bilgisine ulaşmak olan bilgi kümesi. Varolan şeylerin mahiyeti ve kaynağıyla aralarındaki ilişkileri konu alan akla dayalı bilgi. Belli bir konusu olan, kabul edilmiş yöntemlere dayanılarak elde edilmiş organize ve rasyonel bilgiler bütünü.

Bireycilik: Genel olarak, bireylere. bireysel insan varlıklarına ontolojik, mantıksal, metodolojik ve aksiyolojik bir öncelik veren, somut olan gerçekliğini vurgulayan görüş ya da anlayış.

C,Ç

Çelişki: Bir ve aynı önermenin aynı anda hem tasdiki ve hem de inkarına, hem evetlenmesi ve hem de değillenmesine; bir önerme ile bu önermenin değillenmesinden oluşan kümeye verilen ad.

D

Davranış: Bir nesnenin, özellikle de canlı bir yaratığın, bir organizmanın belli bir ortamdaki hareket tarzı, canlıların çeşitli durum ve ortamlardaki tepkileri, bireyin içinde bulunduğu doğal ya da toplumsal ortamın uyaranlarına tepki gösterme ya da yanıt verme biçimi için kullanılan genel terim.

Determinizm: Belirlenimcilik. Evrende olup biten her şeyin bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiğini fiziksel evrendeki ve dolayısıyla da insanın tarihindeki tüm olgu ve olayların mutlak olarak nedenlerine bağlı olduğunu ve nedenleri tarafından koşullandığını savunan anlayış. Evrendeki her sonucun, her olayın gerçekte bir nedeni ya da nedenleri bulunduğu görüşü; doğanın nedensel yasalara tabi olduğu ve evrende hiçbir şeyin nedensiz olmadığı düşüncesi. Buna göre:

- a. İstenç ve eylem dış etkenlerin ürünüdür (mekanist belirlenimcilik).
- b. İnsanın istemeleri her zaman içinde bulunduğu toplumsal koşullara bağlıdır; bu koşullar istenci belirler (toplumsal belirlenimcilik).
- c. İnsanın eylemlerini tarih belirler (tarihsel belirlenimcilik).

Dil: Belirli ve standart anlamları olan sözcüklerden ve bir iletişim yöntemi olarak kullanılan konuşma formlarından meydana gelen yapı ya da bütün. Birbirleriyle karşılıklı olarak, sistematik bir ilişki içinde bulunan ve sözcük düzeyinde uzlaşım yoluyla oluşan bir anlama sahip olan birimlerden meydana gelen sistem.

Din: İnsan varlığının yaşam ve tecrübelerinin temel boyutuyla ilgili sorulara, belirli özellikleri olan bir Tanrı kavramıyla yanıt getirmeye çalışan inanç sistemi. Doğaüstü bir tanrısal güç ya da varlıkla ilgili inançların, bu varlığa yönelik manevi eğilimlerin ve Tanrı'ya yapılan ibadetin oluşturduğu bütün.

Diyalektik: Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen dialektike tekhnē'den türeyen bir terim olarak, genelde akılyürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemi.

Dogmatizm: Genel olarak, kimi öğretilere en küçük bir eleştiriye izin vermeden, rasyonel ve mantıksal kanıtlar yerine, salt duygulara veya kişisel eğilimlere dayanarak körü körüne inanma, onları sorgusuz sualsiz bir biçimde benimseme

Doğalcılık: Genel olarak her şeyin doğal olduğu, yani varolan her şeyin doğal dünyanın bir parçası olup, bu dünyaya ilişkin araştırmaya özgü yöntemlerle araştırılması gerektiği görüşü; varolan ya da olup biten her şeyin doğa bilimlerinde örneklenen yöntemler tarafından açıklanabilme anlamında doğal olduğunu, varolan her şeyin doğanın bir parçasını meydana getirdiğini savunan anlayış.

E

Egoizm: Ahlâk felsefesinde her insanın kendi iyiliğini gözetmesi ve kendi çıkarlarını hayata geçirmesi gerektiğini, yaşamdaki en yüksek iyyin, kişinin kendisi için mümkün tüm tatminleri (arzuları, istekleri, ihtiyaçları, hazları ve amaçları) karşılaması ya da gerçekleştirmesi olduğunu, kişinin kendi tatmin, başarı ve mutluluğunun ilk, en yüksek ve nihai değer olduğunu, kalan tüm değerlerin bundan çıktığını savunan anlayış.

Empati: Kişinin başka bir kişinin istek ve duygularını anlayabilmesi, başka bir kimsenin halini kavrayabilmesi durumu. Kişinin kendisi başka bir bilincin yerine koyarak, söz konusu bilincin duygularını, isteklerini ve düşüncelerini, onun bu yaşantılarını o anda be etmeksizin. anlayabilmesi yeten kişinin, kendi zihninde ya da içinde, bir kişinin rolünü kabul edip, benimsemesi hali.

Empirizm: Genel olarak, özellikle, deneysel bilimin on altıncı yüzyıldan itibaren kazandığı önem ve kaydettiği başarıların bir sonucu olarak, F. Bacon, T. Hobbes, J. Locke, G. Berkeley ve D. Hume gibi İngiliz düşünürleri tarafından savunulan, tüm bilgilerin deneyime, duyu algısına dayandığı görüşü.

Entelektüel: Geleneksel anlamı içinde, düşünsel veya zihinsel etkinliğe yönelmiş, bilgili, değerlendirme ve eleştiri gücü yüksek, topluma öncülük etme misyonu yüklenmiş aydın, çağdaş varoluşçu filozof Camus'nun deyimiyle 'zihni kendi kendisini gözleyen kişi.

Epistemoloji: Felsefenin, bilişsel süreçlerin oluşumlarından ziyade, bilgiyi genel olarak ele alan, bilgiyle ilgili problemleri araştıran, bilginin kaynağını, doğasını, doğruluğunu, sınırlarını inceleyen dalı.

Epikürizm: Haz duymanın ahlakın özü olduğunu savunan öğreti

Erdem: Ahlâki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi, iyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumu. İnsan varlığına en zengin, en gerekli ve dolgun anlamını veren ahlâki niteliklerin toplamı İnsan iradesinin gerektiği takdirde büyük özverilerde bulunmak ve ciddi engelleri aşmak pahasına, ahlâki iyiliği amaçlama, iyilik uğruna hareket etme gücü.

Estetik: Sanat ya da güzellik alanında söz konusu olan değerleri konu alan felsefi disiplin; felsefenin güzeli ya da güzelliği konu alan, iyi, çirkin, hoş, yüce, trajik gibi güzellikle yakından ilişkili olan kavramları araştıran, doğal nesne ya da insan yaratısı olan ürünlerde sergilenen güzelliklerle ilgili yargı ve yaşantılarımızda söz konusu olan değerleri, tavırları, haz ve tatları analiz eden dalı; estetik nesnelere, estetik tecrübenin nesnelere yönelen temaşada söz konusu olan problemlerin çözümü ve kavramları

olan felsefi disiplin.

Eşitlik: Ahlâki ve toplumsal bir ideakolalak, insanların birbirleriyle, aynı insan doğasına sahip olmak bakımından, aynı konum ve değerde olmaları hali. İnsanların birbirleriyle eşdeğerde olduğunu, bundan dolayı insanlar arasında ayırım gözetilmemesi gerektiğini dile getiren ilke.

Evrensel: Evrensel düzen, evrensel zorunluluk deyimlerinde olduğu gibi, evrenin bütününe yayılan, evrenin bütünü ve evrendeki her şey için geçerli olan. Hiçbir istisna kabul etmeyen.

Eylem: Bir şey yapma bir işlemi gerçekleştirme bir etkinlikte bulunma, bir işlevi yerine getirme bir şey üzerine etkide bulunma bir iş, davranış ya da olayla sonuçlanan, güç ya da enerji uygulama durumu

F

Felsefe: Yunanca seviyorum, peşinden koşuyorum, arıyorum' anlamına gelen phileo ve 'bilgi, bilgelik' anlamına gelen sophia sözcüklerinden türeyen terimin işaret ettiği entelektüel faaliyet ve disiplin.

Fenomen: Genel olarak algının nesnesi, algılanan ya da bilince görünen şey gözlemlenebilir olan olay ya da olgu.

Fonksiyon: Bir nesnenin, bir şeyin ya da bir kişinin ait olduğu bütün ya da bir sistem içindeki kendine özgü faaliyeti. Bir şeyin, ait olduğu sınıfa özgü olan tarzda eylemde bulunma yetisi ya da gücü

Formel: 1- Özel konu yada içerikten bağımsız olarak geçerli olan, yalnızca mantıksal bir anlamı bulunan; 2- Maddeyi ya da somut gerçekliği soyutlayarak, gerçekliğin yalnızca formunu ya da yapısını göz önüne alan yaklaşım; 3- Salt formla ilgili olan; 4- Olguları, maddi gerçekleri dikkate almayan tavır; 5- Amaçlarla, nihai hedeflerle değil de, salt araçlarla ve süreçlerle ilgili olan yaklaşım için kullanılan sıfat.

G

Gelenek: Gerçek ya da hayali bir geçmişle olan sürekliliğin önemini ima ederken, belirli eylem normlarını kutsayan ve öğreten pratik veya uygulamalar bütünü. Bir topluluğun, mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini çok büyük sarsıntılar yaşamadan koruyup devam ettirmek amacıyla, kendinden önceki kuşaklardan devraldığı, belli bir dönüşüme uğratarak sonraki nesillere aktardığı, başta inançlar, düşüncüler ve kurumlar olmak üzere, her tür sosyal pratik.

Görecilik: Kişiden kişiye değişmeyen nesnel bir hakikat, herkes için geçerli olan mutlak doğrular bulunmadığını, hakikatin ya da doğruların

bireylere, çağlara ve toplumlara göreli olduğunu savunan anlayış; kişiden kişiye, çağdan çağa, toplumdan topluma değişmeyen birtakım doğrular, evrensel hakikatler bulunduğunu reddeden tavır. Mutlak veya değişmez ya da evrensel standart ya da ölçütlerin bulunmadığını öne süren yaklaşım; bir teorinin, kendisinin dışında ve kendisinden bağımsız olan doğruluk ölçütleri sağlayamaması durumu.

H

Hak: İnsan varlığına, bir kimseye var olan yasalarla, evrensel beyannameler ya da en azından sözlü bir gelenekle tanınan belli şekillerde hareket etme özgürlüğü, yetkisi ya da imkanı. İnsana Tanrı, kral, yasa, toplumsal bilinç ya da gelenek gibi bir otorite kaynağı tarafından verilen, desteklenen, kutsanan yetki, özgürlük ya da ayrıcalık. Bireylere toplumsal ilişkiler ve ahlâki bakımından tanınan davranış özgürlüğü.

Haz: Genel olarak, hoşla giden bir şeyin yarattığı, uyandırdığı duygu. Acının karşısında yer alan ve psikolojik bir olgu olarak, hoşumuza giden ve bizi çeken bir şeye sahip olmaktan doğan tatlı ve keyif verici duyum. Bir arzunun, isteğin tatmin edilmesinin ya da ihtiyacın karşılanmasının sonucu olan duygu. İradi bir tercihin hayata geçirilmesinden kaynaklanan hoşnutluk duygusu.

Hartmann, Nicolai (1882-1950)

Hipotez: Bilim ya da metodolojide, gözlemlenen olgularla ve olgular arasındaki ilişkilerle ilgili açıklama taslağı ya da belirli olgulara ilişkin geçici bir açıklama işlevi gören önerme ya da kabul. Olguları açıklama gücüne sahip görünen ve deney yoluyla sınanmaya elverişli bir yapıda olup, ilgili olgular ya da veriler tarafından desteklenebildiği gibi, ret de edilen önerme.

Husserl, Edmund (1859-1938),

Hümanizm: Genel olarak akıllı insan varlığını tek ve en yüksek değer kaynağı olarak gören, bireyin yaratıcı ve ahlâki gelişiminin, rasyonel ve anlamlı bir biçimde, doğaüstü alana hiç başvurmadan, doğal yoldan gerçekleştirilebileceğini belirten, ve bu çerçevede içinde, insanın doğallığını, özgürlüğünü ve etkinliğini ön plana çıkartan felsefi akım. İnsanın kendisinin ve ilgili çıkarların çok temel bir öneme haiz olduğunu savunan yaklaşım; insan varlıklarına varolanların meydana getirdiği genel varlık şeması içinde özel bir konum atfeden öğretisi.

I,İ

İrkçilik: Bir halkın, bir grup insanın diğer halk ya da insanlardan farklı

olmakla kalmayıp, aynı zamanda diğerlerinden fiziksel, entelektüel ya da ahlâki bakımdan daha iyi, daha güçlü, daha yüksek ya da daha yaratıcı olduğunu, bu üstünlüğün atalardan miras alınmış olan biyolojik farklılıklardan kaynaklandığını savunan anlayış. Birbirlerinden ayrılan çeşitli İnsan ırkları bulunduğunu, bu ırklar arasında eşitlik bulunmadığını, üstün ırkların aşağı ırklara hükmetmesi gerektiğini öne süren inanç.

İdealizm: En genel ve felsefi olmayan gündelik anlamı içinde, yüksek ahlâki amaçlara bağlanma, zihnin tasarım, ide ve ideallerini maddi, kaba gerçekliğin tam karşısına geçirme ve onlara, İnsanın değerler cetvelinde başat bir rol ve konum yükleme tavrı; ideallerin, maddi ve deneyimsel gerçekliğin sınırlama, eksik ve kusurlarından bağımsız olduktan başka, yetkin ve mutlak olanı hedefleyen yönelimler olmalarından dolayı, yetkin olanın önceliğini ve üstünlüğünü vurgulama yaklaşımı.

İdeoloji: Genel olarak siyasi ya da toplumsal bir öğreti meydana getiren ve siyasi ve toplumsal eylemi yönlendiren düşünce, inanç ve görüşler sistemi; bir topluma, bir döneme ya da toplumsal bir sınıfa özgü inançlar bütünü; bir toplumsal durumu yansıtan düşünceler dizgesi; İnsanların kendi varoluş koşulları ve ilişkilerinden doğan yaşam tarzlarıyla ilgili tasarımların tümü.

İletişim: Zihinler ya da benler arasında kurulan, ve düşünce, mesaj, niyet ve anlamların bir zihinden diğerine aktarılmasını sağlayan etkileşim; belirli bir düşünce, mesaj ya da bilinç içeriğinin, söz, konuşma ya da söylenimler türünden fiziki araçlarla, bir İnsandan, kışı ya da zihinden bir başkasına aktarılması süreci.

İnanç: 1- Genel olarak, bir şeyin ya kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumu. 2- Yine genel bir çerçeve içinde. özü itibariyle temsili bir karaktere sahip olup, bir önermeyi kendisine içerik olarak alan, ama son çözümlemede iradi davranışın kontrolü altında bulunan, zihin hali.

3- İnanç, biraz daha özel bir anlam içinde, doğruluğuyla ilgili olarak kesin sonuçlu kanıtların, sağlam verilerin bulunmadığı, fakat yine de doğruluğu lehinde belirli dayanakların söz konusu olduğu ö gibi bir önermenin doğru olduğunu düşünme ya da savunma; kesin bilgidен daha zayıf olmakla birlikte, temelsiz sanıdan çok daha güçlü olan bilgi parçası anlamına gelir.

İrade: Eylemlerimizi, arzu, niyet ve amaçlarımıza göre, kontrol altında tutabilme ve belirleme gücü; kişinin belli eylem ya da eylemleri gerçekleştirmede sergilediği kararlılık; belli bir durum karşısında, gerçekleştirilecek olan eylemi, herhangi bir dış zorlama ya da zorunluluk olmaksızın, kararlaştırma ve uygulama gücü; eyleme neden olan eylemi başlatabilen yeti.

K

Kant, Immanuel: 1724-1804 yılları arasında yaşamış olan ünlü Alman filozofu.

Kamusal: Özel kişisel yada mahrem olana karşıt olarak kamuyla, meslekler veya siyasi alanla ilgili olan için kullanılan niteleme. **İMO nun kitabından yaz*****

Kavram: Bir şeyin bir nesnenin zihindeki ve zihne ait tasarımı; soyut düşünme faaliyetinde kullanılan ve belli bir somutluk ya da soyutluk derecesi sergileyen bir düşünce, fikir yada ide.

Kinikler: Sokrates'in öğrencilerinden Antisthenes'in kurduğu felsefe okulu

Kuşkuculuk: Genel bir tavır olarak, hiçbir şeyi olduğu gibi kabul etmeme, her şeyi belli bir eleştiri süzgecinden geçirme tavrı; belli bir doğruya ulaşmadan önce, kuşku duymanın zorunlu ve kaçınılmaz olduğunu savunan anlayış.

Kültür: İnsan toplumun, biyolojik olarak değil de, sosyal olarak kuşaktan Kuşağa aktardığı maddi ve maddi olmayan ürünler bütünü, sembolik ve öğrenilmiş ürünler ya da özellikler toplamı.

Küreselleşme: Modernizasyon sürecinin bir parçası olarak özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinde ve doğu bloğunun yıkılmasından sonra tek kutuplu bir dünyada zuhur eden kültürel sistemine, dünyanın somut bir biçimde tek bir bütün olarak yapılaşması sürecine verilen ad.

L

Liberalizm: Kökleri rönesans ve reformasyona dayanmakla birlikte, daha çok on sekizinci yüzyıla sağlam temellere oturan felsefi akım; modern dünyanın temel politik ideolojilerinden biri olarak bireyleri sivil ve politik haklarına verdiği önemle seçkinleşen görüş.

M

Mağara benzetmesi: Platon'un Devlet adlı diyalogunda ortaya koyduğu genel bilgi ve eğitim anlayışını mecazi bir dille ifade edip, somutlaştırmak için kullandığı istiare; onun kendi bilgi ve eğitim anlayışını ifade ederken, zamanının eğitim anlayışını eleştirmek, İnsanlık halini ifade etmek üzere kullandığı ünlü eğretileme; onun felsefi bakımdan aydınlanmamış İnsanları bir yeraltı mağarasında ellerinden, ayaklarından "ve boyunlarından zincire vurulmuş olarak resmettiği ünlü analogi.

Materyalizm: Yalnızca maddenin gerçek olduğunu, madde ve maddenin değişimleri dışında hiçbir şeyin varolmadığını, varlığın madde cinsinden olduğunu öne süren görüş; yer kaplayan, girilmez, yaratılmamış ve yok edilemez, kendinden kaim olan, harekete yetili maddenin, evrenin biricik ya da temel bileşeni olduğunu savunan varlık anlayışı.

Mauetike: Ünlü Yunan filozofu Sokrates'in ilk bakışta olumsuz bir öğretim yöntemiymiş gibi görünen doğurtma ya da öğretim yöntemi.

Medinetü'l cahile: Devlet anlayışında veya siyaset felsefesinde, etikten yola çıkan, ve dolayısıyla İnsanın, tecrit edilmiş bir halde değil, fakat iyi yönetilen bir toplumda başkalarıyla iyi ilişkiler içinde yaşadığı ve doğru yönlendirildiği zaman ancak, erdemli olabileceğini; erdemli olabilmek için, İnsanın iyi düzenlenmiş ve doğru yönlendirilen erdemli toplumlarda yaşama Zorunluluğu bulunduğunu söyleyen Farabi'de, ideal devletin tanı zıddı olan erdemsiz toplum.

Meşruiyet: Siyaset biliminde, politik bir sisteme, devlete veya hükümete itaat edilip edilmemek, bir teoriyi benimseyip benimsememek gerektiğini belirleyen durum.

Modern: Düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoritelerden bağımsızlık ve en yeni ve en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi anlamına gelen sıfat.

Modernizm: Genel olarak, geleneksel olanı yeni olana tabi kılma tavrı, yerleşik ve alışılmış olanı yeni ortaya çıkana uydurma eğilimi veya düşünce tarzı.

Modernleşme: Eski ve geleneksel toplumların modern olmalarına, moderniteye ulaşmalarına imkan veren süreçler için kullanılan genel terim.

Modernlik: Şimdiki zamanın ya da halihazırda olanın temel özelliklerini, kendine özgülük ya da yeniliğini, onu kendisinden önceki çağ ile karşılaştırmak suretiyle kavrama fikrini ifade eden, modern toplumların temel ve olmazsa olmaz özelliklerini betimleme tavrı için kullanılan terim.

Modern toplum: Batı uygarlığında endüstri devrimi ya da kapitalizmin doğuşu ve teknolojinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkıp, bir akılcılık ve bireycilik felsefesine dayanan; ve özü itibarıyla durağan ve muhafazakar olup, kapitalizm öncesi üretim tarzlarına bağlı olan geleneksel toplumun karşısında yer alan toplum türü.

N

Nesnel: Genel olarak, bilen zihinden bağımsız olarak varolan gerçek bir nesne; başka bir deyişle, gerçek, tanımlanabilir ya da fiziki olan ve dolayısıyla, durum, fonksiyon ya da konumu içsel tecrübeye, zihinsel yaşantıya, öznel deneyime bağlı olmayıp, herkes tarafından gözlemlenebilir ve doğrulanabilir bir şey olarak nesne; doğası fiziki ölçüm yoluyla belirlenebilen bir şey için kullanılan sıfat.

Nietzsche, Friedrich: 1844-1900 yılları arasında yaşamış olan ünlü Alman düşünürü.

Norm: Genel olarak, düzgü; ölçü için kullanılan standart birim. Her tür yargının zımnen ya da açıkça kendisine dayandığı ilke, model; Bir sosyal grubun kendisi için ilke edindiği ve grup üyelerinin eylemlerini yönlendiren davranış kuralları bütünü.

O,Ö

Olay: 1- Genel olarak, ortaya çıkan, olup biten şey ya da durum; dikkati çeken ya da çekebilecek olan her türlü oluşum.

Bir değişme ortaya koymakla birlikte, zaman içinde uzun süre boyunca devam etmeyen hal olarak olay, bir şeyin niteliklerinde, sıfatlarında, bağıntılarında söz konusu olan değişimi; varolan şeyler arasında ortaya çıkan bir değişme, etkinlik ya da süreci; başka şeylerle nedensel ilişkiler içinde bulunan nesnelerin yol açtığı oluşumu tanımlar.

Olgu: Aktüel olarak ortaya çıkan, gerçekleşen olay, nitelik, bağıntı ya da durum, tartışılmaz, yadsınmaz olarak, tartışılmazca inkar edilemezcesine kabul edilemez şey.

Ontoloji: İlk felsefe olarak da bilinen ve teolojiyle benzerlikleri olan, zaman zaman metafizik anlamına gelecek şekilde anlaşıp, bazen de metafiziğin bir dalı olarak görülen felsefe disiplini.

Ortaçağ Felsefesi: Klasik çağ ile modern çağ arasında kalan tarihsel dönemde söz konusu olan felsefe faaliyeti; düşünce tarihinde M.S. 1. ya da II. yüzyılla, XV. yüzyıl arasında kalan tarihsel kesitin felsefesi.

Otorite: Toplumsal bir sistem çıkan kurumsallaşmış ve meşru güç; bu türden bir güce sahip olan birey.

Ön yargı: Bir kişi bir görüş yada bir şey hakkında, belirli birtakım koşullara, olay, durum ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş ya da oluşturulmuş olumlu ya da olumsuz fikir.

Öz: Bir şeyi her ne ise o yapan, kendisi olmadan, o şeyin var olamayacağı şey, bir şeyi, başka bir şey değil de, her ne ise o şey yapan şey.

Özgür düşünce: Dini inançlardan batıl itikatlardan bağımsız olan ve otorite ya da otoritelere güvenmeyip, yalnızca bireysel araştırmanın sonucu olan düşünce türü; dini ilkelerden bağımsız olup, dinin dogmalarıyla sınırlanmayan, mantık kuralları, bilimsel metodoloji ve epistemolojiye uygun olarak gelişirken, ilerlemesi için hiçbir sınır tanımayan bilim ve felsefe.

Özgürleşme etiği: Marx ve ardılları tarafından benimsenen önce insanın kapitalist toplum düzeninde maruz kaldığı yabancılaşmadan kurtarılmasını, sonra da kendisini tam bir özgürlük içinde gerçekleştirmesini nihai hedef yapan etik anlayışı.

Özgürlük: Kişinin kendisini belirlemesi, denetlemesi, yönlendirmesi ve düzenlemesi durumu. Bireyin kendisini, dış baskı, etki ya da zorlamalardan bağımsız olarak, kendi arzu edilir ideallerine, motiflerine ve isteklerine göre yönlendirmesi. Kişinin, başkalarının buyruk ve isteklerine göre değil de, kendi isteklerine göre davranabilmesi gücü.

Öznel: Genel olarak, ben ve ben olmayan ayırımıyla birlikte, özne-nesne ikiliğinin bir sonucu olarak, öznenin dışındaki şeyler ve durumlarla değil de, özneyle ilgili olan şey, öznenin kendisine, kendi zihin hallerine ilişkin dolaylı deneyimi için kullanılan sıfat.

P

Paradigma: Genel olarak, ideal bir durum ya da örnek bir şeye bakış tarzı; yargılama ölçütü sağlayan her türlü ideal tip yada model.

Paradoks: Genel inançlara aykırı düşen önerme; sezgisel olarak kabul edilmiş olan öncüllerden yola çıkarak bu öncüllerden tümdengelsel akılyürütme ile, ya bir çelişki, yani doğru olamayan ya da temel inançlara aykırı olan bir sonuç çıkarma durumu. Kabul edilmiş görüşlere ya da sağduyu olarak tanımlanan genel inançlar bütününe karşıt olsa, aykırı düşünce de, doğru olabilen bir tümce.

Piaget, Jean: 1896-1980 yılları arasında yaşamış olan İsviçreli ünlü psikolog.

Platon: M.Ö. 427-347 yılları arasında yaşamış olan ve düşünce tarihinin tanıdığı ilk ve en büyük sistemin kurucusu olan ünlü Yunan filozofu.

Popper, Karl Raimund: Bilim ve siyaset felsefesiyle uğraşmış olan, 20. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri.

Popüler kültür: Klasik musikiyi, ciddi ve ağır romanları, şiir, dans ve bale gibi nispeten az sayıdaki eğitilmiş insan tarafından anlaşılıp estetik değeri takdir edilen ürünleri ihtiva eden yüksek kültürün tam karşıtı olan kültür;

herkes, özellikle de geniş yığınlar tarafından kolaylıkla alımlanan vasatı kültür ürünlerinden meydana gelen sanatsal değeri, estetik niteliği düşük kültür.

Popülizm: 1- 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve burjuva psikolojisine, işsiz bir toplum oluşturan aydınların özenli tavrına karşı, küçümşenen işlerle uğraşan sınıfları tüm özellikleriyle yansıtmayı amaçlayan, halkta iyi ve olumlu ne varsa gözler önüne sermeyi amaçlayan edebi okul. 2- Siyaset alanında, planları toplumun alt ve orta tabakalarını temele alarak yapma, bu sınıflara hizmeti amaçlama, halkı zaman zaman halk dalkavukluğu yapacak şekilde ön plana çıkarma tavrı.

Post Modernizm: .Kapitalist kültürde ya da daha genel olarak Batı dünyasında, yirminci yüzyılın son çeyreğinde, resim, edebiyat, mimari, vb., güzel sanatlar alanında ve bu arada özellikle de felsefe ve sosyolojide belirgin hale gelen hareket, akım, durum veya yaklaşım.

Post Modernlik: Çağdaş ve ileri endüstri toplumlarının ulaşmış olduklarına inanılan yeni durum, çağ ya da koşullara işaret etmek amacıyla kullanılan genel terim.

Post Modern Toplum: Bilgisayar, enformasyon, teknoloji ve benzeri öğelerle belirlenen toplum türü. Her şeyden önce, teknolojinin yarattığı imajların ve bilgi çağının toplumu, kontrolü bilgisayarlarda olan ve teknokratlar tarafından yönlendirilen toplum.

Pozitivizm: Genel olarak, modern bilimi temele alan, ona uygun düşen ve batıl inançları, metafizik ve dini, insanlığın ilerlemesini engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları ya da formları olarak gören dünya görüşü.

Pragmatizm: Amerikan filozofları C.S.Pierce ve W. James tarafından geliştirilen ve her şeyden önce, başta entelektüel problemler olmak üzere, çeşitli problemleri çözmek için ortaya konan bir yöntemden; insan tarafından kazanılan çeşitli bilgi türleri-ne ilişkin bir teoriden ve nihayet, evrenle ilgili belli bir metafizik görüşten oluşan öğreti.

Pratik Akıl: Teoriyle, salt bilmeyele ilgili olan teorik aklın tersine, iradi karar ve eylemle ilgili olan, ahlâk' ilgilendiren problemleri konu alan akıl ya da refleksif düşünce.

Psikoloji: 1- Ruh bilimi, pisişik olayların, ruh ya da zihinle ilgili fenomen ve olayların bilimi. Zihnin yapısını, işlevlerini konu alan araştırma dalı. Ayrıca, 2- Bir birey ya da kişiyi ya da belli kategoriden insan varlıklarını başkalarından ayıran karakter özelliklerinin ya da pisişik olayların bütünü.

R

Rasyonel: 1- Akla ve düşünce yasalarına uygun olan; 2- Akıl içeren, aklın varlığı ya da faaliyetiyle belirlenen şey; 3- Akıllı, akılcı bir biçimde gerçekleşmeye veya fonksiyon göstermeye, rasyonel bir araştırmaya katılmaya yetili olma durumu; 4- Anlaşılma uygun, elverişli bir yapıda olma hali; 5- Aklın ilkelerine uygun düşen, anlaşılabilir olan; tutarlılık, basitlik, tamlik, düzen ve mantıksal yapı sergileyen, disiplin için kullanılan niteleme.

Realist: 1- Gerçekliğin insan zihninden bağımsız olduğunu söyleyen genel öğretinin şu ya da bu versiyonunu benimsemiş olan kişi ya da yaklaşım; 2- gerçekçi bir tavır takınan, görüşlerin kendisini yoldan saptıramadığı, yanılsamalara kapılmayan kendini duygularına kaptırmayan kişi.

Realizm: Genel olarak olguları, ne kadar aykırı görünürlerse görünsünler oldukları gibi, şeyleri gerçekte oldukları şekliyle nesnel olarak ve dürüstçe kabul etme tavrı veya belli bir kategoriye giren varlık ya da nesnelerin zihinden bağımsız olduklarını öne süren öğretisi.

Reiner, Hans (1896-1991):

Retorik: Fikirleri, düşünceleri en iyi bir biçimde ifade etme, etkili konuşma dili mahkemede adaleti gerçekleştirmek, politikada yarar sağlamak vb, temelde ikna etmek etkili ve cezbedici bir biçimde kullanma sanatı.

Rousseau, Jean-Jacques: 1712-1778 yılları arasında yaşamış, ve insan doğasına ilişkin çözümlemesiyle, insanın özü itibarıyla iyi olduğuna ilişkin görüşü ve toplumsal sözleşme öğretisiyle ün kazanmış olan ünlü Fransız düşünür.

Rönesans Felsefesi: Avrupa'da XV ve XVI. Yüzyılda yaşanan rönesans hareketinin düşüncesine, bu dönemin felsefe anlayışı.

S,Ş

Sartre, Jean Paul: Varoluşçuluğun en ünlü ismi olan çağdaş Fransız filozofu. 1905-1980

Scheler, Max (1874-1928):

Sentez: 1- Düşüncenin ayrı öğelerini, ya da ayrı düşünce veya ideolojileri mantıksal bir tarzda bir araya getirme işlemi. 2- Söz konusu birleştirme faaliyetinin ürünü olan şey.

Sistem: Parçaları, öğeleri arasında karşılıklı ilişki, etkileşim, bağlantı ve bağımlılık bulunan tutarlı bir bütün içinde birlikli hale getirilmiş nesneler toplamı.

Sivil toplum: Siyasi otoritenin baskısından nispeten uzak olan toplum modeli; toplumda varolan ve kuruluşu birtakım haklar elde etme çabasına bağlı olan demokratik yapı; toplumun kendi kendisini, devletin kurumlarından bağımsız olarak, yönlendirmesi durumu.

Siyaset felsefesi: Siyasetin problemlerini siyasi sistemleri, siyasal hayvanlar olarak tanımlanan insanların belli bir siyasi sistem içindeki davranışlarını felsefeye özgü yöntemlerle ele alan felsefe dalı, daha çok normatif bir nitelik arzeden kavramsal araştırma türü; felsefenin, siyasi yaşamı konu alan, özellikle de devletin özü, kaynağı ve değerini araştıran dalı.

Skolastik: Genel olarak Ortaçağda hakim olan Grek felsefesinin kavramsal araçlarından yararlanılarak oluşturulmuş Tanrı merkezli düşünce sistemini 1 veya bu teoloji ağırlıklı felsefenin kullandığı yöntemi tanımlamak için kullanılan sıfat.

Sofistler: M.Ö. 5. ve 4. yüzyılda, siyasi ve toplumsal koşulların değişmesinin ve doğa felsefesinin iflasının ardından, insan üzerine felsefenin başlatıcısı olarak ortaya çıkan gezgin felsefe öğretmenleri grubu.

En önemli Sofistler arasında, Protagoras, Gorgias, Prodikos, Hippias, Antiphon, Thrasymakhos ve Kallikles'in adı verilebilir.

Sofistlik: Belli bir doğruya ulaşmak için değil de, tartışmış olmak için tartışma tavrı; aldatmayı, ikna etmeyi, sözün etkisiyle inandırmayı hedefleyen akıl yürütme tarzı; maddi çıkar sağlamak amacıyla kandırma faaliyeti; ve Sofistler tarafından kullanılan tartışma, incelikli ve yanıltıcı argüman teknikleri için kullanılan terim.

Sokrates: M.Ö. 469-399 yılları arasında yaşamış olan ünlü Yunanlı düşünür.

Sosyal: 1- Bir topluma ayrı ve müstakil bir varoluşa sahip olduğuna inanılan insan topluluğuna ilişkin olan; 2- Toplumu meydana getiren, bir toplum içinde yaşayan insanlar; 3- Toplum içinde yaşayan bireylerden meydana gelen katman, grup, sınıf, vb; 4- Toplumdaki bireylerin birbirleriyle olan ilişkileri; 5- Toplumdaki sınıfların birbirleriyle olan etkileşimleri; 6- Toplum içinde yaşayan insanların maddi hayat koşullarını geliştirmeyi, tinsel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan eylem ve faaliyetler için kullanılan sıfat.

Sosyoloji: Bütün çeşitliliği, değişkenliği ve tüm ayrıntıları içinde, topluma dair olan açıklayıcı bilim. 1- Sosyal yapıya, 2- Toplumlardaki grupların sosyal kategorilerin ve sınıfların doğasına, oranlarına, çeşitlilik ve farklılıklarına, 3- Toplumdaki sosyal yaşama, 4- Toplumun kültürüne ve

hayat tarzına, 5- Hem niteliksel ve hem de istatistiki araştırma yöntemlerinin mahiyetine ilişkin bilimsel inceleme. Toplumsal sistemlerin gelişimini ve işleyişini yöneten yasaları ortaya çıkarmaya çalışan, bu toplumsal fenomenleri gözleyip betimleyen, bu fenomenleri tutarlı bir kavramsal şema aracılığıyla açıklamaya çalışan bilim dalı.

Spinoza, Baruch: 1632-1677 yılları arasında yaşamış olan ünlü panteist düşünür.

Süreç: 1- Düşüncenin belli bir sonuca ulaşacak şekilde ard arda dizilişi. 2- Olguların ya da olayların belli bir düzenin bulunduğu izlenimini verecek şekilde sıralanması durumu; statik olmayan, sürekli bir dönüşüm içinde bulunan gerçekliğin sergilediği hareketlilik. Belli bir birliği veya birleştirici bir ilkesi olan değişimler dizisi. 3- İnsan varlığı tarafından meydana getirilen bir şeyin üretiliş şeklini, meydana geliş tarzını oluşturan eylemler dizisi.

T

Tanrı: Metafiziksel düşüncede vahiy otorite ya da inanç temeli üzerinde varolduğu kabul edilen, varlık ve değerlerin kaynağı olan mutlak, zorunlu, yüce varlık. Doğanın bir parçası olmayan, ama doğanın yaratıcısı ya da nedeni olan, zaman ve mekan kavramlarının kendisine uygulanamayacağı, varlığa gelmiş olduğu düşünülemeyen, doğadan çok daha kudretli ve mutlak iyi olan doğaüstü, ezeli-ebedi ve sonsuz varlık. Doğanın üstünde ve ötesinde olan, doğanın ve insan yaşamının çeşitli boyut ya da görüntülerini yöneten yüce varlık.

Tarihsel döngü teorisi: İlkçağ felsefesinde söz konusu olan, insanların örgütlü toplum içinde yaşadıkları sürece, dairesel bir süreç içinde, aristokrasi, oligarşi, demokrasi türünden yönetim tarzlarının birinden diğerine dönüp durduklarını savunan ve daha sonra İtalyan filozofu G. Vico tarafından canlandırılan tarih anlayışı.

Teizm: En genel şekliyle, var olan yaratıcısı olan bir Tanrı'nın varoluşuna inanma, Tanrı'nın mutlak ve sınırsız bir bilgiye ve güce sahip olduğuna sarsılmaz bir inanç besleme.

Teknoloji: 1- İnsanların veya toplumların, kendi fiziki çevrelerini kontrol altında tutmak için kullandıkları araçlarla teknik bilgiden meydana gelen maddi kültür bütünü.

2- Makineler ve teknik donanım ya da bu araçlarla birleşen üretim tekniği. 3- Endüstriyel faaliyetin çok çeşitli alanlarında kullanılan takım, makine, araç ve yöntemlere dair inceleme. 4- İş ya da üretimin teknik organizasyonu ve mekanizasyonunun belirlediği toplumsal ilişki türü.

Teokrasi: Tanrı anlamına gelen Yunanca theos sözcüğüyle, güç, iktidar anlamına gelen kratos sözcüklerinin bir birleşiminden meydana gelen ve Tanrı'nın tek yönetici, mutlak bir kudret sahibi biricik varlık olduğu, iktidarın Tanrı'dan geldiği ve bu iktidar ya da gücün, yalnızca Tanrı'nın yeryüzündeki elçisi tarafından kullanıldığı inancına dayanan siyasi toplum düzeni.

Teoloji: Dine ilişkin olgu ve fenomenleri konu alan ve dinle ilgili olarak geniş kapsamlı bir senteze ulaşmayı amaçlayan disiplin.

Teori: Olgulardan hareketle, şeyh birbirleriyle olan evrensel ve ideal ilişkileri içinde kavramanın ürünü olan kapsayıcı görüş; bilimsel bir bilgi sistemi içinde, konusunun bir bölümüne ya da tamamına ilişkin olarak sistematik bir görüş geliştiren soyut, genel ve açıklayıcı ilke; doğa veya toplumdaki düzenlilikleri ifade eden, kendisine dayanılarak fenomenlerin açıklandığı, fenomenlere dair öndeyilerde bulunduğu, doğru kabul edilen hipotez veya yorum.

Teorik: 1- Tecrübe edilene, gözlemle ilgili olana karşıt olarak, düşünce, teori, hipotez veya bilimsel yasa ile ilgili olan; 2- Eylem veya uygulamayı göz önüne almadan, salt bilgi ve spekülasyon ile ilgili bulunan; 3- Gerçek, somut, elle tutulabilir olanın tersine, yalnızca fikir alanını ilgilendiren, soyut bir tarzda ele alınan; 4- Pratik veya yapılması gerekeni değil de, fenomenleri, doğal olguları konu alan genellemelerle ilişkili olan için kullanılan nitelendirme

Tez: Genel olarak, doğru olduğu inancıyla öne sürülen ve savunulan düşünce, iddia, genel fikir ya da önerme. Doğruluğu kanıtlanmaya çalışılan teorik öneri, düşünce, kanı.

Tin: En genel olarak bazı metafizikçilerin yada Hegel gibi nesnel idealistlerin, gerçekliği ve evreni açıklamak üzere, varolan her şeyin temeli, özü olarak kabul ettikleri cisimsel olmayan varlık, maddi olmayan gerçeklikDinlerde, dini düşünce geleneklerinde dünyayı yarattığına inanılan varlık. Dünya ruhu.

Toplum sözleşmesi: 1- Toplumu meydana getiren bireylerin yükümlülükleri ve haklarının kökenlerini açıklayan sözleşme; doğa durumundan, bireysel ve egoist alışkanlıklarından vazgeçen bireylerin, kendi çıkarları yanında, genelin çıkarı ve iyiliği adına, bir toplum oluşturmak üzere, aralarında yaptıkları, ve kendi kendilerini yönetme haklarını hepsinin üzerindeki ortak bir hakeme devrettiklerini ifade eden yazılı olmayan anlaşma.

Tutarlılık: Şeylerin düşüncelerin ortak bir ilkeyle, bağıntı, düzen, kavram ya da fikirle birbirine bağlanmış olması durumu, mantıklı bir bütünün parçaları, öğeleri arasında bağlantı ve uyum bulunması hali.

Tutarsız: Parçaları arasında bağımlı olmayan, parçaları birbirleriyle uyuşmayan ve hatta bir anlamdan yoksun olan bütün için kullanılan sıfat.

Tümel: İstisna kabul etmeme, bir sınıfın tüm üyeleri için geçerli olma durumu. Buna göre, bir yargı, yüklemi öznesinin bütün bir kaplamı için tasdik ya da inkar edildiği tümeldir.

Tümevarım: Genelden özele, tümelden tekele giden genel yasadan örnek ya da özel bir uygulamasını çıkarsayan tümdengelimine karşıt olarak, özelden genele tek tek olgulardan genel yasalara ulaşan tekil gözlem önermelerinden sınırlanmamış genellemelere yükselen akıl yürütme türü, genelleme.

U,Ü

Ütopyacılık: Toplum kuramı veya siyaset teorisinde, mükemmel bir toplum modeli veya tasarısını temele alan yaklaşım; sadece daha iyi değil, fakat yetkin bir toplum düzeni inşa etmeyi amaçlayanların, söz konusu düşünce deneyini. veya salt düşüncede yaratılan yetkin toplum düzenini varolan aktüel düzeni dönüşüme uğratmak için kullananların inanç ve tavırları.

V,W

Varlık: Yokluğa karşıt olarak var olan şey. Oluşa karşıt bir şey olarak, değişmeden aynı kalan gerçeklik. Boşluğa karşıt bir şey olarak, mekanda bir yer işgal eden kalıcı gerçeklik.

Varoluş: Genel olarak varolma durumu. Dış dünyada, insanın bilgisinden bağımsız olarak gerçekleşme, mekan ve zaman içinde potansiyel değil de, aktüel bir varlığa sahip bulunma hali. Soyutlama ya da teorilere karşıt olarak, canlı ya da yaşanan gerçeklik. Bir şeyin asıl doğasından dolayı, olması gereken şeyi ifade eden öze karşıt olarak, o şeyin her ne ise, her nasılsa öyle olması durumu. Tanımlanamayan kendinden kaim birey.

Varoluşçu etik: Varoluşçuluğun, Aydınlanma değerlerine modern rasyonalizme, liberalizmin kitle kültürüne ve yığın ahlâkına karşı soylu ve görkemli bir tepki olarak yorumlanan etik anlayışı.

Varoluşçuluk: J. P. Sartre, K. Jaspers, M. Heidegger ve G. Marcel gibi düşünür tarafından savunulmuş olan çağdaş felsefe akımı.

Vicdan: Bireyde veya ahlâki özne ya da failde var olan doğru ve yanlış duygusu. Yüreğin olaylara yönelmiş algısı (Joseph Butler)

Weber, Max: 1864-1920 yılları arasında yaşamış olan ünlü Alman düşünürü ve sosyologu.

Y

Yabancılaşma: Özgün anlamı içinde, bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran. başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem ya da gelişme. Daha özel olarak da, psikiyatride, normalden sapmaya; Çağdaş psikoloji ve sosyolojide, kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılık hissine işaret eder. Felsefede, yabancılaşma, şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunulan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma anlamına gelir.

Yapısalcı fonksiyonalizm: Toplumsal yapıların, politik sistemlerin analizinde kullanılan genel bir teorik yaklaşım tarzı.

Yararcılık: Genel iktisadi bir öğreti bir siyaset felsefesi ve toplum teorisi olarak iynin mutluluk ya da hazza ve dolayısıyla da doğruya eşit olduğu görüşü. Belli bir nüfus veya tek bir birey söz konusu olduğunda, acı karşısında hazzı ya da genel olarak mutluluğu arttıran politika, tercih, karar ya da eylemin iyi ve dolayısıyla doğru olduğunu öne süren görüş.

Yasa: Şeyleri belirlediği kabul edilen ilke; doğal olayları birbiri etme bağlayan zorunlu ilişkiyi ortaya koyan genel prensip. Doğadaki olaylar arasında hüküm süren sürekli ilişki. Bir bütünü meydana getiren öğelerin işleyişini yöneten zorunlu ve sürekli bağıntı. Toplumsal yaşamı ve insan eylemlerini düzenleyen normlar, kurallar; belli bir otoriteye dayanılarak konan ve birtakım yaptırımlarla desteklenen ilkeler bütünü.

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

10 Aralık 1948

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararı ile benimsenmiş ve ilan edilmiştir.

Resmi Gazete: 27 Mayıs 1949-7217

BAŞLANGIÇ

İnsanlık ailesinin tüm üyelerinin niteliğinde bulunan onurunu ve eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu,

İnsanın zorbalık ve baskıya karşı son bir yol olarak ayaklanmaya başvurmak zorunda bırakılmaması için İnsan haklarının hukuk düzeniyle korunması gerektiğini,

Uluslar arasında dostça ilişkileri geliştirmeyi özendirmenin temeli olduğunu,

Birleşmiş Milletler halklarının Birleşmiş Milletler Antlaşmasında temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların hak eşitliğine olan inancını yeniden belirttiğini ve daha geniş bir özgürlük içinde toplumsal gelişme ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlamaya karar vermiş olduğunu,

Üye Devletlerin Birleşmiş Milletlerle işbirliği içinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görüp gözetilmesini sağlamayı yükümlendiklerini,

Bu hak ve özgürlükler konusunda ortak bir anlayış oluşturma bu yükümlülüğün tam olarak gerçekleşmesi için büyük önem taşıdığını gözönüne alarak,

Genel Kurul,

Toplumun her bireyi ve her organının bu Bildirgeyi sürekli olarak gözönünde bulundurarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye ve ulusal ve uluslararası geliştirici önlemlerle gerek üye Devlet halkları, gerekse bu Devletlerin yargı yetkisi içindeki ülkele-rin halkları arasında bu hak ve özgürlüklerin evrensel ve etkin biçimde tanınıp gözetilmesini sağlayamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için bir ortak başarı ölçüsü olarak bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder.

Madde 1

Tüm insanlar özgür; onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdanla donatılmış olup birbirlerine karşı bir kardeşlik anlayışıyla davranır.

Madde 2

Herkes; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu Bildirgede ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir.

Ayrıca ister bağımsız olsun, ister vesayet altında ya da kendi kendini yönetmeyen bir ülke olsun, ister başka bir egemenlik sınırlaması altında bulunsun, bir kimsenin uyruğunda bulunduğu ülke ya da alanın siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım gözetilemez.

Madde 3

Herkesin yaşama ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

Madde 4

Kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; kölelik ve köle ticareti her türüyle yasaktır.

Madde 5

Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ve ceza uygulanamaz.

Madde 6

Herkesin, nerede olursa olsun yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

Madde 7

Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunma hakkı vardır. Herkes, bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayırım kışkırtıcılığına karşı eşit korunma hakkına sahiptir.

Madde 8

Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.

Madde 9

Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde 10

Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine herhangi bir

suç yüklenirken tam bir eşitlikle bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından hakça ve açık bir yargılanmaya hakkı vardır.

Madde 11

1. Kendisine bir suç yüklenen herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı bir açık yargılanmayla yasaya göre suçluluğu kanıtlanana değin suçsuz sayılma hakkı vardır.
2. Hiç kimse işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmamayan herhangi bir eylem ya da kusurdan dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12

Kimşenin özel yaşamı, ailesi, konutu ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu tür karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır.

Madde 13

1. Herkesin bir Devletin sınırları içinde yer değiştirme ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır.
2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve ülkesine dönme hakkına sahiptir.

Madde 14

1. Herkesin, zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.
2. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan ya da Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz.

Madde 15

1. Herkesin bir uyrukluğa hakkı vardır.
2. Kimse keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz. Kimşenin uyrukluğunu değiştirme hakkı yadsınamaz.

Madde 16

1. Evlenme çağındaki erkeklerle kadınların, ırk, uyrukluğa ya da din bakımından sınırlamalar yapılmaksızın evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenirken, evlilik sırasında ve evliliğin bozulmasına ilişkin hakları eşittir.
2. Evlenme bağıtı, ancak istekli eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır.
3. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir ve toplum ve Devlet tarafından korunur.

Madde 17

1. Herkesin, tek başına ya da başkalarıyla birlikte, mülkiyet vardır.
2. Kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.

Madde 18

Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü vardır. Bu hak, din inancını değiştirme özgürlüğünü ve din ya da inancını, tek başına ya da topluca ve açık ya da özel olarak öğretme, uygulama, tören ve ibadet yoluyla açıklama özgürlüğünü içerir.

Madde 19

Herkesin görüş ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, karışmasız görüş edinme ve herhangi bir yoldan ve hangi ülkede olursa olsun bilgi ve düşünceleri arama, alma ve yayma özgürlüğünü içerir.

Madde 20

1. Herkes, barışçı bir şekilde toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir.
2. Hiç kimse, bir derneğe girmeye zorlanamaz.

Madde 21

1. Herkes, doğrudan ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkenin yönetimine katılma hakkına sahiptir.
2. Herkesin, ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.
3. Halkın iradesi, yönetim otoritesinin temelidir. Bu irade, genel ve eşit, gizli ve özgür oya dayalı dönemsel ve gerçek seçimlerle belirtilir.

Madde 22

Herkesin bir toplum üyesi olarak, toplumsal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her Devletin örgüt ve kaynaklarına göre herkes onur ve kişiliğinin özgür gelişmesinin ayrılmaz bir üyesi olarak ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının gerçekleşmesi hakkına sahiptir.

Madde 23

1. Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.
2. Herkesin herhangi bir ayırım gözetilmeksizin eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.
3. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gereğinde başka toplumsal koruma yoluyla desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.
4. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma ya da sendikaya üye olma hakkı vardır.

Madde 24

Herkesin, iş saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve ücretli dönemsel tatiller dahil, dinlenme ve boş zaman hakkı vardır.

Madde 25

1. Herkesin, kendisi ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim,

konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes; işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi denetiminin dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.

2. Analar ve çocukların özel bakım ve yardım hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır.

Madde 26

1. Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleksel eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır.

2. Eğitim, insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yöneliktir. Eğitim, tüm uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirir ve Birleşmiş Milletlerin, barışın korunması yolundaki etkinliklerini daha da geliştirir.

3. Ana babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikle hak sahibidir.

Madde 27

1. Herkes, toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma ve sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak, yararlarını paylaşma hakkına sahiptir.

2. Herkes, yaratıcısı olduğu bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunması hakkına sahiptir.

Madde 28

Herkes, bu Bildirgede öngörülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzen hakkına sahiptir.

Madde 29

1. Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır.

2. Herkes, hak ve özgürlüklerini kullanırken, ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refah gereklerinin karşılanması amacıyla yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olabilir.

3. Bu hak ve özgürlükler, hiçbir koşulda Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30

Bu Bildirgenin hiçbir hükmü, herhangi bir Devlet, grup ya da burada ileri sürülen hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yokedilmesini amaçlayan herhangi bir etkinlikte ve eylemde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.

ETİK üzerine SÖZLER

"Belli bir niyetle erdemli olanlar, erdemli olmalarına karşın ödüllendirilmemelidir. Artniyetsiz kötü olanlar, kötü olmalarına karşın cezalandırılmamalıdır." **Sung Tao** (Koruyucu meleklik sınavı başlıklı öykünün kahramanı) (Ling 1998)

"Dünyada hiçbir şey başkalarının hakkından daha kutsal değildir." **Immanuel Kant** (Etika Etik üzerine dersler)

"Ahlak, bir arada yaşamayı başarmayı çalışan insanların yalnızca siyasal, hukuksal, toplumbilimsel, ruhbilimsel bakışlarla sorunlarını çözemeyeceklerini bir gün anladıklarında, üzerinde daha önemle düşünecekleri bir alan olacaktır." **Ahmet İNAM**

"İnsan, ahlak sahibi olmak için önce etik sahibi olmalıdır." **Paul Ricoeur**

"Hakiki ahlak, başkasının mutluluğunu içermeyen kişisel bir mutluluk tanımaz." **L. Feuerbach**

"Herkes insanlığı değiştirmeyi düşünür ama kimse kendinden başlamaz." **Victor Hugo**

"Erdem, iyi insanın becerisidir." **Alasdair MacIntyre** (Etik'in kısa tarihi)

"Ve nasıl ki bir insanın kendi işi konusundaki bilgisizliği bağışlanamazsa, insanların değer sorunları konusundaki bilgisizliği de bağışlanamaz." **İonna Kuçuradi** (Etik)

"Kişinin yaşantısını, insanın değerinin ve etik değerlerin bilgisinden kaynaklanan bir inancı belirliyorsa, ancak o zaman yaşantısı etik bir yaşantıdır." **İonna Kuçuradi**

"Ahlak, insanın içindeki sürü içgüdüsüdür." **Friedrich Nietzsche**

"Eğer iyi olmayı istiyorsan önce kötü olmayı düşün." **Epictetus**

"İnsanın kendisini islah etmesi erdemle, başkalarını islah etmesi bilgi ile olur." **Konfüçyus**

"Herkes kendi tabiatının kanunlarına uyar." **Baruch Spinoza**

"Dünyada olup biten şeylerin bir bölümü elimizdedir. Bir bölümü de elimizde değildir. Elimizde olanlar düşüncelerimiz, yaşayışımız, isteklerimiz, eğilimlerimiz; bir kelimeyle bütün davranışlarımızdır" **Epictetus**

"Yalnız erdemli kimse özgürdür, çünkü yalnız o kendi istencine uyar, çünkü onun ruhunda egemen olan akıldır; yalnız erdemli kimse kendi içinde zengindir, mutludur ve huzurludur." **Bedia Akarsu**

"Evrensel kural olacak şekilde davranış ve eylemlerde bulunan birisi ahlaklıdır. Özel bir amaç için eylemde bulunma ahlak dışıdır." **Ralph Waldo Emerson**

"Etik, bir insan grubunun ayakta durabilmesi, kendini bir birlik olarak sürdürebilmesi için 'iyidir-kötüdür' dediği şeylerdir." **Friedrich Nietzsche**

"Mühendis, gelişmeyi sürdürülebilir hale getirmek için gereken koşulları yaratmayı mesleki bir görev sayar" **ASCE-1997**

"Bir kimse başkalarına yalnız eylemleriyle değil, eylemsizliği ile de kötülük edebilir ve her iki durumda da o zarardan dolayı sorumludur." **John Stuart Mill**

"Ahlaklı olursam, kendim istediğim için olacağım." **Jean Paul Sartre**

"Her insanın hayatı, o insanı kendine götüren bir yoldur; bir yol arayışıdır, bir patika izidir. Hiçbir insan büsbütün kendisi olamamıştır, yine de herkes bu uğurda çabalar..." **Hermann Hesse**

"İnsan yalnızca eğitim yoluyla insan olur. Eğitim onu nasıl şekillendirdiyse o sadece odur." **I.Kant**

"Hiçkimse isteyerek kötü olmaz." **Sokrates**

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1998),** *Ahlak Öğretileri*, İnkılap Kitapevi
- Aristoteles (1998),** *Nikomakhos'a Etik*, Ayraç Yayınevi, Çeviren Saffet Babür
- Atayman,V. (2005a),** *Etik*, Donkişot Yayınları, Temel Kültür ve Düşünce Dizisi, ISBN:9756511354, 83s.
- Atayman,V. (2005b),** *Aydınlanma*, Donkişot Yayınları, Derleme Dizisi, ISBN:9756511362, 140s.
- Atayman,V. (2005c),** *Hukuk Felsefesi*, Donkişot Yayınları, Temel Kültür ve Düşünce Dizisi, ISBN:9756511346, 87s.
- Aydın,İnayet.P. (2002),** *Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik*, Pegem A Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul, ISBN 975-6802-42-01
- Badiou,A. (2003),** *Etik-Kötülük Kavrayışı Üzerine bir Deneme*, Metis Yayınları, Çeviren: Tuncay Birkan
- Bayles,M., (1988),** *Professional Ethics*, 2.Edition, Belmont,CA: Wadsworth.
- Bilgi,S., İpbüker,C. (2005)** *CBS Etiği*, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 28 Mart-1 Nisan 2005, Ankara
- Catron,B.,L. and Denhardt,K.,G., (1994)** *Ethic Education in Public Administration*, Handbook of Administrative Ethics, (Editor: Terry L. Cooper), NewYork, Marcel Dekker
- Cevizci,A. (2002),** *Etiğe Giriş*, Felsefe Dizisi 20.Kitap, Paradigma Yayınları, İstanbul, ISBN 975-7819-26-3
- Christiansen,D. (1987),** *Engineering Excellence: Cultural and Organizational Factors IEEE Spectrum*, IEEE Press, New York.
- Çotuksöken,B. (2002),** *Felsefe: özne-söylem*, İnkılap Kitapevi, İstanbul
- Çotuksöken,B. (2003),** *Felsefe açısından etik: tanımlar-sınırlar*, TMH-Türkiye Mühendislik Haberleri, Sayı:423, 2003/1, s.13-16

Davis, M. (1998), *Thinking Like an Engineer: Studies in the Ethics of a Profession*. New York: Oxford University Press, pp. 240.

Dedeoğlu, G. (2004), *Etik Düşünce ve Postmodernizm*, Telos Yayınları, İstanbul, ISBN 975-545-203-6

Deniz, R., İpbüker, C., Göksel, Ç. (2005); *Mühendislik Etiği Dersi Niçin Zorunlu Olarak Okutulmalıdır?*, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 28 Mart-1 Nisan, Ankara

Freire, P. (2003), *Ezilenlerin Pedagojisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
"Pedagogy of the Oppressed" kitabından çeviren Dilek Hattaoğlu,
"Pedagogik der Unterdrückten" kitabından çeviren Erol Özbek, ISBN 975-539-090-1

Fuchs, S. (1992), *The professional Quest for the truth*, Albany, NY: State University of New York Press.

Habermas, J. (2001), *İletişimsel Eylem Kuramı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Çeviren: Mustafa Tüzel

Haynes, F. (2002), *Eğitimde Etik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, "The ethical school" kitabından çeviren Semra Kunt Akbaşı, ISBN 975-539-351-X

Kant, I. (2003), *Ethica; Etik Üzerine Dersler*, Pencere Yayınları, "Eine Vorlesung über Ethik" kitabından çeviren Oğuz Özügül, ISBN 975-8460-54-4

Kirrane, D., E. (1990) *Managing Values: A Systematic Approach To Business Ethics*, Training and Development Journal, 44-11, pp. 53-60

Kuçuradi, I. (1999), *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Türk Felsefesi ya da Simurg Dizisi: 5, Ankara 1999, 195s., ISBN 975-7748-13-7

Kuçuradi, İ. (2000), *Felsefi Etik ve Meslek Etikleri*, Yay. Haz. Harun Tepe, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 23

Kuçuradi, I. (2003), *Etik ve "Etikler"*, TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri, Sayı: 423 - 2003/1

Ling, Sung Pu (1998), *Konuk Kaplan*, (Jorge Luis Borges-Babil Kitaplığı) Dost Kitapevi, Çeviren: Mukadder Yağcıoğlu, s.17-18

Lipson,L. (2000), *Uygarlığın Ahlaksal Bunalımları- Manevi Bir İlerleme mi? Yoksa İlerleme mi?*, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Çeviren: Jale Çam Yeşiltaş

MacIntyre,A.(2001a), *Ethik'in Kısa Tarihi: Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, Türkçesi ve Sunuş: Hakkı Hünler ve Solmaz Zelyut Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul , ISBN 975-7819-23-9

MacIntyre,A.(2001b), *Erdem Peşinde: Ahlak teorisi üzerine bir çalışma*, Ayrıntı Yayınları, Çeviren Muttalip Özcan,

Mantell, Murray I (1964), *Ethics and Professionalism in Engineering* / Murray I. Mantell, Macmillan, New York.

Martin, M.W., Schinzinger,R. (1989), *Ethics in engineering*, New York : McGraw-Hill, İTÜ MERKEZ KÜTÜPHANE, TA157 .S35 2000, p.404

Mengüşoğlu, T. (1983), *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 3.Basım , ISBN975-14-0066X

Mitcham,C., R. Duval,S. (2000), *Engineering Ethics*, Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall

Nietzsche,F. (2003), *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*, Say Yayınları, İstanbul, Çeviren: Ahmet İnam

Onbaşıoğlu, S. U. (2003), *Mühendislik Etiği*, Doğa Yayıncılık, İstanbul, ISBN 973-97305-6-1

Özlem, D. (2004), *Etik - Ahlak Felsefesi-*, Bütün Eserlerine Doğru:12, İnkılap Kitapevi, İstanbul, ISBN 975-10-2248-7

Pieper,A. (1999), *Etiğe Giriş*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, "Einführung in die Etik" kitabından çevirenler Veysel Atayman, Gönül Sezer, ISBN 975-539-194-0

Resnik, D.B. (2004), *Bilim Etiği* , Ayrıntı Yayınları, İstanbul, "The Ethics of Science An Introduction" kitabından çeviren Vicdan Mutlu, ISBN 975-539-402-8

Ricoeur,P. (1992), *Oneself As Another*, Chicago University Press

Russell, B. (2005), *Din ile Bilim*, Çeviren Akşit Göktürk, Yapı Kredi Yayınları, Cogito:56, 2.Baskı, ISBN9753636628

Schinzinger,R. Martin,M. W. (2000), *Introduction to engineering ethics*, Boston: McGraw Hill, İTÜ MERKEZ KÜTÜPHANE, TA157 .S35 2000, p.260

TMMOB (1998) Eğitim Sempozyumu *Etik Eğitimi Paneli* Bildirisi, 1998, İstanbul

TMMOB (2001) Mühendislik Mimarlık Kurultayı *Mesleki Davranış İlkeleri Metinleri*, 2001, Ankara

TMMOB (2003) EMO Etik Komisyonu, *Etik, Ahlak ve Mesleki Davranış İlkeleri* Haziran 2003, Ankara

TMMOB (2004) İMO İst. Şb. Cumartesi Söyleşileri, *İnsan, Mühendis, Etik ve Felsefe*, (19 Haziran 2004), Konuşmacılar: Prof.Dr. İoanna Kuçuradi, Prof.Dr. Betül Çotuksöken, , Maya Basın Yayın, Mart 2005, 91s., ISBN 975-395-836-6

TÜBA (2002) Türkiye Bilimler Akademisi-Bilim Etiği Komitesi - Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları, TÜBA Yayınları No:1, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 70s., ISBN 975-8593-12-9

URL1: <http://www.tmmob.org.tr/>, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği resmi web sitesi, Mayıs 2005

Uygur,N. (2003), *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ISBN 975-363-558-3

Whitbeck, C. (1998), *Ethics in Engineering Practice and Research*, Cambridge University Press.